

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ
ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА
УНУТРАШЊИХ
ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД
ГОДИНА XLIII
БРОЈ 5 / '01

С А Д Р Ж А Ј

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

- Др Мићо Бошковић* **565** АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ ПРАЊА НОВЦА
- Др Драган Јовашевић* **587** ОБЕЛЕЖЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА
СПРЕЧАВАЊА ОСЛ У ОБАВЉАЊУ
ПОСЛОВА БЕЗБЕДНОСТИ И
ОДРЖАВАЊА ЈАВНОГ РЕДА И МИРА
- Др Ђорђе М. Ђорђевић* **601** КРАЂА УЧИЊЕНА ОД СТРАНЕ ВИШЕ
ЛИЦА
- Др Драгмила Вујовић* **612** ОВЛАШЋЕЊА ОРГАНА У
ПРЕТКРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У
ОКВИРУ РЕДОВНЕ ДЕЛАТНОСТИ –
КРИВИЧНОПРАВНИ АСПЕКТ

СТРУЧНИ РАДОВИ

- Петар Дујковић* **637** МЕЂУНАРОДНИ И УНУТРАШЊИ
ПРАВНИ ИЗВОРИ У ОБЛАСТИ
ПОГРАНИЧНИХ ПОСЛОВА
- Слаћан Крушић* **661** НЕКИ КРИВИЧНО-ПРАВНИ И
КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ
ОТМИЦЕ

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Трејси Бад,
Лорен Симс:* **673** АНТИСОЦИЈАЛНО ПОНАШАЊЕ И
НЕРЕД: НАЛАЗИ ИЗ БРИТАНСКОГ
ИСТРАЖИВАЊА КРИМИНАЛА 2000
(прев. др. Ж. Кешетовић)

ПРИКАЗИ

- Предраг Илић,
Милан Делић* **685** М. Милошевић „СИСТЕМ ДРЖАВНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ” – или(ти) кићење
туђим перјем
- Љиљана
Дапчевић-Марковић* **700** Б. Милосављевић: „ОМБУДСМАН
ЗАШТИТНИК ПРАВА ГРАЂАНА”

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Проф. др Мићо БОШКОВИЋ,
Полицијска академија

АКТУЕЛНИ ПРОБЛЕМИ СУЗБИЈАЊА ПРАЊА НОВЦА

Резиме: Прање новца је пратећа појава организованог криминалитета, али и других облика криминалног деловања који доносе значајну противправну имовинску корист. У раду се, на основу резултата спроведених истраживања, износе садржаји који се односе на појаву прања новца, односно на примену криминалистичких метода у супротстављању, у националним и међународним оквирима. Пажња се посвећује и кривично-правној регулативи прања новца и документима међународне заједнице, а све у контексту доношења савезног Закона о спречавању прања новца.

Кључне речи: прање новца, Финсијска трансакција, кривично дело, криминалитет, спречавање, откривање, обвезник, противправна имовинска корист.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Криминалитет, као друштвено негативна, масовна и динамична појава, веома се вешто прилагођава актуелним друштвеним условима, испољава се кроз нове форме са високим степеном организованости, показујући сталну експанзију и добијајући интернационални карактер. Са свим тим карактеристикама, криминалитет излази из националних оквира и постаје предмет интересовања међународне заједнице која предузима одговарајуће мере на превентивном и репресивном плану. Према том, успешно сузбијање савременог криминалитета не може се ни замислити без одговарајуће сарадње на међународном плану, уз ефикасно деловање органа откривања, надзора, контроле и правосућа кроз примену адекватних криминалистичких метода, као и доношењем и реализацијом одређених мера од стране парламентарних и извршних органа.

Сваки економски систем прате и одређене негативне појаве које се мењају са његовим развојем и које, у одређеним условима, делују израженије и испољавају се кроз одговарајуће облике криминалитета. Такве појаве присутне су и у нашој земљи, нарочито у актуелном периоду демократских промена и транзиције, па је нужно да се благовременим предузимањем одговарајућих мера спречи или ублажи њихово негативно дејство у циљу онемогућавања њиховог прерастања у поједине облике криминалитета.

Од појава које су актуелне за наш економски систем и које условљавају нове појавне облике криминалитета, као значајне издвајају се следеће:

А. Трансформација друштвеног и државног капитала која доводи до плу-тализма својинских односа који ће се и даље развијати с тенденцијом ка приватизацији и кроз коју се испољавају одређена криминална понашања. Наиме, свака трансформација својине представља погодну основу за појаву појединих облика криминалитета, нарочито у виду стицања незаконитог приватног капитала, а на штету друштвене и државне имовине, кроз изигравање законских прописа.

Б. Сива економија је посебно изражена у савременим економским односима у нашем друштву и њеним дејством знатан део друштвеног производа одлази у незаконите токове. Сива економија представља област незаконите делатности, односно то је привреда ван законских прописа која се испољава кроз делатност одређених субјеката који не поштују прописе државе о начину понашања у економским односима, већ избегавају да држави плаћају пореске, царинске и друге дажбине, што представља основ њиховог незаконитог богаћења.

В. Прање новца је пратећа појава савремених облика криминалитета које учиниоцима доноси огромну противзакониту и имовинску добит, јер се путем прања новца, новац који је стечен криминалном делатношћу, легализује, чиме се стиче могућност да се тај новац користи кроз легалне токове у оквиру производње, трговине, платног промета и сл. Циљ субјеката који су незаконито стекли одређени капитал јесте даљи обрт тог капитала, односно његово несметано коришћење и оплођивање, па стога и изналазе начине којима би незаконито стечени приход легализовали и на тај начин приказали да је капитал остварен и законитим пословањем. Према томе, прање новца је стални пратилац сиве економије, корупције, организованог, криминалитета и других облика криминалитета из области привредног, општег и еколошког криминалитета којима се стиче значајна противправна имовинска корист.

Ефикасно супротстављање савременим облицима криминалитета је проблем који је испољен на националном и међународном нивоу. У том контексту, предмет овог рада се односи на истраживање појаве прања новца и метода њеног супротстављања. Стога предмет истраживања обухвата појавне облике прања новца, улогу кривичног права и закона *lex specialis*, мере међународне заједнице и криминалистичко-превентивне и репресивне методе у супротстављању прању новца.

Нова теоријска сазнања у овој области, њихова дескрипција и систематизација, као и њихов утицај на регулативу ове области *de lege ferenda* и на практичну делатност надлежних органа у сузбијању прања новца, су у основи и циљеви овог истраживања.

Сходно предњем, у истраживању ће се користити методи критичке анализе садржаја доступне научне и стручне литературе и одговарајућих законских прописа, дедукације, индукције, компарације, анализе и синтезе.

ДЕФИНИСАЊЕ ПОЈМА ПРАЊА НОВЦА

Присутне су многе дефиниције прања новца, текстуално различите, али по суштини њиховог садржаја доста сличне, у неким деловима чак и идентичне, тако да нема неких већих неспоразума или битних разлика у односу на схватање и одређивање садржаја појма прања новца. Појава прања новца се углавном појављује у вези са криминалном делатношћу и другим друштвено-штетним појавама којима се стиче незаконита добит, па стога место и степен друштвене опасности прања новца треба посматрати у том контексту.

Постојбина настанка термина прања новца су Сједињене Америчке Државе и то у време забране точења алкохола, тзв. прохибиција, двадесетих година прошлог века, када је много више попијено алкохола него у периоду када није била уведена прохибиција. У том времену, криминалне организације приступају илегалној производњи и кријумчарењу алкохолних пића и том делатношћу остварују огромну добит. Да би новцу који је добијен таквом незаконитом делатношћу дали легални карактер, криминалне организације прибегавају разним начинима приказивања таквог новца као прихода који су остварили кроз легалне послове, па се та појава у јавности почиње називати прање новца.

Прање новца подразумева скуп радњи (најчешће банкарских и финансијских) којима се прикрива порекло илегално стеченог новца, те се такав новац приказује као легалан, а финансијске трансакције имају за циљ стварање привида да се до новца дошло законски дозвољеним путем. (Вуковић, 1993:215).

Прање новца (енгл. money laundering) означава активности усмерене ка легализацији новца стеченог бављењем криминалним делатностима. Учесници у прању новца прибегавају најразноврснијим финансијским трансакцијама, како би прикрили право порекло новца да га тако учине легалним средством промета на тржишту новца, што им осигурава нормално коришћење у пословним односима у којима пласирају свој капитал. (Кулић, 2001:180).

Под садржајем појма прања новца подразумева се делатност субјеката, најчешће оних из области сиве економије и организованог криминалитета, којима се стварају услови за легализацију противправно стечене добити, чиме се прикрива њено криминално порекло и ствара представа о законитој делатности. Операцијом која се зове прање новца не прикрива се само незаконито остварен приход, већ се прикрива и криминална делатност појединих субјеката који се у свакидашњем животу приказују као поштени, угледни и економски моћни грађани. (Бошковић, 1998:280).

Прање новца представља свако прикривање извора противправно стеченог новца, како би тај био искоришћен за обављање неке допуштене делатности или стицања имовине. Бит прања новца је претварање илегалног новца прибављеног на незаконит начин у легалан новац, тј. новац с покрићем у законитом раду или делатности. Да би се то постигло потребно је у финансијском, банкарском или другом пословању кроз једну, а најчешће неколико наоко неповезаних трансакција постићи легалитет новца. (Машњак, Касељ, 1998:4).

Закон о спречавању прања новца СРЈ¹ под прањем новца сматра полагање новца стеченог обављањем незаконите делатности (сива економија, трговина оружјем, дрогом психотропним супстанцама и др.) на рачуне код банака и других финансијских организација и институција или укључивање на други начин тог новца у легалне финансијске токове – које домаћа и страна физичка и правна лица врше ради обављања дозвољене привредне и финансијске делатности. У Закону су посебно наведени поступци којима се омогућава прање новца и то:

- прикривање или утаја порекла новца или прикривање места где је новац уложен, прикривање намене коришћења имовине и свих права која проистичу из обављања забрањене делатности,
- замена или пренос имовине који проистичу из обављања забрањене делатности,
- стицање, поседовање или коришћење имовине која проистиче из забрањене делатности,
- прикривање, код својинске трансформације предузећа, незаконито стечене друштвене имовине и друштвеног капитала.

Закон предвиђа низ превентивних и репресивних мера у циљу спречавања и откривања прања новца, одређује кривично дело и више привредних преступа и прекршаја, што је у одређеној контрадикторности са називом Закона у оквиру којег се спомиње само спречавање, што се могло избећи употребом адекватног термина који подразумева примену превенције и репресије. Један од недостатака јесте и остављени дужи временски период до почетка примене Закона, што оставља могућност да се „прање“ незаконито стеченог новца и имовине и даље обавља без примене одговарајућих мера контроле, спречавања и откривања.

Закон о спречавању прања новца Републике Хрватске² такође даје дефиницију прања новца, према којој се прањем новца сматрају сва чињења и нечињења ради прикривања извора противправно стеченог новца те коришћење противправно стеченог новца за обављање допуштене делатности или стицања имовине на законит начин.

Све изнете дефиниције имају доста сличности и анализом њиховог садржаја долази се до већ претходно наведене констатације у погледу текстуалне и садржајне сличности, односно идентичности.

ОСВРТ НА НАЧИНЕ ПРАЊА НОВЦА И ОБЛИКЕ ИСПОЉАВАЊА

Прање новца, као пратећа појава криминалне делатности, присутно је у земљама широм света, врши се на разна начине и испољава кроз различите форме. Операцијом прања новца се „пере“ новац добијен криминалном делатношћу који је управо због свог порекла „прљав“, с циљем приказивања

---

¹ Закон о спречавању прања новца објављен је у Службеном листу СРЈ бр. 53 од 28. 09. 2001. год., ступа на снагу осмог дана од дана објављивања, а примењује се од 1. јула 2002. године.

² Овај Закон је објављен у Народним новинама, Загреб, бр. 69/97.

да је стечен на легалан начин и да се као „чист” користи у легалне привредне и финансијске токове. Делатност стицања „прљавог” новца је углавном инкриминисана кроз конкретна кривична дела која, уколико се не открију и не докаже кривична одговорност учиниоца, односно одузме противправно прибављане имовинска корист, доводе одређене субјекте у ситуацију да тај новац „прањем” легализују кроз банкарске, финансијске и друге трансакције. Ово посебно указује на значај одредаба у Закону о спречавању прања новца које предвиђају поступке којима се омогућава прање новца, радње и мере за спречавање и откривање прања новца.

У поступку прања новца, његови актери стално усавршавају начине, тако да сеу присутни и нови облици прања новца, чему доприноси технички и технолошки напредак и развој економских и финансијских односа на међународном плану. Један од начина прања новца одвија се и у склопу организованог криминалитета где је успостављена веза између криминалне организације и појединих државних и других органа, чији се представници укључују у организовању недозвољене активности у циљу легализације „прљавог” новца, користећи свој положај, функцију, углед и утицај. Криминална организација располаже са „прљавим” новцем и настоји да кроз разне трансакције тај новац унесе у легалне привредне и финансијске токове или да га прокријумчари преко границе у неку инострану земљу. Управо, ова фаза која представља располагање незаконито стеченим новцем и настојање да се унесе у легалне токове, најпогоднија је да се применом одговарајућих радњи и мера открије овај облик прања новца и усмери делатност на откривање претходне криминалне делатности конкретне криминалне организације. Код кријумчарења „прљавог” новца преко границе проблем се испољава у оним ситуацијама када се ради о готовини новца у већој количини, па организатори и учесници прибегавају коришћењу одређених хартија од вредности, које се најчешће ваздушним путем преносе преко границе, избегавајући царински надзор.

Када незаконито стечена средства уђу у финансијски систем, криминална организација (или учинилац) одваја тако незаконита средства од његових илегалних извора системом полагања, а полагање се реализује низом финансијских трансакција које личе на легитимне и законите финансијске трансакције. Крајњи циљ овог процеса прања новца јесте онемогућавање повезивања таквих средстава с њиховим „прљавим” извором, а главне технике прања новца су: кријумчарење новца, конверзија готовине, употреба компаније и предузећа, мењање валута, посредничке куће, употреба фалсификованих фактура, коцкање и готовинска куповина. Након полагања „прљавог” новца, даљи процес прања новца се испољава кроз интеграцију у којој „перачи прљавог” новца „интегрирају” недопуштене фондове у привреду, с циљем да се то направи на тај начин да се на том степену фондови прикажу да су добијени легалним путем, као што су аутентичне пословне зараде. Интеграција представља коначну фазу у којој је врло тешко направити разлику између допуштених и недопуштених фондова. (Милиновић, 1998:XI)

Фалсификовањем одговарајуће документације такође се омогућава прање новца, тако што се новац добијен криминалном делатношћу („прљав” новац)

приказује да је стечен на легалан начин, чиме се исти несметано може даље користити кроз улагања у законите послове.

Прање новца се може извршити, поред разних модуса прикривања порекла новца или места где је новац уложен, односно прикривања његове намене, и путем разних видова замене незаконито стечене имовине или преноса на друго лице имовине која је прибављена криминалном делатношћу. У том контексту треба имати у виду и чињеницу да прање новца подразумева и стицање, поседовање или коришћење новца и друге имовине који потичу из илегалних извора. Одредбе овог Закона које се односе на предвиђено кривично дело предвиђају и кривичну одговорност лица које учини радње кривичног дела прања новца, а могло је и било дужно да зна да је новац прибављен кривичним делом.

За прање новца најчешће се користе либерални банкарски системи, који нису под непосредном контролом државних органа, за које сврхе служи и тзв. „подземни“ банкарски систем, који је изван контроле унутар државе и на државним границама. Потраживања која потичу од недозвољених радњи у оквиру једне националне привреде, мрежом „подземног банкарства“ стављају се на располагању у некој другој земљи. Ове делатности се обављају уз поверење, анонимно и без писаних трагова, често уз коришћење породичних, племенских и етничких веза. У креирању овог облика прања новца допринос су дали Кинези, због чега се он и назива „феи, чиен“, што у преводу значи летећи новац. У овим случајевима новац се подиже уз показивање уговорног знака или уз изговарање договорене речи. Процењује се да свакодневно око милијарду „опраних“ долара пласира у финансијске токове на међународним финансијским тржиштима. (Кулић, 2001:183).

Прање новца је све израженије и у развијеним земљама где се испољавају разни облици организованог криминалитета и где делују криминалне организације мафијашког карактера. Мафија, као најорганизованији вид криминалитета, организује илегалну производњу, али уједно и кроз прање новца преко појединих банака, учествује у легалној производњи и остварује одређену контролу над легалном производњом и пословањем банака. Колико је појава прања новца узела маха, какве су тенденције њеног ширења и о каквом се степену друштвене опасности ради, најбоље илуструју подаци који указују да се годишње у Европи изврши прање новца у вредности више од 300 милијарди америчких долара, док се у свету тај износ пење преко 1000 милијарди америчких долара, док само у САД-а годишње се „опере“ од 300–500 милијарди долара. Очигледна је опасност од последица прања новца, а нарочито од организованог криминалитета, што је сагледала и међународна заједница која и предузима адекватне мере на супротстављању ове криминалне појаве.

КРИВИЧНО-ПРАВНА РЕГУЛАТИВА ПРАЊА НОВЦА

Распрострањеност прања новца у националним и међународним оквирима, повезаност са организованим криминалитетом, корупцијом, сивом економијом и осталим видовима криминалне делатности којима се присваја противправна имовинска корист, огромне суме „опраног“ новца у току једне године и висок

степен друштвене опасности, су ваљани разлози који указују на нужну потребу да радње прања новца буду обухваћене садржајем одређеног кривичног дела. Увидевши све аспекте опасности од прања новца, а имајући у виду све тешкоће у ефикасности сузбијања ове криминалне појаве, међународна заједница сматра да то све више постаје интернационални проблем који захтева примену савремених метода и вођење заједничких активности на међународном нивоу. Сходно таквом ставу, уследила је Конвенција Уједињених нација о борби против транснационалног организованог криминалитета коју је усвојила Генерална скупштина на свом миленијумском заседању у новембру 2000 године, а отворена је за потписивање на Конференцији на високом нивоу у Палерму, одржаној 12–15. децембра у организацији Владе Италије. У Конвенцији се захтева, поред осталог, да свака држава у својим националним законима пропише и кривично дело прања новца. Односно, да све активности везане за прање новца морају да буду криминализоване, што се не односи само на готов новац, већ и на све облике власништва који представљају приход од криминала и обухвата све облике трансфера или конвертовања у циљу прикривања његовог правог порекла. Обично стицање или поседовање имовине такође су обухваћени појмом прања новца, уколико лице коју ту имовину стиче или поседује зна да она представља приход од криминала.

Наша држава је повратила чланство у Уједињеним нацијама и успоставила дипломатске односе са многим земљама света, те као чланица Интерпола и кроз билатералне и мултилатералне видове сарадње иступа са јасним опредељењем да се супротстављање организованим видовима криминалитета не може успешно остварити искључиво у националним оквирима. Поштујући одредбе Конвенције, наша земља је донела Закон о спречавању прања новца чији садржај је компатабилан са захтевима из Конвенције.

У постојећем Кривичном закону СРЈ и у кривичним законима република не постоји систематизовано кривично дело прања новца, или нека друга кривична дела под другим називом која би по садржају била идентична радњама прања новца. У К. З. Републике Србије у глави кривичних дела против имовине, прописано је кривично дело помагања, а у глави кривичних дела против правосуђа кривично дело помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела, која дела, по својој конструкцији, могу да обухвате само неке радње из области прања новца, али ни у ком случају не представљају инкриминацију прања новца.

Закон о спречавању прања новца СРЈ у чл. 27. предвиђа кривично дело без назива које представља инкриминацију прања новца и може га извршити лице које противно одредбама овог Закона на територији СРЈ на рачуне код банака и других финансијских организација и институција положи новац (готов новац, ефективни страни новац и друга финансијска средства) стечен обављањем незаконите делатности (сива економија, трговина оружјем, дрогом, психотропним супстанцама и др.) или тај новац на други начин укључи у легалне финансијске токове ради обављања дозвољене привредне и финансијске делатности, а за који је знао да је прибављен кривичним делом казниће се затвором од 6 месеци до пет година.

У ставу два је предвиђен квалификовани облик овог дела и постојаће ако износ положеног новца из ст. 1. прелази 1.000 000 динара, за које дело је предвиђена казна од једне до осам година затвора, док став три предвиђа кривичну одговорност из нехата за лице које учини дело из става 1 и 2 а могао је и бити дужан да зна да је новац прибављен кривичним делом и прописује казну затвора до три године.

Став четири овог члана прописује да ће се за дело из става 1 до 3 казнити прописаном казном и одговорно лице у правном лицу ако је знало, односно могло и било дужно да зна да је новац прибављен кривичним делом, док последњи, пети став одређује да ће се новац, односно добит из овог члана одузети.

Кривични законик Републике Српске³ у глави кривичних дела против привреде и платног промета, у чл. 270. садржи кривично дело прање новца са следећим садржајем:

1) Ко новац или имовину за коју зна да су прибављени кривичним делом прими, замјени, држи, с њим располаже, употреби га у привредном пословању или га на други начин прикрије или покуша прикрити,

казниће се затвором од шест месеци до пет година.

2) Ако је извршилац дјела из става 1 истовремено и извршилац или саучесник у кривичном дјелу којим се прибавља новац или имовинска корист из претходног става,

казниће се затвором од једне до осам година.

3) Ако је новац или имовина из ст. 1 и 2 велике вредности, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година.

4) Ако дјела из претходних ставова изврше више лица која су се удружила за вршење таквих дјела, учинилац ће се казнити затвором од двије до дванаест година.

5) Ако је при извршењу кривичног дјела из ст. 1, 2 и 3 овог члана учинилац поступао нехатно у односу на околност да су новац или имовинска корист прибављени кривичним дјелом,

казниће се затвором до три године.

6) Новац и имовина из претходних ставова ће се одузети.

Кривични закон Републике Хрватске⁴ у чл. 279. садржи кривично дело прикривање противзаконито добивеног новца, које гласи.

1) Ко у банкарском, финансијском или другом привредном пословању уложи, преузме, замени или на други начин прикрије прави извор новца, односно предмета или права прибављена новцем за који зна да је прибављен кривичним дјелом за које се може изрећи казна затвора од 5 година или кривичним дјелом учињеним у саставу групе или злочиначке организације, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година.

---

³ Овај Законик је објављен у Службеном гласнику Републике Српске бр. 22 од 31. 07. 2000. год., а ступио на снагу и примењује се од 1. 10. 2000. год.

⁴ Овај Закон је објављен у Народним новинама Републике Хрватске бр. 110/97.

2) Казном из става 1 овог члана казниће се и ко новац, предмете или права из ст. 1 овог члана прибавља себи или другоме, поседује или ставља у промет, иако је у тренутку прибављања знао за њихово поријекло.

3) Ко дјело из ст. 1 и 2 овог члана учини као члан групе или злочиначке организације, казниће се казном затвора од једне до десет година.

4) Ко у случају учињених дјела из ст. 1 и 2 овог члана поступа са нехатом у односу на околности да су новац, предмети или право прибављени кривичним делом из ст. 1 овог члана, казниће се казном затвора од три месеца до три године.

5) Ако су новац, предмети или право из ст. 1, 2 и 4 овог члана прибављени кривичним дјелом почињеним у страниј држави, то ће се тада оцјенити према одредбама хрватског кривичног законодавства, али ће се на њих применити одредба чл. 16 ст. 2 и 3 овог Закона.

6) Новац и предмети из ст. 1, 2 и 4 овог члана одузеће се, а права утврдити ништавим.

7) Учиниолац кривичног дела из ст. 1, 2, 3 и 4 овог члана који добровољно допринесе откривању кривичног дјела, суд може ослободити од казне.

Кривични законик С. Р. Немачке⁵ у чл. 261 одређује кривично дело прања новца на следећи начин:

1) Ко предмет који је друго лице истакло извршењем:

– злочина,

– престапа из чл. 29 ст. 1 реченица 1 тачка 1 Закона о опојним средствима или престапа из чл. 29 ст. 1 тачка 1 Закона о надзору над основним сировинама, или

– престапа од стране члана криминалног удружења, скрива, прикрива или отежава утврђивање његовог порекла, спречава или угрожава његово проналажење, запленивање, одузимање или обезбеђење, казниће се лишењем слободе до пет година или новчаном казном.

2) Истом казном казниће се ко предмете из става 1:

– прибавља за себе или другог,

– чува или употребљава за себе или другог, уколико му је у време стицања предмета било познато његово порекло.

3) Покушај је кажњив.

4) У посебно тешком случају учинилац ће се казнити лишењем слободе од шест месеци до пет година.

⁵ Кривични законик С. Р. Немачке се уводним законом за Кривични законик и Војно-кривичним законом, Центар маркетинг, Београд, 1998, превод-упоредни немачки и српски текст.

Посебно тежак случај постоји ако је учинилац дело учинио из заната или као члан банде која је створена ради трајног вршења кривичног дела прања новца.

5) Ко у случајевима ст. 1 или 2 из лакомислености није дошао до сазнања да предмети из ст. 1 потичу из противправног дела другог лица,

казниће се лишењем слободе до две године или новчаном казном.

6) Дело из ст. 2 није кажњиво ако је претходно друго лице дошло у посед предмета а да при томе није учињено кривично дело.

7) Предмети који су у вези са кривичним делом могу се одузети. Примењује се одредба чл. 74а Одредбе чл. 43а и 73д се примењују ако је учинилац дело учинио као члан банде која је створена ради трајнијег вршења кривичног дела прања новца. Одредба чл. 73д се примењују и у случају када је учинилац дело учинио из заната.⁶

8) Са предметима из ст. 1, 2 и 4 изједначавају се предмети који потичу са подручја изван подручја важења овог Законика, уколико је дело и на месту извршења забрањено казном.

9) За прање новца неће се казнити:

– Ко надлежним органима добровољно пријави дело или добровољно да повод за такву пријаву, под условом да је знао или је при разумној процени стања морао рачунати са тиме да кривично дело у том тренутку у целисти или делимично још није било откривено.

– Ко је у случајевима из ст. 1 или 2а, а под претпоставком из тачке 1 издејствовао да предмет кривичног дела буде обезбеђен.

10) Суд може у случајевима из 1 до 5 по својој оцени да ублажи казну или да одустане од кажњавања учиниоца који је добровољним обезбеђивањем онога што му је познато битно допринео да кривично дело, изван сопственог учешћа у његовом извршењу, буде откривено или да буде откривено кривично дело из ст. 1 учињено од стране другог лица.

Компарацијом наведених кривичних дела прања новца у неким кривичним законима, може се доћи до неких заједничких или сличних садржаја, као и интересантних решења која могу допринети ефикаснијем супротстављању прања новца. Основно кривично дело прања новца у свим члановима у наведеним законима има доста сличности без обзира на текстуалне разлике. Присутне су одређене разлике у одређивању тежег облика овог кривичног дела као и у навођењу услова када лице неће бити кажњено, односно када га суд може ослободити од казне. Сва кривична дела предвиђају обавезу одузимања новца и имовине, док одредба КЗ СР Немачке оставља могућност одузимања предмета који су у вези са кривичним делом прања новца. Такође,

---

⁶ Наведени чланови у овом ставу садржани су у општем делу Кривичног законика С. Р. Немачке. Одредба чл. 74а се односи на проширење претпоставке за одузимање предмета, док одредба чл. 43а регулише осуду на имовинску казну.

Члан 73д садржи одредбе које се односе на проширење могућности одузимања имовинске користи. Значи, приликом доношења одлуке о одузимању предмета који су у вези са кривичним делом прања новца, могу да се користе и одредбе које проширују такве претпоставке и могућности.

у свим кривичним делима прања новца у наведеним кривичним и другим законима предвиђена је кривична одговорност учиниоца и за нехат. Посматрана законска решења прања новца у целости, могу се констатовати одређене сличности, али и извесне разлике у појединим формулацијама, што је сасвим логично и природно, с обзиром на присутне разлике у економским системима сваке земље и на изражене проблеме у домену прања новца.

ЗНАЧАЈ ДОНОШЕЊА ПОСЕБНОГ ЗАКОНА О СУПРОТСТАВЉАЊУ ПРАЊУ НОВЦА

Како је већ претходно истакнуто прање новца показује сталну тенденцију експанзије на националном и интернационалном плану, па је овој друштвено негативној појави потребно посветити посебну пажњу. Једна од таквих мера јесте и доношење посебног закона који је посвећен проблематици прања новца, са превентивног и репресивног становишта. Прописивањем кривичног дела прања новца санкционишу се радње којима се врши прање новца и успоставља кривична одговорност свих субјеката који извршавају или учествују у тим недозвољеним радњама, док доношење посебног закона омогућава да се пропишу радње и мере и субјекти у супротстављању прању новца, одреди њихова надлежност и овлашћења, регулише међусобна сарадња и сагледају друга битна питања из ове проблематике. Управо, у том контексту, Закон о спречавању прања новца СР Југославије, поред одредаба којима одређује кривично дело, привредне преступе и прекршаје, садржи и одредбе које се односе на: садржај појма прања новца, превентивне и репресивне мере (спречавање и откривање прања новца), одређивање субјеката (обвезници), њихове надлежности и овлашћења, сарадњу надлежних органа и сарадњу на међународном плану, одређивање надлежног савезног органа чију организацију и делокруг надлежности утврђује Савезна влада и евиденцију и заштиту личних података.

Конвенција Уједињених нација о борби против транснационалног организованог криминалитета⁷, поред захтева да државе законски дефинишу основно кривично дело прања или прикривања новца или других прихода који потичу од криминала, државама ставља у обавезу усвајања других правних и административних мера за регулисање финансијских активности на начин на који ће прикривање прихода бити отежано, како би се олакшало откривање, истрага и кривично гоњење оних који су осумњичени за прање новца и да би се обезбедила међународна помоћ или сарадња у одговарајућим случајевима. Такође, одређеним одредбама Конвенција прописује конфискацију и одузимање новца или имовине који, или потичу од криминала, или су коришћени у те сврхе и предвиђа међународну сарадњу у случајевима конфискације и губитка имовине. Конвенција садржи и одредбу у односу на располагање заплењеним средствима, па прописује да ће заплењеним средствима нормално располагати држава која их је стекла, али се она могу и поделити са другим државама у циљу плаћања компензације или одштете жртвама или у неке

⁷ Ова Конвенција Уједињених нација усвојена је новембра 2000 год. а на Конференцији на високом нивоу у Парлерму, 12-15. децембар 2000. г. отворена за потписивање.

друге сврхе, или могу бити дата као прилог међународним телима која се боре против транснационалног организованог криминала.

Конвенција о прању, трагању, привременом одузимању прихода стеченог кривичним делом,⁸ која се скраћено најчешће назива Европска конвенција о прању новца такође, у својој преамбули, указује на потребу законског регулисања спречавања прања новца. Наиме, истиче се да државе чланице Савета Европе и друге државе потписнице ове Конвенције сматрају да је циљ Савета Европе постизање већег јединства међу државама чланицама, па је стога, поред осталог, потребно:

- водити заједничку казнену политику усмерену на заштиту друштвене заједнице,
- користити савремене методе на међународном нивоу у борби против тешких кривичних дела, која све више постају међународни проблем,
- лишавати учиноце кривичног дела прихода који је стекао кривичним делом,
- успоставити делотворни систем међународне сарадње.

Поједине одредбе Конвенције упућују на предузимање законитих, али и других мера у циљу ефикасније борбе против прања новца. Тако члан 2 ове Конвенције предвиђа да свака страна прихвата такве законодавне и друге мере на основу којих се може извршити одузимање средстава незаконитог прихода или имовина у вредности која одговара таквим незаконитим приходима.

Очигледно је да су обавезе наше земље према међународној заједници, сходно њеним актима, у супротстављању прања новца много комплексније и шире, него што је то само прописивање и одређивање садржаја кривичног дела прања новца. Такве обавезе могу да се предузму и регулишу само посебним законом, што је наша земља и урадила, доносећи Закон о спречавању прања новца. Према томе, обавезе које се односе према међународној заједници не могу да буду обухваћене одредбама кривичних закона, из чега и произилази потреба доношења посебног закона, који има изузетан значај у супротстављању прања новца. Закон о спречавању прања новца рађен је у складу са одредбама међународних конвенција које се односе на прање новца, чиме се наша земља придружује осталим земљама које су претходно донеле овакве законе и укључује на плану интегралног супротстављања криминалној појави као што је прање новца. Међутим, прописи који буду донети за извршење овог Закона (рок 30 дана од ступања на снагу) морају прецизније да одреде надлежни савезни орган, као и да детаљније разраде обавезе и облике сарадње наше земље на међународном плану.

Илустрације ради указујемо да је још пре пар година суседна држава Хрватска донела Закон о спречавању прања новца⁹ којим прописују мере и радње у банкарском, финансијском и другом пословању које се преузимају ради откривања и спречавања прања новца, одређује субјекте (обвезници) и консти-

---

⁸ Конвенцију је донео Европски Савет 8. новембра 1990. год. у Стразбуру.

⁹ Овај Закон је објављен у Народним новинама Р. Хрватске бр. 69/97, а ступио на снагу 1. новембра исте године.

туише Уред за спречавање прања новца одређујући му место у финансијској полицији у саставу Министарства финансија и садржи казнене одредбе које се односе на прекршаје и утврђује надлежност за вођење прекршајног поступка. Донет је и Правилник о начину и роковима обавештавања Уреда за спречавање прања новца, начину вођења пописа прикупљених података.

МЕРЕ МЕЂУНАРОДНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У СУЗБИЈАЊУ ПРАЊА НОВЦА

Сасвим је уочљиво да прање новца све више постаје и међународни проблем, па је сасвим оправдано и логично што се и међународна заједница активније укључује у борбу против ове друштвено-штетне и криминалне појаве. Враћање наше земље у токове међународне заједнице у директној је вези са отвореношћу граница, развијањем економских односа са иностранством, улагањем страног капитала у привреду наше земље, што све може да буде од утицаја за појаву нових облика криминалитета са елементом иностраности који доноси огроман незаконит приход, па су логична и настојања да се тако добијен новац легализује кроз банкарске, финансијске и друге трансакције, односно кроз процес који се зове прање новца. Слободно се може рећи да банкарски, финансијски системи, као и области било којег другог облика привредног пословања у разним земљама света, не могу бити сигурни од разних облика криминалитета, па самим тим ни од појаве прања новца. Нарочито делатност криминалних организација из домена организованог криминалитета поприма међународне размере, па није случајно што међународна заједница у својим одређеним актима указује на нужност повезаности организованог криминалитета и прања новца, с једне и на потребу сарадње на интернационалном плану у спречавању и откривању прања новца, с друге стране.

Супротстављање појави прања новца на међународном плану управо се и заснива на прописима који садрже конвенције и други акти које доносе одређени органи међународне заједнице.

Конвенција Уједињених нација против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама, тзв. Бечка конвенција¹⁰ предвиђа мере на сузбијању недозвољене трговине дрогама, али и обавезу држава да у својим кривичним законима уведу и кривично дело прање новца. Тада се углавном прање новца везивало за новац добијен недозвољеном трговином дрогама и психотропним супстанцама. Такође, Конвенција предвиђа и одузимање предмета који су добијени недозвољеном трговином дроге. Веома је значајно да ова Конвенција искључује могућност позивања на банкарску тајну у случајевима идентификације, заплене и конфискације добити која је остварена кривичним делом недозвољене трговине дрогама или психотропним супстанцама. Такође, Конвенција садржи и обавезујуће одредбе у погледу одређених измена у националним кривичним законима у циљу омогућавања међународне сарадње у току целог поступка, а посебно приликом одузимања добити која је остварена недозвољеном трговином дрогама.

¹⁰ Ова конвенција је донета у Бечу 19. децембра 1988. год.

На Конференцији председника држава и влада Групе-7 најразвијенијих земаља, 1989. године разматрана је проблематика прања новца и у циљу ефикаснијег сузбијања ове појаве на међународном плану, основана је Група за финансијске акције која је у току 1990. године документ: Четрдесет препорука за борбу против прања новца који садржи стратешке елементе и упућује на основне правце у сузбијању прања новца.

Значајан допринос у борби против прања новца остварила је већ наведена Конвенција Савета Европе о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним делом (Стразбур, 8. новембра 1990). У чл. 6. ове Конвенције наводи се да ће свака страна усвојити законодавне и друге мере потребне да би као кривична дела у своје интерно законодавство увели следећа дела, уколико су учињена с умишљајем:

- конверзија или пренос имовине за коју се зна да представља незаконит приход, са сврхом прикривања или маскирања незаконитог порекла такве имовине или помагања било којем лицу укљученом у извршењу главног кривичног дела да избегне законске последице својих дела,
- прикривање или маскирање праве природе, порекла, места, располагања, премештаја и постојања права, односно власништва над имовином за коју се зна да представља незаконити приход,
- стицање, поседовање или употреба имовине за коју се зна у време примања да је представљала незакониту добит,
- суделовање у извршењу, удруживање или завера ради извршења, покушаја извршења и помагање, подстицање олакшавање и давање савета у извршењу било којег дела утврђених у складу са овим чланом.

Конвенција такође обавезује сваку страну да усвоји законодавне и друге мере које су нужне да би, у складу са предвиђеним условима, могле удовољити захтевима за:

- а) одузимањем појединих предмета из имовине која представља незаконити приход или средства, те одузимање незаконитог прихода који се састоји у захтеву за плаћањем новчаног износа који одговара вредности незаконитог прихода,
- б) помагањем у истрази и привременим мерама усмереним на било које од облика одузимања наведених под тач. а.

Конвенција садржи одредбе које се односе на:

- мере које се предузимају на националном нивоу, као што су одузимање, истражне и привремене мере, посебна истражна овлашћења и технике, правни лекови и др.,
- међусобну сарадњу, која обухвата садржаје који се односе на помоћ у истрази, привремене мере, одузимање, одбијање и одлагање сарадње, доставу докумената и заштиту права треће стране, начин поступања и друге опште одредбе.

– закључне одредбе које прописују потписивање и ступање на снагу Конвенције, приступање, територијалну примену, решавање спорова, отказивање и др.

Очигледно је да ова Конвенција прописује обавезу увођења кривичног дела прања новца у националне кривичне законе, али је у том смислу далеко шира од Бечке конвенције, која прање новца везује за недозвољену трговину дрогама и психотропним супстанцама.

Европска заједница није могла да заобиђе проблем прања новца, тим пре што је опасност од прања новца довела у везу са њеним јединственим тржиштем, из чега је могла да сагледа реалност такве опасности и нужност предузимања адекватних мера, како би се њене чланице благовремено укључиле у сузбијању прања новца. У том циљу Савет Европске заједнице је донео Смернице (Директиву) за спречавање коришћења финансијског система у сврхе прања новца.¹¹ Поред обавезе државама чланицама да у своје кривичне законе пропишу кривично дело прање новца, у Смерницама се чланице такође обавезују да усвоје одређене мере и санкционишу њихово непоштовање, како би се омогућило остваривање низа наведених захтева који се односе на кредитне, финансијске и банкарске институције. Захтеви се односе на:

- идентификацију клијената,
- чување најмање пет година оригинала или фотокопије докумената која могу да послуже као доказ у поступку за кривично дело прање новца,
- посебно пажљив однос у испитивању трансакције за коју се сумња да је у вези са прањем новца,
- сарадњу са органима надлежним за сузбијање прања новца и њихово информисање у вези са свим чињеницама које могу указати на прање новца,
- избегавање трансакција за које се зна или сумња да су у вези прања новца, док надлежни не изврше процену,
- забрану да се клијенти или неко друго лице обавештавају да је у току поступак у вези са кривичним делом прања новца,
- предузимање мера од надлежних институција на успостављању одговарајуће интерне контроле и облика сарадње у циљу спречавања прања новца,
- организовање одговарајућих програма стручног оспособљавања запослених, како би могли да благовремено уоче и препознају радње којима се врши прање новца и да реагују на прописан начин.

Генерална скупштина Уједињених нација је у 2000. години усвојила већ поменути Конвенцију о борби против транснационалног организованог криминалитета, чије се поље примене односи и на прање новца. У Конвенцији се захтева да државе у својим националним законима пропишу следећа четири кривична дела:

¹¹ Овај документ је донео Савет Европске заједнице у Луксембургу, 10. јуна 1991. године.

- учешће у некој групи која се бави организованим криминалом,
- прање новца,
- корупција и
- опструкција правде.

Како је већ истакнуто и ова Конвенција захтева да се у националном законодавству уведе кривично дело прања новца, с тим што се не мисли само на готов новац који је проистекао из неке криминалне делатности, већ и на све облике имовине која представља добит од извршених кривичних дела. Такође, Конвенција садржи и одредбе којима прописује конфискацију и одузимање новца или имовине који су прибављени криминалном делатношћу или су у те сврхе коришћени, те у том контексту упућује на међународну сарадњу. Одређене одредбе Конвенције захтевају од држава да предузму и низ других мера које ће спречавати финансијске и друге трансакције кроз које се врши прање новца и допринети успешнијем откривању и ефикаснијем поступку против свих лица која су учествовала у прању новца.

СПРЕЧАВАЊЕ И ОТКРИВАЊЕ КРИМИНАЛНЕ ДЕЛАТНОСТИ У ВЕЗИ СА ПРАЊЕМ НОВЦА

Ефикасно супротстављање криминалној појави прања новца није могуће без примене адекватних превентивних и репресивних мера у националним оквирима и на међународном плану. На неефикасност у сузбијању прања новца, поред осталих чинилаца, утицали су и: неодређивање прања новца као кривичног дела и непостојање одговарајућих прописа, пре свега оних који су садржани у Закону о спречавању прања новца СР Југославије.

Разноврсна су кривична дела чијим се извршењем прибавља противправна имовинска корист, било у новцу или некој другој имовини. Значи, цео процес од стицања противправне добити од њене легализације путем прања новца, може се поделити у две незаконите фазе. Прва, која представља криминалну делатност с којом се стиче противправна добит и друга, којом се на незаконит начин, путем банкарских, финансијских и других трансакција, легализује криминално добијен новац и имовина. Уколико су рање прања новца у кривичном или другом закону одређене као посебно кривично дело прања новца, онда незаконити поступак којима се новац „пере“ добија кривично-правни карактер.

Много је једноставнија ситуација када је прање новца предвиђено као посебно кривично дело, али и ако није, то не значи да се у радњама лица која врше прање новца не стичу и елементи неког другог кривичног дела, најчешће против привреде или службене дужности. Ако се прво открију криминална делатност учиниоца којом је стекао незакониту добит и исти буде правоснажно осуђен, онда постоји могућност одузимања имовине, па такав учинилац и неће доћи у ситуацију да прањем новца легализује новац који је стекао незаконитом делатношћу, уколико му је одеузета сва противправно стечена имовина. Међутим, ако је та криминална делатност остала неоткривена, а открију се радње прања новца и одузме новац и друга незаконито стечена имовина, то не значи да је у целости и разјашњена криминална делатност

таквог учиниоца. Напротив, остала су неоткривена кривична дела чијим је извршењем учинилац стекао противправну добит коју је прањем новца покушао да легализује. Стога оперативну делатност треба усмерити на потпуно доказивање свих радњи прања новца, али и у правцу разјашњавања и доказивања претходно извршених кривичних дела, која ће се, у таквој ситуацији, најчешће открити применом индицијалног метода.

Логично је што држава настоји да што ефикасније сузбије појаву прања новца, а самим и постигне боље резултате у спречавању и откривању истоименог кривичног дела, тим пре што организовани криминалитет и корупција, као основни извори незаконите добити, показују тенденцију ширења, прилагођавања и испољавања у новим појавним облицима. Због тога је веома битно да се стручно и благовремено примењују прописане превентивне мере у Закону о спречавању прања новца, јер исте кроз делатност надлежних субјеката директно утичу на спречавање прања новца још у појединим његовим фазама, а најчешће при улагању, примању и замени, јер када новац, добијен криминалном делатношћу, уђе у финансијски систем државе, веома је тешко открити и доказати његово криминално порекло. Наиме, откривање прања новца у тој фази захтева примену одговарајућих метода и враћање оперативне делатности временски уназад, пратећи траг прања новца и поступак његове легализације, што подразумева прикупљање материјалних и личних доказа. Није спорно да се превентивним мерама спречава да дође до реализације радњи прања новца, а самим тим и извршења тог кривичног дела и наступање штетних последица, чиме се и постиже највећи ефекат. Међутим, из многих објективних и субјективних разлога, превентивне мере не остварују увек такав учинак, па је сасвим логично што су у Закону о спречавању прања новца предвиђене и одређене репресивне мере које имају за циљ откривање кривичног дела прања новца, у било којој фази незаконитих трансакција, а посебно по уласку „прљавог“ новца у финансијски систем.

Ефикасна превенција подразумева праћење ситуације, стања, услова и појава у свим областима банкарског и финансијског тржишта, јер то омогућава благовремено реаговање надлежних органа у предузимању адекватних мера на спречавању извршења кривичног дела прања новца. При томе треба имати у виду и чињеницу да се прање новца одвија у одређеним друштвеним условима и да се може испољити у разним облицима, али да би постојало кривично дело прања новца, значајно је да се у радњама извршења стичу сви његови битни елементи. Такође, треба водити рачуна да учиниоци, приликом извршења овог кривичног дела, прибегавају оним начинима које сматрају најцелисходнијим за легализацију на незаконит начин зарађеног новца и који није једноставан за откривање од стране надлежних органа.

Предузимање одговарајућих радњи и мера у спречавању и откривању прања новца, подразумева претходно познавање целокупне криминалне делатности у поступку прања новца, посебно начине које користе учиниоци и нове појавне облике прања новца, како би се могли применити адекватни криминалистички методи у откривању и обезбеђењу ваљаних материјалних и личних доказа. У том смислу, одузимање новца и имовине који су прибављени кривичним делом,

треба вршити уз поштовање процесних одредби и криминалистичких правила, како материјални доказ не би изгубио своју релевантност.

У данашњим друштвеним условима, у борби против прања новца мора да дође до изражаја потпуна сарадња свих надлежних органа, тимски и организовани рад, уз коришћење адекватних криминалистичких метода, заснованих на научним и техничким достигнућима, уз њихово стално усавршавање. Одговарајући облици сарадња треба посебно да дођу до изражаја између обвезника (чл. 5), надлежног савезног органа (чл. 11 Закона о спречавању прања новца), органа унутрашњих послова, царинских органа, Савезног девизног инспектората, Савезног тржишног инспектората, финансијске полиције и јавног тужиоца, као органа гоњења.

У супротстављању прању новца треба очекивати већу ефикасност када се буду примењивале одредбе Закона о спречавању прања новца које се односе на спречавање и откривање ове криминалне појаве. Закон предвиђа да се радње и мере за откривање и спречавање прања новца предузимају приликом пријема, замене или уситњавања новца (расподела већих износа новца на мање износе и полагање тих мањих износа на рачуне), приликом склапања послова којима се стиче имовина или приликом другог поступања са тим новцем, односно имовином којим се омогућава прање новца.

Овај Закон такође предвиђа и субјекте који су обавезни да предузимају радње и мере за спречавање и откривање прања новца и то правна лица и одговорна лица у правним лицима (обвезници). Веома је значајно за успешно сузбијање прања новца и чињеница да је обвезник дужан да утврди идентитет странке у следећим случајевима:

- при отварању рачуна или другог облика успостављања трајније пословне сарадње са странком,
- при свакој трансакцији новца (готовог новца, ефективног страног новца, хартија од вредности, племенитих метала или драгог камења) чија вредност прелази 600.000 динара, као и код послова у вези са животним осигурањем када вредност појединачне премије прелази 40.000 динара,
- приликом више међусобно повезаних трансакција чији укупан износ премашује вредност из претходног става,
- када је вредност трансакције мања од 600.000 динара, ако постоје разлози за сумњу да је у питању прање новца. У Закону се одређују и начини утврђивања идентитета домаћег и страног физичког лица и домаћег правног лица.

За сузбијање прања новца и за остваривање међусобне сарадње на плану превенције и репресије, посебну значајну улогу треба да оствари надлежни савезни орган у чију надлежност спада прикупљање, обрада, анализа и чување података и информација добијених од обвезника, пружање обавештења надлежним државним органима и предузимање мера за спречавање прања новца.

Полазећи од чињенице да је веома тешко откривати прање новца, одређени значај има и дато дискреционо право овлашћеном лицу да оцени да ли постоје разлози за сумњу да је у питању прање новца и да изда налог за привремено обустављање извршења трансакције, али најдуже 48 сати, о чему обавештава надлежни савезни орган, који такође обавештава надлежне правосудне и инспекцијске органе, као и органе унутрашњих послова, ради предузимања мера из њихове надлежности.

Комплексност проблематике сузбијања прања новца указује и на нужност постојања стручних кадрова и упућује на обавезу организовања одговарајућих видова школовања и стручног усавршавања свих оних у чију надлежност спада спречавање и откривање прања новца, а чија актуелност посебно долази до изражаја у временском периоду пре примењивања Закона о спречавању прања новца.

У спречавању и откривању кривичног дела прања новца, управо због свих његових специфичности који отежавају његово успшено сузбијање, потребно је да надлежни органи, сходно позитивним прописима, примењују и одговарајућа оперативно-техничка средства и методе, који су раније били садржани у посебном акту министра унутрашњих послова. Ове мере се примењују у многим развијеним земљама, које декларишу пуну демократију, па не би требало да буде неких проблема за њихову примену и код нас, под условом да се на одговарајући начин законски то регулише. Илустрације ради истичемо да Закон о кривичном поступку Републике Хрватске дозвољава употребу техничких метода за одређена кривична дела, па предвиђа да се тајно праћење и употреба прикривених истражитеља под надзором истражног судије, могу користити и у откривању кривичног дела прикривање незаконито добивеног новца. Такође, Закон о кривичном поступку С. Р. Немачке регулише заплону поштанских пошиљки, надзор телефонских и других разговора и коришћење прикривеног истражитеља, за које мере је надлежан судија, с тим што се прикривени истражитељ не може ангажовати без одобрења државног тужилаштва, који одобрава коришћење и других наведених мера, уколико постоји опасност од одлагања.

У прилог коришћења посебних метода за спречавање и откривање прања новца иду и одређени садржаји појединих међународних конвенција. Тако већ поменута Конвенција о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним делом, у поглављу које говори о мерама које се предузимају на државном нивоу, у чл. 4. садржи посебна истражна овлашћења и технике, стављајући обавезу свакој страни да прихвати такве законодавне и друге мере у циљу омогућавања употребе посебних истражних техника које олакшавају идентификацију и улажење у траг незаконитој добити и прикупљања доказа у вези са њом. Такве технике могу укључивати налоге за надзирање, посматрањем, пресретање телекомуникација, приступ рачунарским системима и налог за предочавање одређених докумената. Такође, судовима и другим надлежним органима дају се овлашћења за издавање налога да се списи банкарске, финансијске и комерцијалне природе ставе на располагању или да се привремено одузму у сврху спровођења мере одузимање и привремених мера које су регулисане посебним члановима закона. Стоји

обавеза на странама да се неће позивати на банкарску тајну као разлог за одбијање поступања у складу са одредбом овог члана.

Када се овакве обавезе преузму у национално законодавство, искључује се апсолутност тајности штедних улога и свих других банкарских и финансијских трансакција, што ће и довести до адекватније примене одговарајућих превентивних и репресивних мера у сузбијању прања новца.

Пошто је прање новца у тесној вези са организованим криминалитетом, то је значајно истаћи и чињеницу да Конвенција уједињених нација о борби против транснационалног организованог криминалитета такође садржи опште основе за спровођење заједничких истрага, сарадњу у специјалним истражним поступцима, као што је електронско праћење и генералну сарадњу између криминалистичких служби. Посебно су значајне одредбе о заштити и пружању подршке жртвама и сведоцима, где се од свих држава захтева да усвоје одговарајуће мере за заштиту сведока од потенцијалног застрашивања или одмазде. То подразумева физичку заштиту, пресељење, и у оквиру законских овлашћења, прикривање идентитета. Такође се од држава захтева да размотре могућност међународног пресељења сведока када је то изводљиво. Државе се такође подстичу да развијају технике и програме који охрабрују лица умешана у организовани криминал да сарађују са криминалистичким органима.

ЗАКЉУЧАК

Прање новца постаје све актуелнији проблем који ће се испољавати и даље, тим пре ако се адекватним методама не сузбија и ако се не води енергична борба против организованог криминалитета, корупције и сиве економије. Међутим прање новца не треба везивати само са одређеним облицима привредног криминалитета, пошто извори незаконите добити може бити и криминална делатност и у другим областима криминалитета где такође постоји карактеристични видови организованог криминалитета. Таквим криминалним радњама се такође остварује значајна незаконита добит, па се и јавља потреба за легализацијом таквог новца, односно изналазе се могућности да се „пере“ „прљав“ новац.

Супротстављање прању новца треба вршити низом синхронизованих превентивних и репресивних мера на националном и међународном плану. Ова делатност треба да буде усмерена на откривање извора незаконито стеченог новца и на спречавање и откривање радњи којима се врши прање новца, односно којима се извршава ово кривично дело. То подразумева укључивање свих надлежних органа, стручност кадрова и њихову сарадњу у склопу надлежности посебно сваког органа. Предност треба дати превентивним мерама којима се спречавају радње прања новца и сужава простор за вршење овог кривичног дела. Посебно до изражаја треба да дође примена радњи и мера предвиђених у Закону о спречавању прања новца, кроз делатност надлежних субјеката. Дуги временски период за примену овог Закона свакако ће се негативно одразити у свеобухватној борби против прања новца.

Имајући у виду страна искуства и захтеве из наведених међународних аката, нужно је што пре нормативно регулисати целокупну проблематику примене специјалних средстава и метода. Мишљења сам да би адекватном применом одредаба Закона о спречавању прања новца и прописаних специјалних средстава и метода, на чије доношење не би требало дуго чекати, уз коришћење одговарајућих криминалистичких метода и ангажовањем свих надлежних субјеката, постигнути резултати на плану сузбијања прања новца били на задовољавајућем нивоу.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Atlachi, P. (1955), Корупција, организовани криминалитет и прање новца широм света, Амстердам: Пета међународна конференција о борби против корупције.
2. Бошковић, М. (1998), Криминалистика-методика I, Београд: Полицијска академија, (1998), Организовани криминалитет, Београд: Полицијска академија, (2000), Актуелни проблеми сузбијања корупције, Београд: Полицијска академија
3. Јовановић, М. (1996), Прање новца, Београд: Српско удружење за кривично право.
4. Јелачић, М. (1996), Корупција-друштвено правни аспекти и методи супротстављања, Београд: МУП Републике Србије.
5. Кулић, М. (2001), Прање новца, привредни криминал и корупција, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
6. Leone, U. Zvekić, U. (1987), Développement et criminalité, Revue internationale de criminologie et de police technique, 3.
7. Masnjak, B. Kaselj, Ž. (1998), Sprječavanje pranja novca, Zagreb; MUP Republike Hrvatske.
8. Milinović, M. (1998), Predgovor Sprječavanju pranja novca, Zagreb: MUP Republike Hrvatske.
9. Мршевић, З. (1993), Организовани криминал, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
10. Васиљевић, В. (1990), Превенција и репресија организованог криминалитета, Београд: Безбедност и друштвена самозаштита.
11. Vens, D. (1996), Organized payment Card Crime, London: Међународна конференција о сарадњи у борби против организованог криминалитета кредитним картицама.
12. Вуковић, М. (1993), Сива економија-тамна бројка криминалитета, Београд: Безбедност, 1, 215. (1998), Најновије тенденције глобалног финансијског криминала, Београд: Безбедност, 3.

CURRENT PROBLEMS IN COMBATING MONEY LAUNDERING

Abstract: Money laundering is the activity that follow not only organized crime, but also other forms of criminal activities that obtain certain amount of illegal profit. In this paper, as the result of researches, deferent contents that deal with the phenomenon of money laundering are present, e.t. the application of criminalistic methods in combating money laundering both in the domestic and international field.

Attention is aslo paid to legal regulation on money laundering and on international documents, all of which are in the contest of Combating Money Laundering Federal Low procedure.

Key words: Money laundering; financial transaction; criminal act; criminality; searching activities; combating; finding out; illegal profit.

Др Драган ЈОВАШЕВИЋ,
Полицијска академија

ОБЕЛЕЖЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА СПРЕЧАВАЊА ОВЛАШЋЕНОГ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА У ОБАВЉАЊУ ПОСЛОВА БЕЗБЕДНОСТИ И ОДРЖАВАЊА ЈАВНОГ РЕДА И МИРА

Резиме: У оквиру рада аутор је обрадио две групе питања. Прва група питања посвећена је уводним разматрањима у којима је поред обраде питања појма јавног реда и мира дат и преглед законских текстова у којима се врши кривично правна заштита припадника полиције. Друга група питања посвећена је анализи кривичног дела спречавања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности и одржавања јавног реда и мира. Ово је дело аутор обрадио са два аспекта. То су аспект његовог позитивног правног регулисања и аспект његове примене у пракси наших судова. На крају рада дата су закључна разматрања у којима је аутор изнео своје ставове у вези анализираних проблематике.

Кључне речи: спречавање, овлашћено службено лице, јавни ред и мир, безбедност, кривично дело, кривична санкција.

СТРУКТУРА И ДИНАМИКА КРИВИЧНИХ ДЕЛА УПЕРЕНИХ ПРОТИВ ПРИПАДНИКА ПОЛИЦИЈЕ

Заштита живота и здравља, телесног интегритета, части и угледа овлашћених службених лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира (припадника полиције у најширем смислу) од великог је значаја за успешно, благовремено, правилно, ефикасно и законито обављање послова и задатака који су им поверени у оквиру њихове надлежности. То са друге стране има и велики значај и за укупно стање безбедности, као и личне и имовинске сигурности грађана у нашој земљи, а што све у крајњој линији има последице и на стање укупне и ефикасне заштите најважнијих друштвених вредности.

Стога је и разумљиво што се кривично правној заштити овлашћених службених лица органа унутрашњих послова у нашем правном систему поклања посебна пажња. Наиме, у републичком законодавству предвиђено је више кривичних дела којима се управо штите ова лица у обављању поверених им послова и задатака на одржавању јавног реда и мира односно обављању послова безбедности Републике и личне и имовинске сигурности грађана. Тако се у Републици Србији ова заштита пружа одредбама Кривичног закона и Закона о јавном реду и миру. У Кривичном закону Републике Србије предвиђена су следећа кривична дела:

- у чл. 47 ст. 2 тач. 5 – убиство службеног или војног лица при вршењу послова државне или јавне безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе,
- у чл. 213 – спречавање службеног лица у вршењу службене дужности,
- у чл. 215 – учествовање у скупини која спречи службено лице у вршењу службене радње,
- у чл. 216 – позивање на отпор,
- у чл. 217 – непоступање по наредби за удаљавање.

У Закону о јавном реду и миру предвиђена су два кривична дела и то:

- у чл. 23 – ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира,
- у чл. 24 – спречавање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. (Јовашевић, 1998.)

Из овакве законске регулативе могао би се извести закључак да је кривично правна заштита припадника полиције у нашем правном систему добила завидан ниво те да се постојећим инкриминацијама и системом прописаних казни довољно ефикасно штите са једне стране живот и тело овлашћених службених лица, а са друге стране законито, ефикасно, благовремено, правилно и потпуно обављање послова и задатака из области унутрашњих послова. Но, структура и динамика кривичних дела којима се напада, повређује или угрожава службена дужност као и живот и тело односно углед припадника полиције коју нам пружају расположиви статистички показатељи само делимично потврђују предње наводе.

Пре него што пређемо на анализу структуре и динамике кривичних дела којима се нападају припадници полиције потребно је указати на опште стање криминалитета (према броју пријављених кривичних дела) на територији града Београда према подацима Окружног и општинских јавних тужилаштава у Београду.

Табела 1 – Број извршених кривичних дела на територији града Београда у периоду 1992–1998. године

Година	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
Број крив. д.	9.965	17.011	15.777	15.074	15.239	13.820	12.421

Већ први поглед на актуелне статистичке податке о криминалитету не само да не дају потврду закључку да постоји изражени тренд пораста криминалитета у нашој земљи већ даје управо повода сасвим супротном закључивању – криминалитет у СР Југославији се налази у константном и знатном паду последњих година. (Ћирић, Ђорђевић, 1998: 94–95.) Из презентираних података произилази да је 1993. године достигнут највиши ниво извршених кривичних дела што је и разумљиво када се има у виду целокупна политичка, економска, социјална ситуација у земљи као и ратно окружење. После почетне повећане стопе криминалитета уопште, уследио је период од 1994–98. године са стагнацијом, а потом и падом стопе криминалитета за скоро 30%. Све то води закључку да је уследио период стабилности бар када је у питању динамика криминалитета. Но, са аспекта теме нашега рада у структури општег криминалитета по свом значају, природи, друштвеној опасности и бројности извршилаца те начину извршења, обиму и интензитету проузрокованих последица посебно се издвајају кривична дела којима се нападају, повређују или угрожавају припадници полиције, а тиме и законито, благовремено, ефикасно, правилно и потпуно обављање послова и задатака из области унутрашњих послова.

Табела 2 – Учешће кривичних дела из Закона о јавном реду и миру у броју укупно извршених кривичних дела у Републици Србији (према подацима МУП-а РС)

Врста крив. дела	1994.	1995.
К.Д. из чл. 23.	1.045	1.029
К.Д. из чл. 24.	185	179
К.Д. општег кримин.	146.534	133.980
К.Д. са НН извршиоц.	111.367	100.182

Табела 3 – Структура и динамика кривичних дела против јавног реда на територији града Београда у периоду 1994-98. године према подацима Окружног и општинских јавних тужилаштава Београда

Врста крив. дела	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
К.Д. из чл. 213. КЗ	3	8	5	6	13
Остала К.Д. против јавног реда	199	288	38	112	364
К.Д. из чл. 23.	205	210	138	166	124
К.Д. из чл. 24.	27	18	29	16	28
Укупно К.Д. ове врсте	434	524	210	300	529
Укупно свих К.Д.	15.777	15.074	15.239	13.820	12.421

Иако Закон о јавном реду и миру у чл. 23 и 24 предвиђа два кривична дела која за објекат заштите имају овлашћена службена лица органа унутрашњих послова, ми смо за предмет нашега рада узели кривично правну анализу дела предвиђеног у одредби чл. 24 које носи назив: Спречавање овлашћеног

БЕЗБЕДНОСТ

службеног лица у обављању послова безбедности и одржавања јавног реда и мира. О учесталости појавног испољавања и месту овог кривичног дела у структури кретања општег криминалитета најуверљивију слику пружају расположиви статистички показатељи.

Табела 4 – Однос кривичних дела из чл. 24 ЗОЈПМ извршених у Београду и у Републици Србији (према подацима Окружног и општинских јавних тужилаштава Београда и МУП-а Републике Србије)

Територија	1994.	1995.
Београд	27	18
Србија	185	179
%	14,60	10,05

Табела 5 – Динамика кривичних дела из чл. 24 ЗОЈПМ на територији града Београда у периоду 1994–98. године према подацима Окружног и општинских јавних тужилаштава Београда

Врста крив. дела	1994.	1995.	1996.	1997.	1998
Крив. дело из чл. 24	27	18	29	16	28
Укупно свих К.Д.	15.777	15.074	15.239	13.820	12.421
%	0,17	0,12	0,19	0,11	0,23

Табела 6 – Однос пријављених и пресуђених кривичних дела из чл. 24 ЗОЈПМ на територији града Београда у периоду 1994–98. године према подацима Окружног и општинских јавних тужилаштава Београда

Год.	Поднете пријаве	Одбачене пријаве	%	Осуђујућа пресуда	%	Ослобађајућа пресуда	%
1994.	27	2	7,41	3	11,11	2	7,41
1995.	18	2	11,11	11	61,11		
1996.	29	3	10,34	8	27,58		
1997.	16	4	25,00	6	37,50		
1998.	28	9	32,14	2	7,14		

Кривично дело спречавања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира из чл. 24. Закона о јавном реду и миру у посматраном периоду бележи различит тренд од смањења 1995. и 1997. године до циклочног повећања 1996. и 1998. године и то како у целој Републици тако и у Београду. Расположиви статистички подаци нам дају основа да закључимо следеће. Прво, од извршених кривичних дела на целој територији Републике Србије на посматрано кривично дело из чл. 24 ЗОЈПМ отпада 10–15% дакле свако седмо–десето дело ове врсте је извршено управо у Београду. Друго, учешће овог кривичног дела у укупној стопи кри-

миналитета бележи мања колебања у посматраном периоду па се тај проценат учешћа креће од 0,12% 1995. године до 0,23% 1998. године. Треће, и код овог кривичног дела је забележен релативно велики број одбачених кривичних пријава од стране надлежног јавног тужиоца. Тај проценат одбачаја пријава се креће од 10,34% 1996. године до чак 32,14% 1998. године. Четврто, од предмета који су утужени дакле који су стигли пред судско веће проценат осуђујућих пресуда (пресуда којима је утврђена кривична одговорност и изречена кривична санкција учиниоцу дела) је релативно низак. Он се креће од 7,14% 1998. године до 11,11% 1994. године да би 1997. године износио 37,50%, а 1995. године се тај проценат попео чак на 61,11%. Из ових се податка тако може извести закључак да тек 1/3 поднетих кривичних пријава за кривично дело из чл. 24 ЗОЈПМ има позитиван исход те се кривични поступак окончава осуђујућом пресудом према учиниоцу кривичног дела.

ОСНОВНИ ОБЛИК КРИВИЧНОГ ДЕЛА ИЗ ЧЛ. 24 ЗАКОНА О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ

Кривично дело из чл. 24 Закона о јавном реду и миру се састоји у спречавању овлашћеног службеног лица да изврши службену радњу у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира нападом или на други начин. С обзиром на законско одређивање ово дело спада у област споредног, допунског или помоћног кривичног законодавства. То је оно законодавство које чине одредбе закона из других области права којима се уређују поједини друштвени односи, али које одређују забрањена, друштвеноопасна понашања у виду кривичних дела за која прописују одређене врсте и мере кривичних санкција. Према објекту заштите ово пак дело спада у групу кривичних дела против јавног реда и мира. Наиме, објект заштите код овог дела је двојако одређен. То је прво живот, телесни и морални интегритет овлашћеног службеног лица, али то је истовремено и уредно, законито, благовремено, ефикасно, правилно и потпуно обављање послова и служби безбедности односно одржавање јавног реда и мира.

Према законском опису ово кривично дело има основни и два тежа, квалификована облика испољавања.

Основно дело је предвиђено у чл. 24 ст. 1 ЗОЈПМ. Оно се састоји у спречавању овлашћеног службеног лица у предузимању службене радње у вршењу послова безбедности или одржавања јавног реда и мира и то нападом или на други начин.

Радња извршења се састоји у спречавању овлашћеног службеног лица да предузме службену радњу у вршењу послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. Према ставу судске праксе¹ службено лице врши службену радњу у оквиру својих службених овлашћења ако овлашћење на вршење те радње произилази из права и дужности службеног лица на основу закона и правила о организацији вршења одређене службе. Службена радња је прописана радња коју предузима овлашћено службено лице у оквиру својих овлашћења у смислу одредаба Закона о унутрашњим пословима у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. За постојање овог

¹ Пресуда Врховног суда Србије КЗП 372/99 од 2. децембра 1999. године.

дела битно је да службено лице и то овлашћено службено лице предузима службену радњу у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира.

Под безбедношћу се подразумева (Симић, Петровић, 1998: 364.) стање у држави које доприноси и омогућава заштиту уставом утврђеног поретка државе које се практично обезбеђује позитивно правним системом државе, а посебно остваривањем законитости, а у тим оквирима мерама, радњама, активностима и поступцима органа унутрашњих послова. Но, у одређивању појма безбедности у нашој теорији постоји више различитих схватања. Тако се безбедност (Ђорђевић, 1989: 33–34.) одређује као отклањање свих активности и пропуштања која угрожавају лица, јавни поредак, објекте или дати простор. При томе се различити субјекти и органи ангажују на пословима заштите одређених вредности и добара и свако од њих примењује специфичне методе и мере.

Такође се безбедност (Милетић, 1997: 7–13.) дефинише као стање у коме се налазе правни субјекти тј. стање релативног присуства или одсуства угрожавања и повређивања. Она се налази у основи безбедности правних субјеката. То је својствено правној држави у којој су уставом утврђене слободе и права грађана истим уставом ограничене ради заштите општих јавних интереса. И даље исти аутор безбедност одређује као правно уређеним и обезбеђеним друштвеним односима успостављено, одржавано и унапређивано стање у држави које омогућава ефективну заштићеност државе и грађана који у њој живе од свих спољашњих и унутрашњих противправних аката којима се угрожава уставни поредак, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, рад државних органа, обављање привредних и друштвених делатности и остваривање слобода, права и обавеза човека и грађанина.

Према ближем објекту заштите разликује се више врста безбедности као што су: државна, јавна (општа), колективна, лична, имовинска и друге безбедности. Оно што је посебно важно јесте да се безбедност грађана остварује предузимањем мера и активности на заштити живота, личне и имовинске сигурности грађана и то сузбијањем криминалитета и одржавањем јавног реда и мира и безбедности саобраћаја, контролом на државној граници и у граничном појасу као и обављањем других унутрашњих послова. Поред тога безбедност државе се остварује предузимањем мера и активности на заштити безбедности Републике као државе и на откривању и спречавању делатности које су управљене на подривање и рушење Уставом утврђеног поретка.

Насупрот појму безбедности који је јасно и прецизно правно дефинисан, у законодавству и теорији, стоји појам јавног реда и мира. Јавни ред и мир се у сваком случају одређује за јавно место и односи се на понашање појединаца и група на местима окупљања више људи која на различите начине дотичу јавно место. При томе испољено насиље или неред увек имају видљиву форму и последицу на лицу места. И појам јавног реда и мира се на различите начине одређује у позитивно правној теорији.

Тако се под јавним редом и миром подразумева одржавање свакодневног реда и мира тј. неометано одвијање живота и рада грађана, служби и других послова. (Јовановић, Јовашевић, 1995: 377.)

Јавни ред и мир (Јовановић, Јелачић, 1997: 101.) представљају усклађено стање међусобних односа људи које је настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација у јавном животу ради обезбеђивања једнаких услова за остваривање права грађана на личну и имовинску сигурност, мир и спокојство грађана, приватни живот, слободу кретања, очување јавног морала и људског достојанства и право малолетника на заштиту.

У теорији налазимо и схватање према коме је јавни ред и мир (Ђорђевић, 1989: 101.) друштвена дисциплина која грађанима налаже такво понашање којима се не ремети нормалан начин живота, не омета кретање и саобраћај на улицама и на другим јавним местима, не уноси немир међу грађане, не нарушава јавни морал, не омета правилно искоришћавање јавних објеката и стамбених зграда, не омета одмор грађана или на други начин не нарушава друштвена дисциплина и мир грађана.

Поштовање јавног реда и мира са друге стране значи истовремено поштовање јавног поретка који је уређен и регулисан многобројним и разноврсним правилима понашања. Свим овим се правилима обезбеђује неометано функционисање друштвено-економског и политичког система и правног поретка. Кривичним делима која су предвиђена у Закону о јавном реду и миру управо се напада, повређује и нарушава општа друштвена дисциплина која се састоји у хармонији међусобних односа грађана, функционисању служби, вршењу делатности, вршењу права и испуњавању обавеза а што све чини нормални, редовни и несметани ток живота целокупне друштвене заједнице.

Радња извршења кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ се заправо састоји у онемогућавању и то насилним путем предузимања службене радње и то било њеног започињања или настављања под условом и на начин који је предузет у оквирима прописаним законом и другим правилима службе. Овде се практично ради о противстајању на службену радњу овлашћеног службеног лица па се стога ово кривично дело и појављује као посебан или специјалан облик кривичног дела спречавања службеног лица (и то било ког службеног лица које поседује ово лично својство) у вршењу службене дужности, а не оне дужности која је везана за обављање послова безбедности или одржавање јавног реда и мира иначе предвиђено у чл. 213 Кривичног закона Републике Србије.

Спречавање се мора односити на конкретно предузету једну или више службених радњи, а не уопште на службену делатност овлашћеног службеног лица у кома случају би могло да постоји неко друго, а не ово кривично дело. Практично спречавање као радња извршења значи предузимање такве делатности која је управљена на онемогућавање овлашћеног службеног лица да изврши службену радњу коју предузима у оквиру својих овлашћења и по правилима службе. За постојање овог кривичног дела потребно је да овлашћено службено лице предузима службену радњу, да је она законито предузета, на начин, по поступку и под условима законом предвиђеним и да учинилац овакву радњу спречава управо нападом или на други сличан начин. То значи даље да није свака радња спречавања овлашћеног службеног лица истовремено и радња извршења овог кривичног дела, већ је то само она радња која је предузета на посебан начин – нападом или на други сличан начин.

Напад као начин извршења радње спречавања у смислу кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ представља свако понашање којим се угрожава телесни интегритет пасивног субјекта – овлашћеног службеног лица, а да му при томе није нанесена телесна повреда. То значи да код напада постоји само опасност, угрожавање телесног интегритета тако да може доћи до повреде, али која је изостала. Најчешће је овакав напад праћен применом силе (физичке или психичке снаге, непосредно или посредно примењене). Напад у смислу овог кривичног дела треба да доведе до спречавања, дакле онемогућавања овлашћеног службеног лица у вршењу службене радње до тог степена да се таква радња више уопште не може извршити или не може да се изврши са таквим успехом и у том временском периоду или на такав начин или таквим средством. У том смислу је напад код овог кривичног дела увек усмерен на потпуно или делимично онемогућавање извршења предузете службене радње и то оне радње којом се обављају послови безбедности или се њима одржава јавни ред и мир.

Службено лице у вршењу послова одржавања јавног реда и мира је нападнуто када га је учинилац гађао каменицама. У конкретном случају постојао је напад који се састојао у угрожавању телесног интегритета службеног лица на које је окривљени бацао каменице.²

Спречавање овлашћеног службеног лица да изврши службену радњу на коју је овлашћено у оквиру обављања послова безбедности или одржавања јавног реда и мира мора дакле у смислу овог кривичног дела да буде предузето нападом или на други сличан начин (аналогијом се долази до тумачења који су то други начини извршења радње који су слични нападу а којима се долази до спречавања службене радње. То у сваком случају представља фактичко питање које судско веће решава у сваком конкретном случају на бази објективних и субјективних околности учињеног дела и личности учиниоца).

У том смислу под спречавањем се подразумевају само активне делатности (чињење) које су усмерене на онемогућавање извршења службене радње тако да у кривично правној литератури (Коментар КЗ, 1995: 773.) могу да се сретну и таква мишљења да „отежавање” вршења службене радње које се најчешће појављује у тзв. пасивном спречавању овлашћеног службеног лица у вршењу службене радње не може представљати радњу извршења у смислу овог кривичног дела (нпр. када учинилац дела неће да устане и пође да службеним лицем на његов захтев, када учинилац неће да отвори врата од стана, друге просторије или да отвори сто, ормар, сандук или други затворени простор на захтев овлашћеног лица).

Учиниоца је спречио овлашћено службено лице у обављању службене радње – његовог легитимисања када је приметивши милиционера да му прилази, закључао врата на свом возилу, стартовао мотор и на позив да изађе, возилом кренуо и тако се удаљио чиме је спречио ово службено лице, извршивши кривично дело из чл. 24 ст. 1 ЗОЈРМ.³

То значи да непослушност изражена у пасивном држању (нечињењу) не може да представља радњу спречавања. Спорно је да ли отежавање извршења

---

² Пресуда Округног суда у Београду, Кж. 675/96 од 3. јуна 1996. године.

³ Пресуда Округног суда у Београду Кж. 2130/98. од 15. октобра 1995.

службене радње (које није достигло степен и интензитет онемогућавања) а које је изражено у активној радњи, чињењу учиниоца дела без употребе силе према овлашћеном службеном лицу може да представља радњу извршења овог кривичног дела. Мишљења смо да овако широко, екстензивно тумачење радње извршења „спречавања“ не одговара замисли законодавца који је у формулацији овог кривичног дела употребио тренутни глаголски облик „ко спречи“.

Спречавање као делатност учиниоца овог кривичног дела мора бити предузето истовремено са службеном радњом овлашћеног службеног лица. Наиме, до спречавања управо и долази када је само овлашћено службено лице приступило извршењу службене радње у оквиру својих овлашћења па све док траје и само вршење службене радње од стране пасивног субјекта. Дакле, спречавање је истовремено ако делује после започињања извршења службене радње, али и ако је предузето непосредно пре отпочињања службене радње, али само под условом да је извесно да је извршење службене радње заиста стварно, реално и непосредно предстоји.

При томе је потпуно без значаја природа, карактер и форма службене радње овлашћеног службеног лица коју учинилац дела на овај начин спречава. Битно је да се ради о службеној радњи која улази у оквир службеног овлашћења тог службеног лица, а која се предузима у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. Та службена радња треба да је законита и да је предузета у време када се овлашћено службено лице налази на дужности (при чему треба имати у виду одредбе Закона о унутрашњим пословима).⁴

Спречавање овлашћеног службеног лица у смислу овог кривичног дела се најчешће врши приликом одржавања или успостављања јавног реда и мира, регулисања и контроле саобраћаја, легитимисања, привођења, задржавања као и приликом лишења слободе неког лица. Но, интересантно је указати на правно схватање присутно у нашој судској пракси,⁵ према коме када окривљени спречава радника милиције у вршењу послова контроле јавног саобраћаја чини кривично дело спречавања службеног лица у вршењу службене дужности из чл. 213 КЗ РС, а не кривично дело спречавања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира, јер је одредбом чл. 7 Закона о министарствима безбедности саобраћаја, одвојена од послова одржавања јавног реда и мира као и од послова безбедности.

Бруталност, дрскост и безобзирност учинилаца дела из оквира општег криминалитета посебно се испољава у нападима на овлашћена службена лица органа унутрашњих послова при чему је било више случајева рањавања или убијања службених лица. То значи да статус овлашћеног службеног лица све мање представља гаранцију одређене заштите од криминалних напада јер учиниоци нарочито тешких кривичних дела у реализацији своје криминалне намере не презају ни од директних напада на службена лица. При томе и употребљавају ватрено оружје без размишљања да ли ће на овај начин некога лишити живота. Овакви облици криминалитета на најбољи начин илуструју

⁴ Сл. гласник Републике Србије бр. 44/1991. године.

⁵ Пресуда Окружног суда у Ужицу Кж. 366/95. од 18. октобра 1995. године.

опасност која готово свакодневно прети овлашћеним службеним лицима у обављању поверених им послова и задатака. (Бошковић, 1998: 26.)

Поред напада као други законом предвиђени начин извршења спречавања овлашћеног службеног лица у предузимању службене радње у практичном испољавању се може појавити у виду: онеспособљавања службеног возила или радио уређаја (мотороле) овлашћеног службеног лица, стављања препреке на пут којим треба да се креће службено возило и сл.

Учинилац је спречио овлашћено службено лице у обављању послова одржавања јавног реда и мира када га је ухватио за руку и тако омогућио бекство своје брату.⁶

Последица кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ се састоји у угрожавању, изазивању опасности по живот и телесни интегритет овлашћеног службеног лица и угрожавању законитог, ефикасног, целисходног, правилног, потпуног и благовременог обављања послова и задатака у области безбедности или одржавања јавног реда и мира.

Извршилац овог дела може да буде свако лице без икаквих посебних личних својстава и околности. Најчешће се у пракси појављује као извршилац дела управо оно лице према коме (или њему блиском лицу) овлашћено службено лице управо и предузима службену радњу у границама свога овлашћења.

Посебну специфичност овог кривичног дела представља својство пасивног субјекта – оштећеног. Наиме, као пасивни субјект се појављује овлашћено службено лице и то само оно које у време предузимања радње извршења кривичног дела обавља послове безбедности или одржавања јавног реда и мира. Појам овлашћеног службеног лица одређен је одредбама Закона о унутрашњим пословима. Према чл. 18 овог закона овлашћена службена лица Министарства унутрашњих послова су радници који при вршењу унутрашњих послова имају посебне дужности и овлашћења предвиђена законима о кривичном и прекршајном поступку, Законом о унутрашњим пословима и другим прописима. Овлашћеним службеним лицима се издаје посебна службена легитимација овлашћеног службеног лица. Они обављају прописане послове у униформи или у цивилном оделу. Дужни су да у складу са одредбом чл. 20 Закона о унутрашњим пословима, пословима безбедности Републике, заштите живота, личне и имовинске сигурности грађана, спречавања и откривања кривичних дела и хватања њихових учинилаца као и одржавања јавног реда и мира обављају без обзира да ли се налазе на службеној дужности или не као и без обзира да ли им је то стављено у задатак или не. Они су чак дужни да ове послове обављају и у оним случајевима када им је при томе угрожена лична сигурност.

Закон о унутрашњим пословима као и пратећи подзаконски прописи детаљно су уредили и регулисали начин обављања послова и задатака из области унутрашњих послова ради спречавања бекства лица лишених слободе или затечених у вршењу кривичних дела, савладавања отпора лица која нарушавају јавни ред и мир или које треба привести, задржати или лишити слободе у

---

⁶ Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1458/96. од 16. октобра 1996. године.

законом утврђеним случајевима и одбијања напада од себе, другог лица или објекта који обезбеђују.

У погледу виности за постојање кривичне одговорности потребан је умишљај на страни извршиоца кривичног дела. Умишљај треба да обухвати свест о свим стварима околностима дела, а посебно о својству овлашћеног службеног лица, као и о употребљеном средству којим је предузета радња онемогућавања овлашћеног службеног лица да изврши службену радњу управо у оквиру обављања послова безбедности или одржавања јавног реда и мира.

За основно кривично дело закон је прописао казну затвора од једне до пет година. Покушај кривичног дела је могућ. Он постоји када извршилац дела започне или предузме радњу спречавања нападом или на други сличан начин, али овлашћено службено лице ипак своју радњу започне, настави или је пак успешно оконча. За покушај се кажњава у смислу одредбе чл. 19 КЗ СРЈ.

КВАЛИФИКОВАНИ ОБЛИЦИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

У чл. 24 у ст. 2 и 3 Закона о јавном реду и миру предвиђена су два тежа, квалификована облика кривичног дела спречавања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира за које закон одређује строжије кажњавање. То су дела квалификована тежом последицом односно околностима (начином) извршења.

1. Први тежи облик овог кривичног дела постоји у случају када извршилац дела потегне оружје на овлашћено службено лице или му нанесе лаку телесну повреду. Потезање оружја јесте припремна радња за саму непосредну употребу оружја односно то је радња иза које следи непосредна, блиска, стварна употреба оружја приликом предузимања радње спречавања овлашћеног службеног лица у вршењу службене радње (нпр. када се пиштољ или друго ватрено оружје упери у правцу овлашћеног службеног лица). У обзир долазе све врсте оружја у смислу одредби Закона о оружју и муницији Републике Србије. (Јовашевић, 1999: 3–11.) Посебна друштвена опасност овога дела због које закон и предвиђа строжије кажњавање произилази из непосредне опасности по живот и телесни интегритет овлашћеног службеног лица.

Појам и врсте оружја одређени су Законом о оружју и муницији. (Јовашевић, 1999: 25–34.) Тако се оружјем сматра свака направа која је израђена, прилагођена или намењена за избацивање пројектила, гаса, течности или друге супстанце путем потиска барутних гасова, ваздушног притиска, гаса под притиском или другог потисног средства као и други предмети чија је основна намена вршење напада. Према врсти оружја може бити: ватрено, ваздушно, гасно, распрскавајуће, посебно, оружје са тетивом и хладно оружје. Према намени и посебним врстама оружја се даље дели на: оружје за личну безбедност, ловачко оружје, спортско, трофејно, старо и комбиновано оружје.

Тежи облик овог кривичног дела постоји и у случају nanoшења лаке телесне повреде овлашћеном службеном лицу приликом спречавања вршења његове службене радње. Постојање и карактер лаке телесне повреде се утврђују у смислу одредбе чл. 54 КЗ РС. То је свако оштећење телесног интегритета или нарушавања здравља овлашћеног службеног лица, али које по свом интензитету не представља опасност за живот нити доводи до неспособности

за рад у дужем трајању нити оштећује какав важан део тела или важан орган нити оставља видљиве промене трајнијег карактера на спољашњим деловима тела.

За први тежи облик кривичног дела из чл. 24 ЗОЈРМ прописана је казна затвора у трајању од најмање три године.

2. Други тежи облик кривичног дела спречавања овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира предвиђен је у чл. 24 ст. 3 ЗОЈРМ. Ово дело постоји ако је приликом извршења основног дела учинилац према овлашћеном службеном лицу употребио оружје или му је нанео тешку телесну повреду.

Употреба оружја обухвата пуцање из ватреног оружја или бацање и активирање експлозивне или распрскавајуће или запаљиве материје, али без ношења повреде (дакле у случају промашаја циља) а када је у питању хладно оружје то може бити замахивање оружјем на службено лице које покретом тела избегне повреду. (Јовановић, Јовашевић, 1995: 402.)

Тешка телесна повреда као тежа квалификована последица овог дела мора да испуњава услове предвиђене у чл. 53 КЗ РС. То је такво нарушавање телесног интегритета или здравља овлашћеног службеног лица које се изражава у уништењу или оштећењу неког дела тела или органа или у довођењу у опасност живот лица или у проузроковању трајне или привремене неспособности за рад или у трајном нарушавању здравља или пак у изазивању таквих промена на видљивим деловима тела које изазивају или унакаженост или нарушавају естетски изглед пасивног субјекта.

И код овог тежег, квалификованог облика кривичног дела тежа последица треба да се налази у узрочно-последичној вези са предузетом радњом извршења – спречавања овлашћеног службеног лица и она треба да је резултат нехата учиниоца као његовог психичког односа према учињеном делу.

Учиниоца је спречио овлашћено службено лице МУП-а да изврши службену радњу у обављању послова безбедности – хватања учиниоца кривичног дела и при томе је употребио оружје када је у моменту када је са својим друговима затечен у покушају одузимања путничког аутомобила на патролу милиције испалио неколико метака и са својим друговима напустио место догађаја.⁷

Када учинилац на позив милиционера да стане не поступи по његовом захтеву већ у бежању испали на њега два хица из пиштоља и побегне, чини кривично дело из чл. 24 ст. 3 ЗОЈРМ.⁸

Када је учинилац после повика милиције: „Стој, милиција” испалио један метак у правцу милиционера па побегао са лица места, тиме је учинио кривично дело из чл. 24 ст. 3 ЗОЈРМ.⁹

Када оптужени у два наврата успе да побегне радницима милиције спречивши их да га лише слободе па буде тек на трећем месту лишен слободе не ради

---

⁷ Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 683/95. од 6. септембра 1996. године.

⁸ Решење Врховног суда Србије, Кжм. 86/96. од 4. марта 1997. године.

⁹ Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 212/97. од 22. маја 1997. године.

се о ометању већ о спречавању овлашћених службених лица у обављању послова безбедности.¹⁰

За други квалификовани облик кривичног дела из чл. 24 Закона о јавном реду и миру прописана је казна затвора најмање пет година.

У случају да овлашћено службено лице умре и да та смрт буде резултат предузете радње спречавања овлашћеног службеног лица у вршењу послова безбедности или одржавања јавног реда и мира, нема стицаја између овог кривичног дела из чл. 24 ст. 3 ЗОЈРМ и кривичног дела убиства из чл. 47 ст. 1 КЗ РС. Тада постоји друго самостално кривично дело – тешко убиство из чл. 47 ст. 2 тач. 6 КЗ РС – убиство службеног лица у обављању послова државне или јавне безбедности или чувања јавног реда и мира, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе за које закон прописује смртну казну или казну затвора најмање десет година.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У систему југословенског кривичног права веома је велики значај дат појачаној кривично правној заштити овлашћених службених лица органа унутрашњих послова (припадника полиције). То је и разумљиво када се има у виду друштвена опасност оваквих дела односно потреба да се ефикасним мерама друштвене заједнице обезбеди благовремено, законито, квалитетно, ефикасно и целисходно функционисање органа и служби које штите безбедност друштва и појединца односно које одржавају јавни ред и мир. У том смислу у нашем праву постоји неколико кривичних дела којима се широком лепезом кривично правних мера пружа заштита овлашћеним службеним лицима органа унутрашњих послова у вези са вршењем њихове службене дужности.

Но, обим, ширина и квалитет ове заштите не може да се сведе само на законско прописивање појединих кривичних дела и санкција за њихове извршиоце. Том циљу треба да допринесе свакако и брз, ефикасан, свестран и законито спроведен кривични поступак (утврђивање постојања кривичног дела, основа кривичне одговорности и изрицање адекватне кривичне санкције), али и широка примена општих, посебних и специјалних превентивних мера у различитим друштвеним ситуацијама и на свим нивоима.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бошковић М.: Организовани криминалитет, Прва књига, Београд, 1998. год.
2. Чејовић Б.: Кривично право, Посебни део, Ниш, 1995. године.
3. Ђорђевић О.: Лексикон безбедности, Београд, 1989. године.
4. Јовановић Љ., Јовашевић Д.: Кривично право II, Посебни део, Београд, 1995. године.

¹⁰

Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 271/98. од 16. априла 1998. године.

БЕЗБЕДНОСТ

---

5. Јовановић Љ., Јовашевић Д.: Практикум за кривично право II, (Посебни део), Београд, 1996. године.
6. Јовановић Љ., Јелачић М.: Прекршаји и привредни преступи, Београд, 1997. године
7. Јовановић Љ., Ђурђевић В., Јовашевић Д.: Кривично право, Посебни део, Ниш, 2000. године.
8. Јовашевић Д.: Лексикон кривичног права, Београд, 1998. године.
9. Јовашевић Д.: Закон о оружју и муницији Републике Србије са коментаром и Закон о оружју Републике Црне Горе, Београд, 1999. године.
10. Коментар Кривичног закона Републике Србије у редакцији Љубише Лазаревића, Београд, 1995. године.
11. Лазаревић Љ.: Кривично право, Посебни део, Београд, 1993. године.
12. Милетић С.: Утврђени предлози закона о окупљању грађана и о јавном реду и миру, Безбедност, Београд, број 4/1992. године.
13. Милетић С.: Полицијско право I, Београд, 1997. године.
14. Симић Д.: Кривично гоњење за кривична дела из чл. 23 и 24 Закона о јавном реду и миру, Зборник радова, Београд, 1995. године.
15. Симић И., Петровић М.: Кривични закон Републике Србије, Практична примена, Београд, 1998. године.
16. Стојановић З., Перић О.: Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима, Београд, 1996. године.
17. Стојановић З., Перић О.: Кривично право, Посебни део, Београд, 2000. године.

Dr Dragan JOVASEVIC

THE DELICT OF HINDRANCE OF AUTHORIZED OFFICER HIS OFFICIAL DUTIES OF KEEPING PUBLIC SECURITY AND LAW AND ORDER

Abstract: In his work the author has elaborated two groups of issues. The first issue is elaborated in preface discourse where the author defined the term of public law and order. There is also provided the review of legal texts regulating criminal protections of members of police in generally. The second group of issues are dedicated to the analysis of the delict of hindrance of authorized officer his official duties of keeping public security and law and order. The author analyzed this delict from two aspects. The first one is doctrinal, legal approach to the analysis of legal provisions and the second aspect is its use in practice of our courts. As the end the author provided concluding discourse where he presented his statements concerning analyzed issues.

Key words: hindrance, authorized officer, public law and order, public security, crime, criminal sanction.

Др Ђорђе М. ЂОРЂЕВИЋ,
Полицијска адемија

КРАЂА УЧИЊЕНА ОД СТРАНЕ ВИШЕ ЛИЦА

Резиме: Крађа је основно и у пракси најчешће кривично дело против имовине. Оно се појављује у многобројним облицима који имају различит интензитет опасности, због чега су за њих прописане и веома различите казне у распону од најлакших до најтежих. Крађа учињена од стране више лица представља један од тежих облика крађе због повећане опасности која постоји због оваквог начина извршења овог дела. Овај облик крађе познају многа кривична законодавства, при чему се у њима он одређује на различите начине у зависности од тога какав се вид заједничког деловања од стране више лица која врше крађу тражи. Наше кривично законодавство прописује да је, да би постојао овај облик крађе, потребно да она буде учињена од стране више лица која су се удружила за вршење крађе. Стога је неопходно одредити појам „више лица“, као и утврдити на колико крађа и које врсте ово удруживање треба да се односи. Наша законска решења у погледу овог кривичног дела углавном одговарају решењима која су у највећој мери прихваћена у савременом кривичном праву, али би, *de lege ferenda*, ипак требало размислити и о неким могућим изменама које би допринеле ефикаснијем сузбијању оваквих крађа.

Кључне речи: заштита имовине, крађа, тешка крађа, више лица, удруживање, нужно саизвршилаштво

Кривично дело крађе је у извесном смислу основно кривично дело против имовине. Оно је и у пракси најчешће од свих имовинских кривичних дела. Због тога је и законско одређивање ове инкриминације од посебног значаја са гледишта кривичноправне заштите имовине. Карактеристика овог кривичног дела је да његови појавни облици могу бити веома различити по интензитету опасности, због чега у кривичном законодавству постоје различите врсте и облици крађа, који се по својој тежини крећу од најлакших кривичних дела (ситно дело крађе) са најнижим прописаним казнама, до најтежих са максималним казнама лишења слободе, па чак (за најтеже случајеве) и могућношћу изрицања смртне казне. С обзиром на то може се рећи да крађа, узета уопштено, представља кривично дело за које се у нашем кривичном праву може изрећи свака од казни које наше кривично законодавство уопште

познаје, и то у размацама од општег минимума до општег максимума сваке од предвиђених врста казни. Због оваквог карактера кривичног дела крађе кривично законодавство, како наше тако и стране, детаљно разрађује одредбе о овом кривичном делу, предвиђајући бројне лакше или теже случајеве крађе, са различитим казнама које се за њих прописују. Тиме се у ствари општи појам крађе дели на низ посебних облика што омогућава да се за сваки од њих предвиди казна која одговара његовој тежини. Ови облици се диференцирају по својим различитим посебним елементима, као што су вредност украдене ствари, предмет крађе, начин извршења, околности под којима је кривично дело учињено или нека друга карактеристика која одликује поједини облик крађе. На тај начин сваки од њих добија са правног гледишта свој посебан значај и посебно место у систему инкриминација које се односе на крађу.

Један од занимљивијих облика крађе који се посебно издваја, како у нашем, тако и у кривичном законодавству многих земаља, је крађа учињена од стране више лица. Овај облик се сматра тежим обликом крађе због повећане опасности која постоји при оваквом начину извршења овог дела. Оваква крађа представља у основи крађу која садржи све елементе овог дела, с тим што се њима додаје још и елемент да је крађа учињена од стране више лица, са различитим ближним одређењима која се у погледу тих лица захтевају.

Сам појам кривичног дела крађе не схвата се исто у свим кривичним законима који ово дело предвиђају. У том погледу могу се разликовати две основне концепције појма крађе, уз друге, мање значајне разлике у дефинисању овог појма које постоје у појединим кривичним законима.

Према једном схватању под појмом крађе се подразумева одузимање туђе покретне ствари у намери њеног присвајања. Такво схватање крађе усвојено је у параграфу 242) немачког Кривичног законика (Schönke, Schröder, 1976:1397), члану 1 (главе VIII шведског Кривичног законика (The Swedish Penal Code, 1990:25), члана 310 холандског Кривичног законика (Rayer, Wadsworth, 1997:205), члана 203 португалског Кривичног законика (Codigo penal, 3. edicao, 1997:128), параграфу 1 главе XVIII финског Кривичног законика (Ansel, 19586:577), параграфу 247 словачког Кривичног законика (Мрачко, 1996:92), као и у члану 372 грчког Кривичног законика (Кривични законик Грчке, 1957:80). Француски Кривични законик усваја такође у основи ово схватање тако што у члану 311-1 дефинише крађу као присвајање туђе ствари (Vauzelle, 1993 :301). Слично дефинишу појам крађе и Кривични законик Словеније у чл. 211 (Uradni list Republike Slovenije, št. 63/1994, стр. 1481), Кривични законик Хрватске у чл. 216 (Народне новине, бр.110/ 1997, стр. 3491) и Кривични законик Македоније у чл. 235 (Службени весник на Република Македонија, бр. 37/1996, стр. 1550). У Енглеској се крађа одређује као присвајање туђе имовине у намери да се други трајно лиши ствари (Theft Act 1968, s.7, Giles, 1967:216; Jones, Card, 1976:191). Према оваквој дефиницији појма крађе за постојање овог кривичног дела није неопходно да код учиниоца постоји намера прибављања имовинске користи за себе или другога, већ је довољно само да

постоји намера присвајања одузете ствари. Оваква концепција појма кривичног дела крађе је доста широка јер обухвата, поред случајева одузимања ствари ради прибављања имовинске користи и одузимања која се врше са неком другом намером, што је у пракси доста ретко, јер се ова кривична дела најчешће врше управо ради прибављања имовинске користи. Ово схватање, дакле, елемент материјалне користољубивости не сматра битним за појам крађе, ограничавајући се само на намеру присвајања, без обзира на разлоге из којих је то учињено. Оно је, међутим, лакше за примену у пракси; с обзиром на то да је лакше утврдити намеру присвајања него уз то и намеру прибављања себи или другоме имовинске користи, што је карактеристично за друго схватање.

Друго схватање одређује крађу као одузимање туђе покретне ствари у намери да се њеним присвајањем прибави себи или другом противправна имовинска корист. Уношење елемента намере прибављања користи појам крађе се, у извесној мери, сужава јер одузимање туђе ствари без такве намере (што је у пракси ретко) није крађа, већ може представљати неко друго кривично дело (на пример кривично дело одузимања туђе ствари). Такво схватање појма крађе заступљено је у члану 624 италијанског Кривичног законика (Marino, Gatti, 1992:234) у члану 276 данског Кривичног законика (Ancel, 1958a:381), параграфу 127 аустријског Кривичног законика (Foregger, Serini, 1989:127), члану 137 швајцарског Кривичног законика (Germann, 1956:166), параграфу 257 норвешког Кривичног законика (The General Civil Penal Code, 1995), члану 461 белгијског Кривичног законика (Lamberts, 1995:80), члану 234 шпанског Кривичног законика (Valle Muniz, Morales Garcia, Fernandes Palma, 1997:217), као и у члану 221 Кривичног законика Републике Српске (Службени гласник Републике Српске бр. 22/2000). Кривични законик Руске Федерације у члану 158 дефинише крађу као трајно одузимање туђе имовине, али у напомени уз овај члан објашњава да се под одузимањем подразумева одузимање са користољубивим циљем у корист своје или туђе имовине (Скуратов, Лебедев, 1996:330), што значи да и овај законик у појам крађе укључује намеру прибављања имовинске користи за себе или другог. Овако дефинисан појам крађе је нешто ужи утолико што захтева за постојање крађе намеру учиниоца да присвајањем ствари прибави себи или другоме имовинску корист. При оваквом схватању одузимање туђе ствари које се не врши у намери прибављања имовинске користи, већ са некаквом другом намером, не представља кривично дело крађе, али може представљати неко друго кривично дело (на пример одузимање туђе ствари).

У југословенском кривичном законодавству усвојена је друга од наведених концепција тако да се кривично дело крађе одређује као одузимање од другог туђе покретне ствари у намери да се њеним присвајањем прибави себи или другоме противправна имовинска корист, како је то предвиђено у чл. 165 КЗ Србије (Коментар КЗС, 1995:579) и чл. 144 КЗ Црне Горе (Стојановић, Перих, 1996).

Крађа учињена од стране више лица као посебан, тежи облик кривичног дела крађе, такође је предвиђена у кривичном законодавству многих земаља, при чему се у њима овај облик крађе одређује на различите начине. У том смислу могли бисмо кривична законодавства која предвиђају овај облик крађе да поделимо на пет група, зависно од тога какав је вид заједничког деловања више лица која врше крађу захтева.

У прву групу могу се сврстати законодавства оних земаља чији кривични законици као услов за постојање овог облика крађе захтевају само да је крађа учињена од стране више лица, при чему сем заједничког учествовања у извршењу конкретне крађе није од значаја да ли између учесника постоји неки трајнији медусобни однос у смислу удруживања за вршења крађа или уопште кривичних дела. То је, на пример, случај Кривичног законика Холандије који у свом члану 311 ст. 1 т. 4 предвиђа тежи облик крађе ако је крађа извршена од стране два или више лица (Rayer, Wadsworth, 1997:205). Слично овај облик крађе одређује и КЗ Данске у члану 286 који говори само о извршењу крађе од стране више лица (ANCEL, 1958a:382). И КЗ Италије у члану 625 ст. 1 т. 5 предвиђа овакав облик тешке крађе с тим да он постоји ако је крађа извршена од стране три или више лица (Marino, Gatti, 1992:234). Код оваквог одређивања појма овог кривичног дела као основ за строже третирање оваквих случајева може се сматрати то што дело добија тежи вид због учешћа већег броја лица у његовом извршењу пошто такав начин извршења представља већу опасност за нападнута добра, а изражава и већу опасност учинилаца који заједнички делују на плану остваривања криминалне делатности. Предност овог решења је у томе што се релевантна квалификаторна околност релативно лако доказује јер је учествовање више лица у извршењу кривичног дела, ако је то откривено, по правилу очигледно, тако да је примена инкриминације која се односи на крађу учињену од стране више лица лака у пракси. Слабост овакве инкриминације је што она захвата најшири круг могућих крађа у којима је учествовало више лица, тако да обухвата и случајеве у којима сама чињеница учешћа више лица не оправдава у довољној мери да се учињена крађа сматра тежим обликом крађе.

Другу групу законодавстава чине она чији кривични законици за постојање овог облика крађе траже поред учешћа више лица у извршењу дела још и то да су се та лица о томе претходно договорили, односно за то удружила, при чему се не одређује да ли се договор односно удруживање односи само на то дело или на више планираних дела. Ту би спадали Кривични законик Румуније (Codul penal si Codul de procedura penala cu modificarile pana la 31. decembrie 1997, čl. 209 t. a/), Кривични законик Бугарске (Наказателен кодекс, чл. 195. ст. 1, т. 5) и Кривични Законик Украјине (Криминални кодекс, Украјина чл. 140. ст. 2). Према оваквом схватању за постојање овог облика крађе неопходан је претходни договор, односно претходно удруживање учинилаца, а у погледу самог договора односно удруживања довољно је да су се они односили само на то дело, што не искључује и могућност постојања договора, односно удруживања за више кривичних дела.

Трећу групу сачињавају кривична законодавства која овај облик крађе одређују као крађу извршену од стране више лица која су се удружила за вршење крађа. Кривични законици ових земаља за постојање овакве крађе захтевају, поред заједничког учествовања у извршењу крађе, и постојање удруживања за вршење крађа. Ту могу постојати различити облици удруживања, како у погледу извршења већег броја одређених крађа, тако и у погледу већег неодређеног броја ових кривичних дела. С обзиром на то конкретни облици њиховог удруживања могу имати карактер комплота, односно договора или карактер групе, банде или организације, тако да није од значаја за постојање овог кривичног дела о ком се од ових облика удруживања ради. У ту групу спадају КЗ Грчке који у члану 374 под д) предвиђа да овакав тежак случај крађе постоји ако је крађу извршило више лица која су се удружила за вршење крађа и разбојништава (Кривични законик Грчке, 1957:81) и КЗ Финске који у глави XXVIII, парагра 2, т. 12, други пасус, одређује овај облик тако да он постоји ако је крађа извршена од стране два или више лица која су се удружила ради крађа (са или без силе) или ради вршења других сличних дела (Ansel, 1958б:578). Слично схватање усвојено је и у кривичним законима Словеније, Македоније и Републике Српске. Овакво решење је оправданије са гледишта постојања веће опасности овако учињеног дела и посебно веће опасности његових учинилаца, али са гледишта примене у пракси велики недостатак представља тешкоћа доказивања удружености за вршење већег броја крађа. Због тога у многим случајевима крађе учињене од стране више лица која су се удружила за вршење крађа остају без доказане квалификационе околности, па се морају третирати као обичне крађе.

Четврту групу кривичних законодавстава чине законодавства оних земаља чији кривични законици за овај облик тешке крађе захтевају да је крађа учињена у саставу банде. Овако постављена дефиниција овог облика крађе је најужа од раније наведених, јер се односи само на случајеве извршења крађе од стране лица удружених у банду која је тежи облик удруживања за вршење криминалних делатности. У теорији се банда дефинише као облик злочиначког удруживања који је трајнијег карактера и код кога постоји већи степен повезаности лица који су припадници банде и чвршћа организованост таквог удружења (Петровић, 1996:173). Број удружених лица код банде је обично већи, према неким најмање пет (Радовановић, Ђорђевић, 1977:293), а често су уз то припадници банде и наоружани, па чак и одметнути од власти (Таховић, 1961:416). У ову групу спадају, на пример, немачки КЗ, који предвиђа посебно теже дело крађе под називом тешки случајеви крађе извршени од стране банде (члан 244). Оно постоји ако је учинилац извршио крађу као члан банде или уз учешће другог члана банде која је организована ради вршења крађа или разбојништава (Beck, Jescheck, 1995:116). Слично кривично дело предвиђа и аустријски КЗ у члану 130 (Foregger, Serini 1989:129). Швајцарски КЗ такође предвиђа тежи облик крађе (члан 137 ст. 2) ако је учинилац извршио крађу као члан банде организоване ради вршења крађа или разбојништава, али не захтева да је у извршењу дела учествовало више лица (Germann,

1956:166). Португалски КЗ у члану 204 ст. 2 под г) предвиђа овај облик квалификоване крађе ако је учинилац деловао као члан банде организоване за вршење кривичних дела против имовине, као и ако је деловао у сарадњи са другим чланом банде (Codigo penal, 1997:130). Хрватски КЗ предвиђа такође овакво решење, с тим што уместо банде говори о групи.

Пету групу законодавстава чине она чији кривични законици предвиђају два облика овог кривичног дела зависно од тога каква веза постоји између учесника у извршењу дела. Тако, на пример, КЗ Француске у чл. 311-4 ст. 1 предвиђа крађу учињену од стране више лица, али поред овог облика у чл. 311-9 предвиђа. и крађу извршену у саставу организоване банде (Vauzelle, 1993:301-302). И КЗ Руске федерације предвиђа два оваква тежа облика. Први (члан 158 ст. 2 под а) постоји ако је крађа извршена од стране групе лица уз претходни договор, а други још тежи (члан 158 ст. 3 под а), ако је крађа извршена од стране организоване групе (Скуратов, Лебедев, 1996:331).

Овако одређен облик крађе учињене од стране више лица у највећој мери оправдава квалификовање овакве крађе као тежег облика овог кривичног дела, јер је деловање у саставу банде несумњиво много опасније од других видова заједничког поступања од стране више лица, а и опасност оваквих учинилаца је више изражена. Слабост су овако постављене инкриминације, међутим, како тешкоћа доказивања да је учинилац деловао у саставу банде, тако и ускост оваквог решења, јер оставља изван овог квалификованог облика крађе низ исто тако веома тешких случајева крађе учињене од стране више лица код којих су учиниоци деловали удружено, при чему се удруживање односило на вршење већег броја крађа; али је постојао неки други облик удруживања који се није могао третирати као банда.

УКЗ Србије и КЗ Црне Горе је, као што је већ речено, овај облик тешке крађе одређен тако да крађа треба да буде извршена од стране више лица која су се удружила за вршење крађа. Према томе, сама околност да је у извршењу дела учествовало више лица није довољна да би постојало ово кривично дело, већ је потребно да су се та лица удружила за вршење крађа, дакле не само за извршење те крађе, већ за вршење више оваквих кривичних дела (Лазаревић, 1995:637).

Израз „више лица“ законски није протумачен, па се у пракси поставља питање колико лица најмање треба да буде удружено да би постојало удруживање, тј. да ли је довољно да то буду два или је потребно најмање три лица. У неким од раније наведених кривичних законика то питање је изричито законски одређено, као на пример у чл. 311 ст. 1 т. 4 КЗ Холандије (Raye, Wadsworth, 1997:205), који предвиђа да дело треба да је учињено од стране два или више лица, а исто је предвиђено и у КЗ Финске, глава XXVIII, параграф 2 т. 13, други пасус, (Ancel, 1958б:578), чл. 209. т. а КЗ Румуније (Codul penal si Codul de procedura penala cu modificarile pana la 31. decembrie 1997, 1998:94) и чл. 195 ст. 1 т. 5 КЗ Бугарске (Наказателен кодекс, 1995:72), док КЗ Италије у овом случају захтева да је крађа извршена од стране три или више лица.

У кривичним законима који говоре о извршењу овог кривичног дела у саставу банде или групе број учесника није одређен, па се он код оваквог одређивања мора узети у складу са дефинисањем појма банде или групе као облика колективног вршења криминалитета. Највећи број законика, међутим, наводи само „више лица” што проблем у погледу броја лица која треба да су учествовала у извршењу кривичног дела оставља отвореним, као што је то случај и у нашем кривичном праву. У вези са овим питањем у нашем кривичном праву мишљења су у теорији и пракси подељена. Према једном схватању, израз „више лица” означава у језичком смислу најмање три лица, па би га тако требало и тумачити иако се у пракси обично узима да то може бити и два (Таховић, 1961:328; Лазаревић, 1995 :677; Атанацковић, 1981:465). Према другом схватању, „више лица” означава најмање два лица, па се у том смислу и тумачи ова одредба (Чејовић, Миладиновић, 1995:320; Коментар КЗС, 1995:597; Радовановић, Ђорђевић, 1977:236). Ово друго мишљење је претежније заступљено, а оно се углавном прихвата и у нашој судској пракси (Чејовић, 1986:730; Златарић, 1958:380). Ово мишљење је прихватљивије, поред осталог, и због тога што појам „више лица” треба схватити као супротност једном лицу. На ово указују и одредбе кривичног дела договора за извршење кривичног дела (чл. 253 КЗЈ, чл. 226 КЗС и чл. 201 КЗЦГ) у којима се истина не употребљава израз више лица, али се очигледно има у виду удруживање, а према формулацији овог кривичног дела „Ко се са другим договори...” очигледно је да је довољно да постоји договор (удруживање) између два (или више) лица. Исто тако се може поставити и питање да ли то удруживање треба да има карактер неког од облика злочиначког удруживања, тј. да је у питању група или банда. Сматра се да је довољан и сам договор (Стајић, Вешовић, 1983:148), али не за једно, већ за више дела, тако да не морају постојати облици чвршћег и трајнијег повезивања који иначе карактеришу групу и банду (Петровић, 1996:169 и 176).

Да би постојао овај облик крађе удруживање треба да се односи на извршење више кривичних дела јер је израз „крађа” употребљен у генитиву тако да изражава множину (ради вршења крађа). И овде се може поставити питање на колико крађа треба да се односи удруживање, па доследно оном што је већ речено у погледу „више лица” и овде треба узети да је потребно односно довољно најмање две крађе с обзиром да се и за два употребљава облик множине који је у овој формулацији коришћен. При томе се удруживање може односити на одређен или неодређен број крађа, али у сваком случају не на само ту једну крађу која је учињена. Није од значаја ни да ли је време у коме планирана кривична дела треба да буду учињена одређено или није одређено. Дело треба да је извршено од стране лица која су се удружила за вршење крађа па стога није битно да су они неко од тих кривичних дела већ извршили, тако да овај облик кривичног дела може постојати и кад је извршено тек прво од планираних дела.

Удруживање се мора односити на више кривичних дела крађе. Она не морају да буду унапред конкретно одређена, већ је довољан и само оквиран договор

да ће се извршити врше кривичних дела. При томе није од значаја у ком ће својству сваки од учесника да учествује у вршењу ових дела (као извршилац, саизвршилац или помагач), а исто тако и у већ извршеном делу учиниоци могу бити такође у својству извршиоца, саизвршиоца или помагача. Ипак, сматра се да међу лицима која су учествовала у остварењу дела морају бити бар два саизвршиоца, јер иначе код овог дела не би могло бити саучесништва у случају кад постоји само један извршилац и један подстрекач или помагач (Стојановић, Перић, 1999:201). Удруживање за вршење више крађа мора да претходи учињеном делу, тј. код учинилаца у време извршења кривичног дела већ мора да постоји договор да ће вршити више крађа. Ако такав договор не би постојао у време извршења кривичног дела, већ би се они накнадно договорили да изврше још неко дело крађе, овај облик тешке крађе не би постојао (пресуда Врховног суда БиХ, Кж. 79/56; Ђорђевић, 1970:152). Исто тако он не би постојао и у случају када би лица која су већ заједнички учинила једно дело крађе без посебног договора поново учинила још једно такво дело (БАБИћ, 1995:148).

Удруживање треба да се односи на вршење крађа, а не и на вршење кривичних дела уопште (Коментар КЗС, 1995:597). Међутим, ако се удруживање односи на више кривичних дела међу којима се има у виду и вршење више кривичних дела крађе, такво удруживање би одговарало условима који се траже за постојање овог кривичног дела.

Пошто код овог облика дела закон говори о удруживању за вршење крађа поставља се питање које врсте крађа овде долазе у обзир. У том погледу требало би узети да то могу бити не само обична крађа већ и тешке крађе, па и друга тешка кривична дела која у себи садрже крађу (разбојничка крађа или разбојништво), с тим да је потребно да је учињено кривично дело крађе, док би извршење неког од наведених тежих дела представљало то дело, а околност да је извршено од стране више лица која су се удружила за вршење крађа могла би се узети у обзир као отежавајућа околност при одмеравању казне.

Ако се догоди да више лица која су се удружила за вршење крађа изврше више крађа, свака од њих би се квалификовала као тешка крађа извршена од стране више лица која су се удружила за вршење крађа, тако да може постојати стицај ових кривичних дела.

Крађа учињена од стране више лица је тежи облик крађе па се зато за овакву крађу прописује тежа казна него за обичну. У кривичном законодавству различитих земаља за основно кривично дело прописане су веома различите казне, што зависи не само од различите казнене политике законодавца у појединој држави, већ и од тога који се све облици крађа предвиђају у кривичном законодавству конкретне земље зависно од вредности украдене ствари, врсте ствари која је предмет крађе, као и многих других околности које се појављују као основ за тежу квалификацију крађе. Међутим, када је у питању крађа учињена од стране више лица казна је по правилу знатно виша него

за обичну крађу. У том смислу најчешће је у питању двоструко виши максимум казне лишења слободе (Немачка, Италија, Грчка, Швајцарска), док у неким земљама, нарочито када је у питању крађа учињена у саставу банде, та разлика је чак и знатно већа, као што је то случај у КЗ Португалије (више од двоструког посебног максимума), КЗ Данске (троструко), КЗ Руске Федерације (више од троструко), КЗ Француске (четвороструко), а у КЗ Аустрије та разлика је још већа.

КЗ Србије, а исто тако и КЗ Црне Горе предвиђају за овај облик двоструко виши посебни максимум казне затвора у односу на казну затвора за основни облик крађе, што даје довољне оквири да се за сваки овакав случај крађе може у процесу одмеравања казне, узимајући у обзир све околности карактеристичне за овакву крађу, доћи до адекватне казне за сваки овакав случај.

На основу свега изложеног у погледу овог облика тешке крађе у нашем кривичном законодавству може се рећи да законска решења одговарају решењима која су у највећој мери прихваћена у савременом кривичном праву односно у кривичном законодавству савремених земаља. Ипак би, с обзиром на целисходност што ефикаснијег сузбијања оваквих крађа требало *de lege ferenda* размотрити могућност прихватања солуције према којој је за овај облик крађе довољно само то да је учињена од стране више лица. Међутим, израз „учињена“ требало би заменити изразом „извишена“, чиме би се одредило да више лица морају да буду саизвршиоци у овом делу, тако да ова инкриминација не би обухватала случајеве када је кривично дело извршио само један извршилац уз постојање једног или више подстрекача или помагача, јер тежину овог облика даје управо околност да је у самом извршењу учествовало више лица, док околност да је извршилац имао подстрекача или помагача по правилу не чини учињено дело опаснијим. На тај начин овај облик крађе имао би карактер нужног саизвршилаштва, какве инкриминације и иначе постоје у нашем кривичном праву.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ancel M. (1958). *Les codes pénaux européens, tome I*. Paris: Centre Français de droit comparé.
2. Ancel M. (1958). *Les codes pénaux européens, tome II*. Paris: Centre Français de droit comparé.
3. Атанацковић Д. (1981). *Кривично право, посебни део, III изд.*, Београд: Привредна штампа.
4. Бабић М. (1995). *Кривично право, посебни део*. Бања Лука: Правни факултет Универзитета у Бањалуци.
5. Beck C.H, Jescheck H. H. (1995). *Straftgesetzbuch... und weitere Vorschriften des Nebenstrafrechts, 30. Aufl.* München: C. H. Beck.

6. *Codigo penal, 3 edicao.* (1997). Coimbra: Editora.
7. *Codul penal si Codul de procedura penala cu modificarile pana la 31. decembrie 1997.* (1998). Bucuresti: Gobal print.
8. Чејовић Б. (1986). *Кривично право у судској пракси, гњига друга, посебни део*, Београд: Југословенски завод за продуктивност рада.
9. Чејовић Б, Миладиновић В. (1995). *Кривично право, посебни део*. Ниш: Студентски културни центар.
10. Ђорђевић М. (1970). *Практикум за кривично право, посебни део, друго издање*. Београд: Научна књига.
11. Foregger E, Serini E. (1989). *Strafgesetzbuch StGB, IX Auflage*. Wien: Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung.
12. Germann O. A. (1956). *Schweizerisches Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*. Zürich: Schulthers und co.
13. Giles F.T. (1967). *The Criminal Law fourth édition* London: Penguin Books.
14. Jones P.A, Card R. I. E. (1976). *Introduction to Criminal Law, eighth édition*, London: Butter Worths.
15. Коментар Кривичног закона Републике Србије (група аутора), V издање (1995). Београд: „Савремена администрација“:
16. *Криминални кодекс Украини*. (1997). Кијв: Парламентське видавництво.
17. *Кривични законик Грчке* (1957). Београд: Институт за упоредно право.
18. Lamberts C. et les autres. (1995). *Les Codes Larcier tome II, Droit pénal, Code pénal*. Bruxelles: Edition Larcier.
19. Лазаревић Љ: *Кривично право Југославије, посебни део* Београд: Савремена администрација.
20. Marino R, Gatti G. (1992). *Codice penale e leggi complementarii*: Napoli: Simone.
21. Мрачко М. (1996). *Trestnu zakon a trestnu poriadok v platnom znemi*: Bratislava: Vid. Mračko.
22. *Наказателен кодекс.* (1995). Солотон.
23. Народне новине, бр.110/1997.
24. Петровић Д. (1996). *Организовање злочиначких удружења*. Београд: Српско удружење за кривично право.
25. Радовановић М, Ђорђевић М. (1977). *Кривично право, посебни део VII izd*. Beograd: Savremena administracija.
26. Rayer L, Wadsworth S. (1997). *The Dutch Pénal Code*, Littelton: Ed. Rothman, Colorado.
27. Chönke A, Schröder H. (1976). *Strafgesetzbuch, Kommentar 18. Auflage*, München: Verlag C. H. Beck.
28. Скуратов Ю. И, Лебедев Б. М. (1996). *Коментарий к Уголовному кодексу Поццуйцкой Федерации*. Москва.: Инфра М. Норма.
29. Службени гласник Републике Српске бр. 22/2000.
30. Службени весник на Република Македонија, бр. 37/1996.
31. Стајић А, Вешовић М. (1983). *Кривично право, посебни део*, Сарајево: Свјетлост, ООУР Завод за уџбенике и наставна средства.

32. Стојановић З, Перић О. (1996). *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима*. Београд: Службени лист СРЈ.
33. Стојановић З, Перић О. (1998). *Кривично право, посебни део* Београд: Службени гласник.
34. Таховић Ј. (1961). *Кривично право, посебни део, треће издање* Београд: Савремена администрација.
35. *The Swedish Penal Code*. (1990). Stockholm: Nacional Council for Crime Prevention).
36. *The General Civil Penal Code*, (1995). Oslo: Norwegian Ministry of Justice.
37. *Uradni list Republike Slovenije*, št. 63/1994.
38. Valle Muniz J. M, Morales Garcia O, Fernandes Palma R. (1997). *Código penal y Leyes Penales Especiales*, Aranzadi: Editorial.
39. Vauzelle M. (1993). *Nouveau Code pénal, Mode démploij*; Paris: Edition Documents, J. C. Zylberstein.
40. Zlatarić B. (1958). *Krivični zakonik u praktičnoj primjeni; II svezak posebni dio*. Zagreb: Narodne novine.

THE THEFT COMMITTED BY MORE THAN ONE PERSON

Abstract: The theft is basic crime and the crime that is usually present against property. It is shown in various forms that have different intensity of danger; because of that the different punishment is regulated for them, from the lightest to the strongest. The theft committed by more than one person is one the more serious thefts because the danger exists in this case due to the way of committing. This form of theft is well known in the various laws, but it is determined in the different ways due to what kind of joint act is required. According to our criminal law it is necessary that more than one person-unite to commit the theft. That is the reason that is necessary to define the meaning of „more then one person” and to fix on how many thefts and what kind of the thefts they united for. The solutions in our crime law are mostly the same as those accepted in contemporary laws, but, de lege ferenda, we should thing about some changes to make combating of these kind of theft more efficient.

Key words: Property safety, the theft, hard theft, more then one person, to unite, co perpetrators.

Др Драгила ВУЈОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

ОВЛАШЋЕЊА ОРГАНА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА У ПРЕТКРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У ОКВИРУ РЕДОВНЕ ДЕЛАТНОСТИ

– кривичнопроцесни аспект –

Резиме: Предмет проучавања су она овлашћења органа унутрашњих послова у преткривичном поступку која овлашћена службена лица предузимају у оквиру своје редовне делатности. То су активности овог субјекта преткривичног поступка предвиђене чланом 151. став 2. Закона о кривичном поступку.

Нас у оквиру овог рада интересују правни основи и услови за предузимање потражних радњи органа унутрашњих послова у преткривичном поступку, начин њиховог фиксирања као и њихова вредност и процесни значај неформалних материјала органа унутрашњих послова приликом окончања преткривичног и покретања кривичног поступка.

Кључне речи: органи унутрашњих послова, преткривични поступак, потражне радње, прикупљање обавештења од грађана, преглед превозних средстава, путника и пртљага, ограничење кретања на одређеном простору, утврђивање истоветности лица и предмета, расписивање потрага за лицима и стварима, преглед одређених објеката и просторија државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката, увид у одређену документацију органа и организација, неформални материјали органа унутрашњих послова.

ПРАВНИ ОСНОВ И УСЛОВИ ЗА ОТПОЧИЊАЊЕ РЕДОВНЕ ДЕЛАТНОСТИ ОУП-а У ПРЕТКРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Као основни субјект преткривичног поступка органа унутрашњих послова отпочиње своју редовну делатност у овом поступку оног тренутка када сазна да постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности. Овлашћена службена лица органа унутрашњих послова самоиницијативно и по службеној дужности предузимају потребне мере (потражне радње) ради откривања кривичног дела, проналажења његовог

учиниоца, као и откривања и обезбеђивања предмета и трагова кривичног дела као материјалних доказа. На ово их обавезује чл. 151/1 Закона о кривичном поступку јасном формулацијом: „ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, органи унутрашњих послова дужни су да предузму потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупе сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка.”

Комплексним истраживањем цитиране одредбе Закона о кривичном поступку уочава се њена недоследност. Једноставно је уочити да ова одредба, не предвиђа оне активности, овлашћених службених лица ОУП-а које су усмерене на откривање кривичног дела које се посредством индиција (основа сумње) назире у конкретном криминалном догађају, већ само оне активности које су усмерене на проналажење његовог учиниоца, односно саучесника као и на откривање и обезбеђивање предмета и трагова кривичног дела као материјалних доказа. Наиме, у реалном редоследу поступања овлашћених службених лица ОУП-а увек се полази од активности које су усмерене на откривање кривичног дела, па када је кривично дело откривено, јер је утврђено да конкретни криминални догађај садржи законска обележја кривичног дела за које се гони по службеној дужности уследиће проналажење његовог учиниоца. На овај начин долази се до основане сумње, да је поименично одређено лице извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности.

На основу изложеног предлажемо да се предстојећим изменама и допунама Закона о кривичном поступку одредба чл. 151/1 допуни оним активностима органа унутрашњих послова које су усмерене на откривање кривичног дела за које се гони по службеној дужности. Тако би потпуна и свеобухватна одредба чл. 151/1 Закона о кривичном поступку требало да гласи овако: „Ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, органи унутрашњих послова дужни су да предузму потребне мере да се открије кривично дело, пронађе његов учинилац да се учинилац или саучесник не сакрије, или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ као и да прикупе сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка.”

ПОТРАЖНЕ РАДЊЕ У ПРЕТКРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Појам, правна природа и значај потражних радњи

Сам назив потражне радње није законски већ је плод теорије кривичног процесног права. Иако није законски појам, сам назив одражава суштину и карактер потражних радњи.

О појму „потражне радње” не постоји адекватна литература. Ретки су покушаји да се овај појам дефинише.

Према једном ставу „потражне мере су радње које су усмерене, иако нису процесне, на откривање кривичних дела која се припремају или су већ

извршена, на прикупљање података о личности учиниоца, његовим везама и месту где се налази, као и на утврђивање и обезбеђење предмета који су могући носиоци доказних информација.” (Белкин, 1966: 39)

Под потражним радњама у ствари подразумевамо оне активности које су усмерене на остваривање основног задатка органа унутрашњих послова у преткривичном поступку. Представљају акциони израз редовне делатности ОУП-а у преткривичном поступку. Ове радње преткривичном поступку дају посебну живост и покретљивост.

Правни основ за предузимање потражних радњи је члан 151/1 Закона о кривичном поступку у коме су ове радње предвиђене следећим редоследом:

- прикупљање потребних обавештења од грађана,
- преглед превозних средстава, путника и пртљага,
- ограничење кретања на одређеном простору
- утврђивање истоветности лица и предмета
- расписивање потрага за лицима и стварима
- преглед одређених објеката и просторија државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката
- увид у одређену документацију државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката и
- да предузму друге потребне мере и радње.

Прву потражну радњу прикупљање обавештења познаје наш први Закон о кривичном поступку из 1948. године, док су остале потражне радње унете по први пут у Законик о кривичном поступку Законом о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из 1972. године. На овај начин неформалне активности органа унутрашњих послова добијају на значају. Подведене су у оквир Закона, иако начин њиховог предузимања није нормативно утврђен. Управо због таквог постављања законодавца према редовној делатности органа унутрашњих послова у преткривичном поступку, једноставно је закључити да се све ове опште криминалистичко-тактичке мере у преткривичном поступању овлашћених службених лица ОУП-а предузимају у духу правила криминалистичке тактике. По правилу претходе предузимању истражних радњи, јер превасходно указују на доказе како материјалне тако и вербалне, који ће се открити и обезбедити предузимањем истражних радњи.

Тако потражна радња прикупљање обавештења указује на лица која се имају саслушати у својству сведока. Истражну радњу саслушање сведока, по захтеву јавног тужиоца, када је учинилац кривичног дела непознат може да предузме и орган унутрашњих послова. До тога ће доћи управо на иницијативу органа унутрашњих послова који ради на разјашњавању конкретног криминалног догађаја па је дошао до лица која располажу важним сазнањима о извршеном кривичном делу и његовом учиниоцу, уколико се њихово саслушање касније не би могло извршити или би то било скопчано са одуговлачењем, односно другим тешкоћама.

Потражна радња преглед превозних средстава, путника и пртљага често упућује на предузимање истражне радње претресање. Ово са разлога што

понекад сам преглед не даје очекиване резултате, већ усмерава активности овлашћених службених лица ОУП-а на проналажење могућих сакривених предмета у посебно за ту сврху прилагођеним деловима возила. Правни основ за предузимање истражне радње претресање је чл. 210 ЗКП-у, јер је очигледно да се друкчије не би могли обезбедити докази значајни за покретање кривичног поступка. Ова истражна радња се предузима самоиницијативно и на основу законског овлашћења.

Иста је ситуација и са потражном радњом увид у одређену документацију државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката. И ова потражна радња у једном тренутку, ако се за тим укаже потреба, може да прерасте у истражну радњу привремено одузимање предмета, а ако се претпоставља да постоји сакривена документација која би могла да буде уништена предузеће се истражна радња претресање.

Дакле, потражне радње имају гносеолошки тј. спознајни карактер и у томе је њихова највећа вредност. Својом бројношћу и неформалним карактером поуздано упућују на доказе па се може рећи да се јављају као неизоставна почетна форма истраживања доказа. Када се гносеолошком карактеру потражних радњи дода чињеница да се предузимају самоиницијативно и по службеној дужности, одмах по сазнању да постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, може се са сигурношћу тврдити да оне значе циновски корак према извршеном кривичном делу и његовом учиниоцу. Све ово указује на њихов оперативни, а не процесни карактер, иако се изузетно и неформални материјали ОУП-а користе и у покренутом кривичном поступку.

ПОЈЕДИНЕ ПОТРАЖНЕ РАДЊЕ

1. Прикупљање обавештења од грађана

Један од најчешћих потражних радњи коју орган унутрашњих послова предузима у циљу откривања кривичног дела и његовог учиниоца, односно предмета и трагова кривичног дела, јесте прикупљање обавештења од грађана. Овлашћена службена лица ОУП-а имају право и дужност да ову потражну радњу предузму по два основа:

- самоиницијативно у смислу чл. 151 ст. 2 ЗКП и
- по захтеву јавног тужиоца – чл. 153 ст. 2 ЗКП-а

а) Самоиницијативно прикупљање потребних обавештења

У смислу чл. 151 ст. 2. ЗКП, овлашћена службена лица ОУП-а имају право да прикупљају обавештења од грађана о свим околностима под којима је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, о лицу за које постоје основи сумње да је извршило такво кривично дело, као и о другим чињеницама значајним за кривични поступак.

Обавештења од грађана прикупљају се по правилу на месту криминалног догађаја. По доласку на лице места, поред обезбеђења лица места, значајну пажњу заслужују и грађани који су се ту затекли. Посебно су интересантни очевици догађаја. То су лица која се у покренутом кривичном поступку по

правилу саслушавају у својству сведока. Ова се лица издвајају од осталих грађана, ради обављања информативног разговора. Понекад ће се ова лица (ако испуњавају услове из чл. 152 ст. 1 ЗКП) задржати на лицу места или упутити истражном судији ради саслушавања у својству сведока.

Ради прикупљања потребних обавештења, орган унутрашњих послова има право и да позива грађане у своје службене просторије. Њихово позивање врши се писмено, телефоном или усмено с тим што се лицу увек мора саопштити разлог позивања. У пракси се позивање грађана најчешће врши писмено. Лице које се није одазвало позиву ОУП-а може се и принудно довести, али само под условом да је то у позиву било назначено. Законом о кривичном поступку, а ни другим прописима није предвиђено колико се пута грађанин може позивати у службене просторије ОУП-а ради прикупљања обавештења. И поред тога, мора се водити рачуна да се грађани беспотребно не позивају и да се поребни подаци прикупе већ приликом првог или другог позивања.

Обавештења од грађана могу се прикупљати и на другим местима: у затворским просторијама (ако се обавештења прикупљају од лица која се налазе у притвору или на издржавању казне) у стану лица, на радном месту (што треба избегавати), у кафани, па чак и на улици, зависно од конкретне ситуације и потребе службе.

У погледу круга лица од којих се могу прикупљати обавештења нема никаквих ограничења. Потребна обавештења могу се прикупити од свих лица, па и од лица за које постоје основи сумње да су извршила кривично дело. Обавештења се могу прикупљати и од лица која се налазе у притвору: о другим кривичним делима истог лица, о кривичним делима њихових саучесника, као и о кривичним делима других учинилаца. Од лица која се налазе у притвору, обавештења се прикупљају у време које одреди истражни судија. Та се обавештења могу прикупљати не само у затворским просторијама, већ и у службеним просторијама ОУП-а или на другом месту.

Потребна обавештења могу се прикупљати и од лица која се налазе на издржавању казне, мере безбедности или васпитне мере. Ради прикупљања обавештења од свих лица, орган унутрашњих послова треба да се обрати руководиоцу казнено-поправне установе, односно завода, васпитно-поправне установе, односно дома, зависно од тога у којој се установи лице налази. Обавештења се могу тражити и од лица која се налазе на издржавању казне због прекршаја.

б) Начин прикупљања потребних обавештења

Прикупљање обавештења од грађана почива на бази добровољности. То значи да се грађанин не сме принудити да да обавештења, ако то не жели. „Давање обавештења није дужност кривично-процесног карактера, казивање грађана може се посматрати само у светлости добровољне сарадње органа унутрашњих послова и грађана.“ (Димитријевић, 1973)

При узимању изјава мора се поступати на начин на који ће се најбоље доћи до тражених података. Мора се познавати одређена методологија, јер од методолошког става овлашћеног радника при обављању информативних разговора често зависи квалитет обавештења. Пошто се грађанин не саслушава у својству сведока, неће се упозорити на дужност казивања истине, али ће

му се на подесан начин скренути пажња да изнесе догађај онако како се десио. „За такво постављање овлашћеног радника ОУП-а потребно је искуство, сналажљивост, озбиљност, љубазност, стрпљење и брзе процене ситуације, јер се у том поступању долази у додир са најразличитијим особама у погледу њихових осибина и узраста, тј. са особама различитог карактера, различитог степена интелигенције, различитог знања и искуства, различитог схватања, са старим и младим особама, па и са децом.“ (Јовашевић, Вујовић.)

Уколико приликом тражења података грађанин одбије да да обавештења а претпоставља се да располаже важним сазнањима о кривичном делу и учиниоцу то се уноси у службену белешку. Исту констатацију треба навести и у кривичној пријави која се саставља након прикупљених обавештења. Ово се чини ради тога да би се према овим лицима, у покренутом кривичном поступку, када их јавни тужилац предложи за сведоке, примениле одговарајуће санкције (новчана казна и затвор до месец дана) уколико без законских разлога одбију да сведоче.

Поступак прикупљања потребних обавештења мора се спроводити на начин који ће обезбедити потребну обазривост, водећи рачуна о томе да се не нашкоди части и угледу лица од којих се прикупљају обавештења. О томе посебно треба водити рачуна када се прикупљају обавештења од лица која су осумњичена као извршиоци кривичног дела, јер је неизвесно да ли ће против таквог лица бити инициран кривични поступак.

Приликом прикупљања потребних обавештења није допуштено вршење формалних радњи, као саслушавање сведока или испитивање окривљеног. Са грађанином се обавља слободни, информативни разговор. Зато се лице од кога се прикупљају обавештења неће упозорити на дужност казивања истине, нити ће се осумњичено лице поучити да има право на браниоца, пошто се не испитује у својству окривљеног. Дакле, прикупљање потребних обавештења није правно нормирана радња, што је од значаја приликом оцене резултата до којих се дошло овом потражном радњом.

О резултатима прикупљених обавештења саставља се службена белешка или извештај.

Службена белешка се саставља по правилу онда када овлашћено службено лице ОУП-а самоиницијативно прикупља потребна обавештења, док се извештај саставља у случају прикупљања ових обавештења по захтеву јавног тужиоца. Поред ових неформалних аката у које се у битноме уносе прикупљени подаци, у пракси се врло често прибегава и узимању писмене изјаве од грађана. Такву писмену изјаву лице од кога се прикупљају обавештења само саставља и потписује. Овако сачињене изјаве, као и службене белешке служе за састављање кривичне пријаве, уколико су на овај начин прикупљена обавештења пре подношења кривичне пријаве.

Обавештења се могу снимати и помоћу магнетофона или магнетоскопа, са знањем грађанина који их даје. Овако прикупљена обавештења преписују се у целости или делимично и њихов садржај оверава овлашћено службено лице које их је прикупило. Трака на којој је снимљено такво обавештење и примерак преписа у виду службене белешке доставља се јавном тужиоцу уз кривичну пријаву. Снимљена обавештења треба да садрже податке о лицу које је дало

обавештења, када, где, поводом чега, пред којим лицем и консатацију да је лице обавештено о магнетофонском снимању.

в) Прикупљање потребних обавештења по захтеву јавног тужиоца

Поред самоиницијативног прикупљања обавештења у смислу чл. 151 ст. 2 ЗКП-а, овлашћена службена лица ОУП-а прикупљају потребна обавештења и по захтеву јавног тужиоца.

Кад јавни тужилац прими кривичну пријаву дужан је да је свестрано проучи и размотри. При томе јавни тужилац оцењује да ли описани догађај представља кривично дело и које као и то да ли постоји основана сумња да је пријављено лице извршило кривично дело. Након тога доноси одлуку, којом или захтева започињање поступка (захтев за спровођење истраге, предлог за подизање оптужнице без спровођења истраге пред окружним судом, а у поступку пред општинским судом захтев за спровођење истраге, подизање оптужнице на основу кривичне пријаве и оптужени предлог) или одбацује кривичну пријаву. Уколико јавни тужилац није донео ни једну од поменутих одлука, већ је њихово доношење одложио за одређено време, одлучује се за прикупљање потребних обавештења. Ово са разлога што су кривичне пријаве често непотпуне, пошто их пишу и неука лица, док оштећени понекад чињенично стање представља у тежој форми од постојећег, желећи да своје нерашчићене односе реше кроз кривични погон. Поред тога, често ни наводи кривичне пријаве нису вероватни. У оваквим ситуацијама Закон је овластио јавног тужиоца да претходно прикупи потребна обавештења, на основу којих ће се одлучити или за одбацивање кривичне пријаве или за иницирање кривичног поступка.

г) Захтев јавног тужиоца за прикупљање потребних обавештења

У смислу чл. 153 ст. 2 ЗКП-а ако јавни тужилац из саме пријаве не може оценити да ли су вероватни наводи пријаве или ако подаци у пријави не пружају довољно основа да може одлучити да ли ће захтевати спровођење истраге, или ако је до јавног тужиоца само допро глас да је извршено кривично дело, а нарочито ако је извршилац непознат, јавни тужилац ће, ако није у могућности да то предузме сам или преко других органа, захтевати од органа унутрашњих послова да прикупе потребна обавештења и да предузму друге мере ради откривања кривичног дела и учиниоца.

Као што се уочава ранији новелирани члан 142 ст. 2 ЗКП-а (сада чл. 153 ст. 2) садржи обавезу да јавни тужилац прикупља потребна обавештења сам или преко других органа, па тек уколико није у могућности на овај начин да дође до неопходних података овлашћен је да се обрати ОУП-у. Од органа унутрашњих послова јавни тужилац ће захтевати прикупљање потребних обавештења по правилу онда, када се у прикупљању ових обавештења могу користити средства и методи које примењују ови органи. Изграђивање овакве праксе у поступању јавног тужиоца допринеће растерећењу органа унутрашњих послова од сувишних и непотребних захтева те врсте.

Пре ступања на снагу Новеле ЗКП-а из 1972. године, јавни тужилац се скоро по правилу обраћао ОУП-у са захтевом за прикупљање потребних обавештења, па чак и у оним ситуацијама када је могао сам да прикупи потребна обавештења. Овако поступање јавног тужиоца имало је за последицу непо-

требну ангажованост ОУП-а, што је овлашћена службена лица одвлачило од њиховог основног задатка – откривања кривичних дела и њихових учинилаца. „Тако, на пример од органа унутрашњих послова тражи се да прибаве лекарска уверења по кривичним делима телесних повреда, изводе из матичних књига, разне податке из земљишних књига и других евиденција. Осим тражења разних уверења и извода из евиденција многи јавни тужиоци захтевају да им органи унутрашњих послова утврђују неке чињенице и дају мишљења, иако то не спада у њихову надлежност. На пример, траже се подаци о лицу које треба да буде окривљено у евентуалном кривичном поступку – каквог је владања и понашања, или се тражи да радници органа унутрашњих послова утврђују штету код шумских крађа, што све јавни тужилац може добити и утврдити преко других органа чија је то надлежност.

Након ступања на снагу Новеле ЗКП-а из 1972. године дошло је до одређених промена у поступању јавног тужиоца у погледу обраћања органу унутрашњих послова ради прикупљања потребних обавештења. Примећује се постепено мењање раније праксе. То се најбоље илуструје следећим подацима:

Захтеви јавног тужиоца у смислу чл. 153/II ЗКП	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.
По делима из надлежности општинских судова	23.274	21.311	18.691	17.427	10.682
По делима из надлежности окружних судова	4.624	4.172	1.493	3.990	3.192
Укупно:	27.898	25.483	20.184	21.417	13.874

Према датим показатељима који су добијени увидом у годишње изештаје РСУП-а Србије произилази да се укупан број захтева за прикупљање потребних обавештења од стране јавног тужиоца постепено смањивао почев од 1971. године. Ово је резултат договора представника ОУП-а и јавног тужилаштва који су постигнути на састанцима посвећеним овом проблему. Такође је евидентно да укупан борј захтева за прикупљање потребних обавештења у 1974. години није опао, већ је напротив незнатно порастао. Сматрамо да јавно тужилаштво није одмах прихватило новину садржану у чл. 142 ст. 2 ЗКП-а (сада чл. 153 ст. 2 ЗКП), већ се и даље са знатним бројем захтева обраћало органу унутрашњих послова ради прикупљања потребних обавештења. Међутим, у 1975. години примећује се знатније опадање укупног броја захтева јавног тужиоца, упућених ОУП-а ради прикупљања потребних обавештења. Ово показује да је ипак требало да прође изванредан временски период да би се јавно тужилаштво преоријентисало у своје поступању и схватило прави смисао новелиране одредбе чл. 142 ст. 2 ЗКП.

Захтеви за прикупљање потребних обавештења по кривичним пријавама које су поднете против НН изршилаца нису спорни. Међутим, и у овим случајевима пожељно је да што више дође до изражаја усмеравајућа улога јавног тужиоца и то у правцу давања конкретних захтева шта да се предузме ради откривања кривичног дела и проналажења његовог учиниоца. Да би орган унутрашњих послова могао да прикупи потребна обавештења, јавни тужилац овом органу упућује писмени захтев за прикупљање потребних обавештења. Захтев јавног тужиоца мора да буде јасан и прецизан, како би орган који поступа по овом захтеву тачно знао који су подаци неопходни. Пошто су јавном тужиоцу по-

требне чињенице у вези догађаја описаног у кривичној пријави, неопходно је да захтев за прикупљање потребних обавештења буде што конкретнији. Уколико јавни тужилац захтева да орган унутрашњих послова прикупи обавештења о тачно одређеним чињеницама или да обави одређене радње, онда ће се овај орган ограничити само на прикупљање тих обавештења, односно извршење тражених радњи. Међутим, када јавни тужилац уопштено захтева од органа унутрашњих послова да прикупи податке о неком конкретном случају и предузме све мере ради откривања кривичног дела и учиниоца, тада ће орган унутрашњих послова поступити према пропису чл. 151 ЗКП-а.

О резултатима прикупљених потребних обавештења по захтеву јавног тужиоца саставља се извештај. У извештају се у битноме уносе сви они подаци до којих се дошло приликом провере навода кривичне пријаве. Поред ових података извештај садржи назив органа који поступа по захтеву јавног тужиоца, датум састављања извештаја, назив органа коме се извештај доставља, као и потпис овлашћеног службеног лица органа унутрашњих послова које је сачинило тај извештај. Тај се извештај заједно са кривичном пријавом доставља надлежном јавном тужиоцу на одлуку.

Начин прикупљања потребних обавештења по захтеву јавног тужиоца је исти као и начин прокупљања обавештења по иницијативи органа унутрашњих послова, па све оно што је раније истакнуто важи и овде.

2. Преглед превозних средстава, путника и пртљага

У смислу чл. 261 Правилника о начину вршења послова Службе јавне безбедности Србије, овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу да изврше преглед превозних средстава, путника и пртљага ако се на основу околности случаја или података може основано претпоставити да се у превозним средствима или код путника односно у њиховом пртљагу налазе трагови или предмети кривичног дела, учинилац кривичног дела за које се гони по службеној дужности или његови саучесници.

При вршењу прегледа овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу од путника захтевати да покаже предмете које има код себе и у пртљагу, а могу и да изврше потребан преглед делова одеће и ствари које се налазе код путника или у пртљагу, као и да употребе одговарајућа техничка средства.

У практичном поступњу овлашћених службених лица ОУП-а ова потражна радња се често користи. Ово са разлога што све врсте превозних средстава, почев од запрежних возила, па до авиона могу да послуже за сакривање учиниоца кривичног дела, као и сакривање и преношење предмета и трагова кривичног дела. „У савременом свету и у ери веома развијеног саобраћаја, моторна возила све више служе за брзо долажење деликвената на место извршења кривичног дела, за брзо одлажење са места извршења кривичног дела и за преношење и сакривање предмета и ствари које потичу из кривичног дела.“ Због тога су превозна средства све чешће објекат прегледа, па и претресања.

Познато је да се погодни простори за сакривање разних предмета постижу двоструким дном пода (аутобуса, камиона, хладњача и цистерни), затим двоструким кровом и двоструким бочним зидовима превозног средства, у којима

се могу превозити предмети кривичног дела. *Corpora delikti* се могу сакрити и у свим постојећим (конструкционим шупљинама) превозног средства. Зато је неопходно да овлашћено службено лице ОУП-а које предузима ову радњу, познаје конструкцију превозног средства, чији преглед односно претресање врши. Једино је тада у могућности да открије сва скривита места погодна за прикривање ствари и предмета. Ова потражна радња се предузима и врши у оним ситуацијама када је потребно да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети интересантни за кривични поступак „а не располаже се довољним подацима за индивидуално одређивање превозног средства које треба претресати.” (Ђорић: 211.) Уколико се таквим подацима располаже, а предузимање ове радње није дало очекиване резултате, овлашћена службена лица ОУП-а имају право да изврше и претресање, као истражну радњу. Дакле, у једном моменту, уколико се за тиме укаже потреба, ова потражна радња пераста у истражну радњу претресање, којом приликом се примењују одговарајуће одредбе ЗКП-а о предузимању ове процесне радње (чл. 210 ЗКП).

Дискретна места за проналажење предмета и трагова кривичног дела могу се пронаћи и приликом путовања железницом, бродом или авионом.

Начин белжења ове потражне радње јесте службена белешка. Овако сачињена службена белешка служи као материјал за састављање кривичне пријаве. Уколико је након извршеног прегледа дошло и до претресања, као истражне радње, саставља се записник, као кривичнопроцесни акт. Записник о претресању прилаже се кривичној пријави и користи се као доказ приликом расветљавања спорних чињеница у кривичном поступку.

У практичном поступању овлашћених службених лица ОУП-а, ова се радња најчешће предузима ради проналажења предмета и трагова кривичног дела, а радње ради проналажења учиниоца кривичног дела. И поред тога, у крајњој линији у узајамности са осталим потражним радњама, доприноси остваривању основног задатка ОУП-а у преткривичном поступку.

3. Органичење кретања на одређеном простору (блокада или рација)

У смислу Правилника о начину вршења послова Службе јавне безбедности Србије, органичење кретања лица на одређеном простору или објекту предузима се ради спречавања вршења кривичних дела, проналажења или хватања учинилаца кривичних дела и лица за којима се трага, проналажења и обезбеђења предмета и трагова кривичног дела, као и ради проналаска жртава кривичног дела, елементарних непогода и несталих лица.

Блокада се састоји у забрани напуштања одређеног простора, односно објекта или забрани приступа на одређени простор, односно у објект лицима која се тамо затекну или која наиђу без одобрења овлашћених службених лица (чл. 52 Правилника). То је по својој природи сложена превентивно-репресивна делатност јер се предузима у комбинацији са другим делатностима: заседом, потером, потрагом за лицима и стварима и др. оперативним радњама. Блокаду чини „низ динамичних активности без којих се не би могао постићи циљ њеног извођења.”

Као сложена делатност, блокада се може изводити само уз учешће већег броја овлашћених службених лица Службе јавне безбедности снабдених потребном техничком опремом. Поред полицајаца, у њеном извођењу учествују и криминалистички инспектори и други радници органа унутрашњих послова, па и ван ресора унутрашњих послова (судије за прекршаје).

Као мера оперативног карактера, блокада се може предузети једино по одобрењу и наређењу старешине надлежног органа унутрашњих послова. Наиме, старешина надлежног органа унутрашњих послова доноси одлуку о предузимању ове потражне радње. Он одобрава и план њеног извођења. Без претходно припремљеног плана и извиђања других околности као што су: прикупљање података о лицима и догађајима, процене угрожености одређене територије или објекта од стране опасних деликвената, обезбеђење сарадње са осталим органима и др., ова делатност се не би могла успешно извршити.

Као радња, блокада се спроводи „брзим и изненадним затварањем свих прилаза и улаза у одређени објекат, место или простор и онемогућавањем напуштања објекта, места и одређених простора, без одобрења. Лица која се затекну у одређеном објекту или простору, не могу напустити нити ући у одређени објекат, место или простор без одобрења органа унутрашњих послова.

Под простором, у смислу Правилника о начину вршења послова Службе јавне безбедности сматрају се: тргови, путеви, улице, паркови, поља, шуме, реке, језера и сл. Као објекти, најчешће долазе до изражаја: железничке и аутобуске станице, аеродроми, пристаништа, стамбене и пословне просторије, хотели и др. Што се тиче лица за којима се трага и чије се присуство жели обезбедити лишавањем слободе и спровођењем надлежном органу, то су најчешће: цепенари, варалице, провалници, шверцери и др. лица.

У практичном поступању органа унутрашњих послова, блокада долази до изражаја на оним местима и у оним приликама када се може очекивати концентрација деликвената на одређеним местима, као што су сајмови, вашари, велике спортске манифестације и други скупови. Пошто се на поменутих местима налази и велики број поштених, савесних грађана, ова акција на одређени начин погађа и њих, па се предузима и врши само изузетно. Зато се увек мора проценити да ли се постигнутим резултатима, у свакој конкретној ситуацији може оправдати и надоместити узнемирење грађана.

По свом карактеру, ова делатност може да буде превентивна и репресивна.

„Превентивне рације се организују и предузимају ради такозваног „чишћења“ делова града или целог града од присуства деликвената свих категорија и других преступника и сумњивих лица која се налазе и окупљају на одређеним местима и објектима или се њихов долазак очекује из других места. Ово бива најчешће у оним ситуацијама када се припремају и одржавају важни политички скупови, међународни конгреси, конференције, за време посета страних државних и сл. На овај се начин доприноси остваривању безбедносног стања у одређеном месту или ширем подручју и спречава вршење кривичних дела и тежих прекршаја.

Репресивне рације долазе до изражаја на оним местима и у оним ситуацијама када се на основу прикупљених информација основано претпоставља да се

могу пронаћи лица за којима се трага, ухватити учиниоци кривичних дела или њихови саучесници, као и ради откривања и привременог одузимања предмета, и трагова кривичног дела. На основу изложеног може се закључити да се овом сложенем потражном радњом, иако изузетно, доприноси остваривању основног задатка ОУП-а, јер се и њеним предузимањем проналази учинилац кривичног дела, односно његови саучесници, као и предмети и трагови кривичног дела.

4. Утврђивање истоветности лица и предмета

„Утврдити идентитет једног лица значи установити сва она обележја по којима се оно разликује од свих осталих лица.“ Једно лице разликује се од свих осталих лица по обележјима правне природе (име и презиме), фактичким обележјима (дан, месец, година рођења, место рођења) и телесним (лични изглед са особеним знацима).

Утврдити идентитет одређеног предмета значи установити његова индивидуална својства по којима се он разликује од других истоветних предмета (облик, величина, боја, тежина, фабричка ознака и сл.).

У смислу Правилника о начину вршења послова Службе јавне безбедности Србије, овлашћена службена лица ОУП-а спроводе поступак за утврђивање идентитета лица приликом извршења својих редовних задатака а посебно за следећа лица: лица лишена слободe; лица за која постоје основи сумње да су извршила кривично дело за које се гони по службеној дужности; лица која ускраћују давање података о свом идентитету или се сумња да лице о себи даје лажне податке, односно лице поседује фалсификоване исправе; стране држављане који на територији наше земље изврше кривично дело за које се гони по службеној дужности; стране држављане којима је изречена мера безбедности протеривањем из земље или им је забрањен долазак у земљу; лица која због својих психо-физичких недостатака нису у стању да о себи пруже податке, као и лица по захтеву истражног судије, јавног тужиоца или другог органа.

Сврха идентификационог поступка је несумњиво утврђивање свих обележја правне и физичке природе по којима се одређено физичко лице разликује од осталих лица (чл. 274 Правилника).

Према цитираном члану, овај поступак, обухвата:

- узимање личног описа, укључујући и телесни преглед ради утврђивања постојања особених знакова и упоређивања са већ постојећим описом;
- узимање отисака папиларних линија и упоређивање са постојећим отисцима;
- препознавање лица суочавањем или по фотографији која се показује родитељима, рођацима или другим лицима која то лице познају;
- проверавање података које је о себи дало лице преко родитеља, рођака и других лица која то лице познају по месту рођења, боравка и запослења;
- увид у матичне књиге рођених, венчаних и умрлих или у друге службене евиденције и исправе.

Идентификациони поступак захтева посебну пажњу и савесно поступање, а нарочито када се ради о утврђивању идентитета малолетних лица. Идентитет малолетника до 14 година (деце) спроводи се само изузетно, у одређеним случајевима, водећи рачуна о његовом узрасту.

Идентификациони поступак за стране држављане спроводи се преко Савезног министарства за унуташње послове.

Приликом утврђивања идентитета учиниоца кривичног дела, овлашћена службена лица ОУП-а могу користити: лични опис, цртеж, албум фотографија учинилаца кривичних дела, трагање на одређеним местима уз помоћ оштећеног и сведока, као и препознавање.

У практичном поступању овлашћених службених лица ОУП-а, утврђивање идентитета лица, па и предмета на основу препознавања – суочавањем, заснива се на одредби чл. 277 Правилника о начину вршења послова – Службе јавне безбедности. Према томе, ово је једна оперативно-тактичка мера за разлику од истражне радње – предочавања сведоку – очевицу окривљеног ради препознавања (чл. 233 ЗКП). И једна и друга одредба садрже упутство о поступању приликом препознавања – предочавањем лица и ствари. Ово свакако олакшава рад овлашћених службених лица ОУП-а. Но, и поред тога, у пракси се ова лица сусрећу са низом потешкоћа, па је исход ове радње често неуспешан.

Претпоставку за предузимање ове радње чини давање личног описа од стране „пресумптивних” сведока (то су најчешће лица која су оштећена кривичним делом). На основу датог описа и прикупљених индиција трага се за лицем за које постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности. Када оперативни радник изрази сумњу на одређено лице, као могућег учиниоца кривичног дела, приступа предочавању тог лица, лицу које је у стању да га препозна. То се чини тако што ће се од оштећеног још једном тражити да детаљно опише лице које треба да препозна. Потребно је да наведе све оне индивидуалне карактеристике (знакове) по којима се то лице разликује од других лица. За овим се осумњичени показује лицу које је у стању да га препозна, у групи (обично од 10) њему непознатих лица. Лица се построје у врсту, заједно са осумњиченим, ради лакшег уочавања и распознавања. За овим оперативни радник позива оштећеног да неколико пута обиђе постројена лица и да их пажљиво осмотри. Након тога следи изјашњавање о препознавању предоченог лица, којом приликом се саставља извештај.

Исход извршеног препознавања – предочавањем осумњиченог може да буде и успешан али је чешће неуспешан. Понекад се догађа да осумњичени, након успешног препознавања и призна извршење кривичног дела. То се у пракси ипак ређе дешава.

Успех ове радње зависи од низа фактора и околности. Посебно зависи од могућности човека (оштећеног) да својим чулима, запази особености осумњиченог кога је понекад видео на трен или два у ходу, да трчи или журним корацима напушта лице места.

При свему овоме значајну улогу има и чињеница „при каквом се осветљењу (видљивости) десио догађај, са ког је одстојања посматрао догађај, колико је времена гледао кривца, у каквом се емоционалном стању налазио (страх, гнушање, гнев, радозналост, узбуђење, хладнокрвност итд.) шта је кривац радио, да ли је ишао, трчао или седео, шта је говорио, које је гестове правило, да ли га је сведок гледао у профилу, „en face“ или „са леђа“, како је био обучен, која су му лица слична, а да не долазе у обзир као кривци. (Водинелић, 1976: 160.)

Препознавање осумњиченог стоји у директној корелацији и са способношћу човека да упамти и сачува у своје сећању лик особе за коју постоји основана сумња да је извршила кривично дело. Ово тим пре што се препознавање лица понекад врши и после дужег временског периода од момента извршења кривичног дела.

Код препознавања предмета не јављају се онакве потешкоће као код препознавања лица. Могућност памћења особености предмета је већа, јер се они показују њиховим власницима, поседницима или лицима која су била у могућности да добро уоче и запамте њихове карактеристике. Зато је препознавање предмета једноставније и успешније од препознавања лица. Нарочито су женска лица погодна за успешно препознавање ствари, јер памте и најситније детаље на неком предмету (прстену, ручном часовнику или наруквици), а посебно ако је у питању нека драга успомена.

Да би препознавање било што успешније, оперативни радник је дужан да приликом пријављивања неког имовинског кривичног дела, затражи од оштећеног да што детаљније опише ствар која му је одузета. Прикупљени подаци се евидентирају, како би се искористили приликом проналаска ствари (а ствари се најчешће проналазе приликом увиђаја, претресањем или на основу објаве). Приликом привременог одузимања, ствар се такође детаљно описује у стању у коме је затечена. Пре самог предочавања, од оштећеног ће се још једном затражити да детаљно опише ствар. За овим му се иста показује у скупини других истоверних предмета. Појединачно предочавање ствари могло би сугестивно да делује на оштећеног који би могао да изјави да је то његова ствар. Зато овакав начин предочавања ствари, иако се понекад практикује, треба избегавати. Једино је исправно изборно предочавање, када се оштећеном истовремено показује више истоверних, сличних, али непознатих ствари, међу којима се налази и његова ствар. Наравно, и о овој врсти препознавања се оставља писмени траг.

5. Расписивање потраге за лицима и стварима (потражна делатност ОУП-а)

Без окривљеног (ако је у бекству) и без предмета и трагова кривичног дела, не би могао да се спроведе и оконча кривични поступак. Извршилац кривичног дела би остао некажњен, а материјални докази не би извршили своју мисију, не би могли да дају свој велики допринос утврђивању истине у кривичном поступку. Због свега овога посебну пажњу заслужује један вид активности овлашћених службених лица ОУП-а који се односи на проналажење и хватање

окривљеног, односно осуђеног лица, као и на откривање и обезбеђење предмета који стоје у вези са извршеним кривичним делом, под посебним називом – потражна делатност ОУП-а.

Трагање за лицима и предметима представља систем оперативно-тактичких и техничких мера и радњи које предузима Служба јавне безбедности ради проналажења и хватања учинилаца кривичних дела, проналажења предмета који стоје у вези са кривичним делима, проналажења одређених лица, утврђивања истоветности непознатих лица и пронађених лешева и прибављања података о лицима или предметима (потражна делатност – чл. 281 Правилника). И ова се делатност организује и остварује у комбинацији са осталим оперативним радњама: заседом, блокадом, прегледом превозних средстава, путника и пртљага, као и коришћењем неких истражних радњи (претресање и привремено одузимање предмета).

Потражна делатност покреће се расписивањем, односно издавањем потернице, објаве или расписа о трагању.

а) Потерница

То је потражни акт органа унутрашњих послова који се издаје на основу наредбе суда или управника казнено-поправне установе у циљу трагања за окривљеним лицем које се налази у бекству (уколико постоји наредба за његово довођење или решење за стављање у притвор), односно за осуђеним лицем које је побегло са издржавања казне.

Овај потражни акт може да се распише само ради трагања за оним окривљеним против кога се води кривични поступак за кривично дело за које се по закону може изрећи казна затвора од три године или тежа казна. За окривљеним који је извршио неко лакше кривично дело (а налази се у бекству), трага се на основу расписа. Потерницу расписује онај орган унутрашњих послова, надлежан по месту органа који је донео акт о њеном издавању. Пре расписивања потернице орган унутрашњих послова прикупља што више података, при чему користи криминалистичке евиденције, евиденције пријавно-одјавне службе, изјаве лица, судске списе и др. Орган унутрашњих послова, у изузетно хитним случајевима, може расписати потерницу и на основу најнужнијих података за предузимање мера трагања. Накнадно прикупљени подаци одмах се достављају свим органима унутрашњих послова који су ангажовани у трагању.

Уредно састављена потерница садржи следеће податке: назив органа који је издао наредбу за расписивање потернице и број те наредбе; назив органа који расписује потерницу; податке о лицу за којим се трага и то: име и презиме, надимак и лажна имена, име оца и мајке, дан, месец и година рођења, место и општину у којој је лице рођено, последње пребивалиште или боравиште, занимање, народност и држављанство за страног држављанина; лични опис са особеним знацима и другим карактеристичним особинама погодним за идентификацију; најновију фотографију и опис одеће; назив кривичног дела (члан и став) због којег је лице, које се тражи окривљено или осуђено, као и висину изречене казне, а за одређене врсте кривичних дела (крађа карактеристичне преваре, разбојништво и сл.) и кратак опис извршеног кривичног дела; друге

податке који би могли бити корисни за трагање као: време и место бекства, да ли се креће сам или у друштву, вероватни правци кретања и места где би се одбегло лице могло налазити, родбинске, личне и друге везе, број личне карте и назив органа који је издао, да ли се служи неким превозним средствима, посебно моторним (број мотора и шасије); да ли је лице склоно давању физичког отпора, да ли је наоружано, да ли влада и којом спортском вештином (џиу-џица, бокс, рвање и сл.); назначење да ли је лице за којим се расписује потерница учинило кривично дело за које је предвиђена казна затвора од 15 година или смртна казна, чије се бекство може спречити употребом ватреног оружја, као и упутство о поступању са лицем које је пронађено и лишено слободе, у погледу спровођења надлежном органу (оном органу који је наредио расписивање потернице).

Орган унутрашњих послова на чијем подручју се налази суд који је издао наредбу за издавање потернице цени које мере трагања треба предузети и одлучује да ли ће расписати локалну, централну, односно предложити расписивање међународне потернице.

Локална потерница се расписује за територију једне или више општина када се претпоставља да се лице за којим се трага налази на одређеном подручју.

Централна потерница се расписује за подручје целе земље. То је захтев да трагање за лицем које је у бекству предузму сви органи унутрашњих послова. Текст централне потернице објављује се у „Гласнику” – службеном листу Савезног министарства за унутрашње послове. О захтеву за расписивање централне потернице обавештава се и Министарство унутрашњих послова Републике Србије.

Међународну потерницу расписује Савезно министарство за унутрашње послове на захтев органа унутрашњих послова у Републици или иностраног органа.

Орган унутрашњих послова у Републици предложиће расписивање међународне потернице тек када се лице не пронађе на основу централне потернице, а прикупљени подаци основано указују да се налази у иностранству. У посебно хитним и важним случајевима, може се истовремено расписати и централна и међународна потерница.

Савезно министарство за унутрашње послове, расписаће међународну потерницу уколико Савезни савет за правосуђе потврди да ће бити постављен захтев за издавање тог лица, ако буде пронађено и лишено слободе у иностранству.

Савезно министарство за унутрашње послове расписаће потерницу за лицем – странцем који се налази у нашој земљи, ако је у молби иностраног органа дата изјава да ће се у случају проналажења тога лица затражити његово издавање. Ова потерница се такође, објављује у Гласнику и евидентира у Регистру странаца. У Гласнику и Регистру странаца објавиће се и потерница са лицем – страном држављанином за које је надлежан југословенски орган издао наредбу за расписивање потернице.

На молбу иностраног органа, Савезно министарство за унутрашње послове може расписати потерницу и за југословенским држављанином који је у иностранству извршио кривично дело, па је инострани орган за тим лицем расписао међународну потерницу.

Потерница се преноси на органе трагања посредством најбржих веза (путем телепринтера, телефона, радио мрежом или путем депеше). Посебну активност за проналажење одбеглог лица треба да организује и покаже онај орган унутрашњих послова, са чије је територије извршено бекство. На подручју тог органа станују лица која познају бегунца и која најсигурније могу да укажу на правце његовог кретања. Значајно је и централизовано руковођење потером. „Нити вешто испредене мреже морају се налазити у једној руци, која ће координирати сав тај обимни и компликовани рад.”

Ради обавештавања јавности о лицу за којим је расписана потерница могу се користити и средства јавног информисања. О коришћењу ових средстава одлучује орган који је наредио расписивање потернице.

У пракси је запажено да је најкорисније обавештење јавности о лицу за којим се трага, путем дневних (најчитанијих листова), јер су на овај начин грађани у могућности да по фотографији (коју су дуже посматрали) препознају лице и о томе обавесте најближи орган унутрашњих послова.

Потерница се обуставља од стране органа који је наредио њено издавање када се пронађе тражено лице, када наступи застарелост кривичног гоњења или извршења казне, или други разлози због којих потерница више није потребна.

б) Објава

То је такав потражни акт органа унутрашњих послова који се издаје по наредби суда пред којим се води кривични поступак, или оног органа унутрашњих послова који поступа у смислу чл. 151 ЗКП ради:

- прикупљања података о појединим предметима који стоје у вези са кривичним делом или проналажења ових предмета;
- проналажења несталог лица када постоје основи сумње да је до нестанка лица дошло услед кривичног дела и
- идентификације пронађеног леша.

Ако постоје основи сумње да је до смрти лица, чији леш није идентификован, односно до нестанка лица дошло услед кривичног дела, органи унутрашњих послова могу објављивати њихове фотографије.

Објава за предметима мора да садржи исцрпне податке о: роду, врсти, подврсти, марки, евентуалном фабричком броју, уоченим индивидуалним карактеристикама на основу којих се може извршити идентификација, а по могућност и њихову фотографију односно цртеж и упут како треба поступати са нађеним предметима.

Објава о пронађеном неидентификованом лешу мора да садржи исцрпне податке о времену и месту где је леш пронађен, детаљан опис леша, евентуалне карактеристичне физичке особености, опис одеће и обуће, фотографију леша и др.

Објава о несталом лицу мора да садржи исцрпне податке о месту, времену и околностима под којима је нестало, детаљан лични опис, опис одеће и обуће коју је лице имало на себи у моменту нестанка и по могућности најновију фотографију.

И објава, према подручју за које се издаје, може да буде: локална, централна и међународна.

Савезно министарство за унутрашње послове може расписати међународну објаву у следећим случајевима: у циљу идентификације пронађеног леша, кад се основано претпоставља да се ради о лешу странца; у циљу проналажења несталог лица за које се основано претпоставља да се налази у иностранству и за несталим – украденим предметима веће вредности од значаја за осветљавање тежих кривичних дела, за које се основано претпоставља да су пребачени у иностранство.

У практичном поступању органа унутрашњих послова најчешће се расписује локална објава, а ређе централна и међународна. Централна објава се расписује у оним случајевима када трагање на основу локалне објаве остане безуспешно. И текст централне објаве, штампа се у „Гласнику”, Службеном листу СМУП-а, који излази сваких пет дана.

У погледу обуставе објаве, важи све оно што је речено о обустави трагања на основу потернице.

в) Распис

Овлашћена службена лица ОУП-а, у смислу чл. 151 ЗКП, расписом о трагању могу покренути потражну делатност у следећим ситуацијама: у нарочито хитним случајевима за лицем за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности, ради проналажења и лишења слободе и хитног спровођења истражном судији надлежног суда; за оштећеним, сведоком или другим лицима која могу да пруже важне податке за кривични поступак или за оперативну делатност органа унутрашњих послова, ради утврђивања и обавештавања о адреси, на захтев суда за окривљеним чије се пребивалиште или боравиште не зна, али достављања обавештења суду о његовој адреси: на захтев надлежног органа за лицима према којима је суд изрекао меру безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, односно према којима је примењена мера безбедности обавезног лечења алкохоличара и наркомана, уз условну осуду, а боравиште ових лица је непознато – ради њиховог спровођења органу који је поставио захтев: на захтев надлежне установе за душевно болесним лицима опасним за околину која су побегла из душевне болнице – ради њиховог спровођења уз помоћ медицинског особља у установу која је поставила захтев; на захтев надлежног органа или установе за малолетницима према којима је изречена васпитна мера упућивања у васпитну установу или у ва-

спитно-поправни дом, ако им је непознато боравиште или су побегли из тих установа; на захтев родитеља или старатеља за децом или малолетницима који су одбегли од куће, као и за другим лицима у погледу којих постоји оправдан интерес суда, јавног тужилаштва, органа унутрашњих послова и Војске Југославије.

Распис се може издати и у циљу прикупљања података потребних за идентификацију непознатих и беспомоћних лица (стара лица, глухонема, душевни болесници и сл.).

Оправданост захтева за издавање расписа цени старешина месног надлежног органа унутрашњих послова. И овај потражни акт може да буде, према подручју за које се издаје, локални, централни и међународни. Распис који се издаје за подручје целе земље објављује се у „Гласнику”, кји се уредно доставља свим органима унутрашњих послова.

6. Преглед одређених објеката и просторија државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката

Ова потражна радња се предузима у оним ситуацијама када се на основу прикупљених података, и обавештења утврди да постоје основи сумње да је у одређеном објекту или просторији државног органа, привредног предузећа или другог правног субјекта, извршено или се припрема вршење кривичног дела за које се гони по службеној дужности.

Преглед се врши у циљу проналажења и хватања учиниоца кривичног дела и његових саучесника, као и ради откривања и обезбеђења трагова кривичног дела и предмета који могу да послуже као доказ у кривичном поступку. Овлашћено службено лице ОУП-а предузима ову потражну радњу у присуству одговорног лица, односно руководиоца одређеног државног органа, привредног предузећа или другог правног субјекта.

Уколико је преглед извршен без присуства одговорног лица, односно руководиоца, овлашћена службена лица ОУП-а су дужна да одмах обавесте та лица и упознају их са разлозима због којих је извршен преглед просторија у њиховом одсуству.

Према заузетом ставу са саветовања представника РСУП-а Србије, Републичког јавног тужилаштва и представника Републичког секретаријата за правосуђе и општу управу, поводом доношења Закона о изменама и допунама ЗКП-а од 1972. год., ова се потражна радња по правилу може предузети само изузетно и то:

- када се трага за опасним криминалцима и
- када се основано претпоставља да се у објекту или просторији налазе сакривени предмети који могу да послуже за извршење неког тешког кривичног дела, као што је нпр. експлозив, сакривено оружје, непријатељски пропагандни материјал, опојне дроге и други предмети и трагови кривичног дела.

Правилник о начину вршења послова Службе јавне безбедности Србије не познаје никаква ограничења у погледу предузимања ове потражне радње, па изнети став треба тако тумачити да се преглед одређених објеката и историја органа и организација може вршити према околностима сваког конкретnog случаја, ради остваривања основног задатка ОУП-а у смислу чл. 151 ст. 1 ЗКП.

Уколико се приликом прегледа укаже потреба да се изврши и претресање као истражна радња, приступиће се претресању одређеног објекта или историје државног органа, привредног предузећа или другог правног субјекта која се врши по одредбама ЗКП и по начелима криминалистичке тактике, саставља се записник. Уколико су приликом претресања пронађени поједини предмети који се по одредбама Кривичног закона имају привремено одузети, одузимају се уз издавање потврде одговорном лицу или руководиоцу органа, привредног предузећа или другог правног субјекта.

Записник о извршеном претресању и издата потврда служе као доказ у кривичном поступку који се има покренути против лица за које постоји основана сумња да је извршило одређено кривично дело за које се гони по службеној дужности.

7. Увид у одређену документацију органа и организација

И ово је општа оперативно-тактичка радња која се предузима ради откривања кривичног дела и проналажења трагова кривичног дела који могу да буду корисни за успешно вођење кривичног поступка.

Овлашћено службено лице ОУП-а има право да изврши увид у пословне књиге и другу документацију државних органа, привредних предузећа и других државних субјеката, па и грађана, ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности. Ова радња се прдузима када прикупљени подаци и обавештења указују да се трагови кривичног дела могу наћи у одређеној фалсификованој или фиктивној документацији. Уколико поједини документи могу да послуже као доказ у кривичном поступку, привремено ће се одузети или ће се извршити њихов препис, односно фотокопирање. Увид у пословне књиге и другу документацију врши се у присуству одговорног лица органа или организације, односно заједнице.

Увид у одређену документацију државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката представља врло деликатну радњу у погледу њеног предузимања. За разјашњење многих и компликованих књиговодствених операција потребна је и посебна стручност. Уколико оперативни радник располаже потребним стручним знањима (понекада је то економиста), релативно лако може да се снађе у мноштву докумената које треба прегледати. И порд тога, у оваквим и другим ситуацијама (када оперативни радник ОУП-а није стручњак из одређене области), нема никаквих препрека да се при предузимању ове потражне радње ангажују стручњаци разних инспекцијских служби (девизне, тржишне, инспекције за рад, службе платног промета и др.).

На основу интервјуа који је обављен са оперативним радницима I одељења ГСУП-а Београд (Одељење за откривање привредног криминалитета) дошли смо до података да се при откривању кривичних дела против привреде оства-

рује веома тесна сарадња са поменутиим инспекцијским службама које на овај начин остварују и своје законске обавезе. Овакво ангажовање стручњака из одређених области не значи одређивање вештачења. То је радња која ће да уследи у покренутом кривичном поступку (у истрази). Приликом вршења увида у одређену документацију органа и организација може доћи до сазнања да постоји и сакривена документација, која може да буде и уништена. У таквим ситуацијама, овлашћено службено лице ОУП-а има право да у смислу чл. 210 Закона о кривичном поступку изврши и претресање ради откривања и обезбеђења доказа за потребе вођења кривичног поступка. Уколико одређени подаци до којих се на овај начин дошло, по закону или одговарајућим нормативном акту органа, привредног предузећа или другог правног субјекта, представљају службену тајну, овлашћено службено лице ОУП-а дужно је да их чува као службену тајну. Увид у одређену документацију државних органа не може се вршити у оним случајевима, када у смислу чл. 212 Закона о кривичном поступку, државни орган ускрати показивање својих списа и других исправа. Уколико се неки државни орган користи овим законским овлашћењем, па је ускраћено показивање списа, о томе коначну одлуку доноси ванрасправно веће окружног суда.

Увид у одређену документацију државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката најчешће се врши ради откривања привредног криминалитета.

Овакво поступање ОУП-а било је присутно и пре уношења овог овлашћења у одговарајући члан ранијег Законика о кривичном поступку. Потребе успешног покретања и вођења кривичног поступка, захтевају откривање и обезбеђење материјалних доказа – у конкретном случају фалсификоване и фиктивне документације.

О извршеном увиду у одређену документацију органа и организација саставља се службена белешка, а уколико је извршено и претресање потребно је да се састави записник о претресању по одредбама Закона о кривичном поступку.

8. Предузимање других потребних мера

Одредбу чл. 151 ст. 2 ЗКП-а да су органи унутрашњих послова дужни да предузму „и друге потребне мере и радње”, не означавајући које, треба схватити да се ту ради о оперативно-тактичким мерама и радњама по правилима криминалистичке тактике и технике као што су: проверавање, осматрање, патролирање, праћење, заседа, као и други видови оперативног рада органа унутрашњих послова који се предузимају искључиво у циљу откривања кривичних дела проналажења њихових учиниоца и ради откривања и обезбеђења трагова и предмета који могу послужити као доказ у кривичном поступку.

О чињеницама и околностима које су утврђене приликом предузимања појединих радњи, саставља се службена белешка.

Лица према којима су примењене неке од радњи или мера од стране органа унутрашњих послова, у вези поступања по чл. 151 ЗКП-а имају право на подношење притужбе надлежном јавном тужиоцу у року од 3 дана од момента предузимања одређене радње.

Јавни тужилац ће по добијању притужбе на поступање овлашћених службених лица органа унутрашњих послова у предузимању појединих мера и радњи, проверити њене наводе и донети одговарајућу одлуку.

НАЧИН БЕЛЕЖЕЊА ПОТРАЖНИХ РАДЊИ

Начин бележења (фиксирања) потражних радњи није прецизно регулисан одговарајућим одредбама Закона о кривичном поступку.

Наиме, у чл. 151/II ЗКП-а након набрајања појединих потражњих радњи, предвиђено је да ће се „о чињеницама и околностима које су утврђене приликом предузимања појединих радњи, а могу бити од интереса за кривични поступак, као и о предметима који су пронађени или одузети саставиће се записник или службена белешка.”

Ово је став законодавца.

Став теорије и праксе је јасан и недвосмислен да се о свакој предузетој потражној радњи саставља службена белешка, а изузетно и извештај.

Ово са разлога што се о предузетој слободној неформалној радњи саставља слободан неформални акт. Зато би приликом новелизања Закона о кривичном поступку у цитираној одредби Закона о кривичном поступку требало изоставити записник као начин фиксирања потражних радњи.

Записник, као кривичнопроцесни акт, саставља се приликом предузимања истражних радњи. Тако би се у ситуацијама када преглед превозних средстава путника и пртљага не да очекиване резултате одмах приступило претресању, о чему се саставља записник о претресању по одредбама Закона о кривичном поступку. Иста је ситуација и са предузимањем потражне радње, преглед пословних просторија и објеката државних органа, привредних предузећа и других правних субјеката.

У службену белешку или извештај уносе се неопходни подаци о називу органа који предузима потражну радњу, времену када се радња предузима, месту на коме се предузима и у битним цртама садржину предузете радње као и потпис овлашћеног службеног лица које је предузело радњу. Садржина појединих потражних радњи као што је прикупљање обавештења од грађана, може да буде снимљена помоћу магнетфона (магнетоскопа) уз претходно упознавање лица од кога се прикупљају обавештења. Према одредби чл. 87 ст. 1 и 4 Закона о кривичном поступку не тражи се пристанак лица чија се изјава снима, већ се у службеној белешци само констатује да ће се извршити снимање, уз претходно упознавање тог лица.

Сачињене службене белешке чине основни материјал за састављање кривичне пријаве, иако се њихова садржина не уноси у кривичну пријаву.

ПРОЦЕСНИ ЗНАЧАЈ НЕФОРМАЛНИХ МАТЕРИЈАЛА ОРГАНА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Када се говори о процесном значају неформалних материјала ОУП-а мисли се на давање одговора на питање: да ли сачињене службене белешке и извештаји о предузетим потражним радњама представљају доказ у кривичном поступку.

Пре изналажења одговора на ово питање неопходно је да се нешто каже и о ванпроцесном значају неформалних материјала органа унутрашњих послова.

Ванпроцесни значај неформалних материјала ОУП-а надмашује његову процесну вредност. Ово са разлога што ће материјале ОУП-а пре свега користити јавни тужилац приликом доношења одлуке по кривичној пријави, као и истражни судија приликом процењивања услова за доношење решења о спровођењу истраге. И у једном и у другом случају ради се о поступању ових субјеката у преткривичном поступку, јер уважавамо став теорије кривичног процесног права да кривични поступак почиње доношењем решења о спровођењу истраге, односно након извршене контроле и достављања неопосредне оптужнице јавног тужиоца, оптужнице оштећеног као тужиоца или приватне тужбе, уколико су ови оптужни акти поднети без спровођења истраге.¹

Иако приложене службене белешке нису сачињене у процесној форми и подаци до којих се дошло не значе чињенице прибављене у форми исказа сведока, вештака или окривљеног, оне имају неку посебну (унутарњу) снагу јер указују на лица која ће се у покренутом кривичном поступку јавити у својству субјекта или учесника. Свему овоме треба додати и околност да су у питању писмена која су сачинила овлашћена службена лица ОУП-а у оквиру својих службених овлашћења, те да се и ова лица у смислу чл. 85. ст. 1. ЗКП-а могу саслушати у својству сведока у погледу појединих навода лица која се у фази истраге или на главном претресу саслушавају у својству сведока или окривљеног, уколико су њихови искази у колизији са датим обавештењима.

С обзиром на лица од којих се прикупљају обавештења, Закон о кривичном поступку разликује:

- обавештења прикупљена од лица која су у покренутом кривичном поступку не би могла саслушати у својству сведока, као и од лица која су ослобођена дужности сведочења и осумњичени;
- обавештења прикупљена од осталих лица.

Службена белешка и изештаји сачињени на основу информативних разговора са првом категоријом лица немају или имају ограничену употребну вредност, док остала обавештења остају трајно у судским списима.

Начин поступања и могућност коришћења неформалних материјала ОУП-а, предвиђен је одредбама чл. 83 – 86 Закона о кривичном поступку. Наиме, Закон о кривичном поступку обавезује истражног судију да након завршене истраге издвоји оне службене белешке и извештаје који су сачињени на основу информативног разговора са лицима која се у покренутом кривичном поступку не би могла саслушати у својству сведока или су ослобођена дужности сведочења, као и са осумњиченим. По правоснажности решења о издвајању,

---

¹ Детаљније о покретању кривичног поступка видети: Д. Вујовић, Зборник радова наставника ВШУП-а бр. 1, Београд, 1998, стр. 36.

неформални материјали ОУП-а се затварају у посебан омот и чувају код истражног судије, одвојено од осталих списка.

Изузетно, издвојена обавештења могу се користити на главном претресу и у поступку по правним лековима у два случаја:

- ако окривљени сам тражи да се прочитају обавештења која је он и лица од којих су прикупљена дали органима унутрашњих послова, осим оних обавештења која су прикупљена од лица која се у покренутом кривичном поступку не би могла саслушати у својству сведока (чл. 226. т. 1 ЗКП-а);
- по одлуци већа, на главном претресу када се окривљени терети за кривична дела за која је прописана казна затвора од двадесет година или тежа казна, уколико би обавештења, која је окривљени у својству осумњиченог дао органима унутрашњих послова, допринела разјашњавању ствари.

У предлогу Закона о кривичном поступку након његовог усаглашавања са Уставом Савезне Републике Југославије, изостављене су анализиране одредбе овог основног извора Кривичног процесног права.

Ово са разлога што суд не треба нити може да врши увид у слободне, неформалне акте органа унутрашњих послова који су састављени на основу информативних разговора са осумњиченим и пресумптивним сведоцима без посебних процесних гаранција која ова лица уживају у покренутом кривичном поступку. Зато се неформални материјали органа унутрашњих послова о предузетим потражним радњама не могу користити као доказ пред судом. Треба правилно и у потпуности увидети њихов значај, јер указују на лица која ће се у покренутом кривичном поступку саслушати у својству сведока, те ће њихови искази под одређеним условима, ако их суд прихвати дати свој допринос утврђивању, материјалне истине. У томе се и огледа њихова вредност и уопште значај за кривични поступак.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Белкин Р. С. Собирање, истраживање и оценка доказателств., Изд. „Наука“, Москва, 1966.
2. Д. Вујовић и Ј. Вучковић, Кривично процесно право, Београд, 1999.
3. В. Кривокапић и М. Жарковић, Криминалистика – Тактика, II измењено и допуњено издање, Београд, 1999.
4. Д. Димитријевић, Југословенска ревија за кривично право и криминологију бр. 2/1973.
5. О. Јавошевић и Д. Вујовић, Поступање по кривичној пријави, Стручна библиотека Службе јавне безбедности бр. 1/70.
6. М. Васиљевић и М. Красић, Нека запажања о примени појединих прописа од стране овлашћених службених лица општинских органа за унутрашње послове, Безбедност бр. 1/1970.

7. В. Водинелић, Криминалистика, Београд, 1976.
8. Закон о кривичном поступку из 1976. године са каснијим изменама и допунама.
9. М. Ђорђевић, Криминалистичка тактика, Београд.

AUTHORITIES OF INTERNAL AFFAIRS ORGANS OF PRECRIMINAL PROCEDURE IN GENERAL PRACTICE

Abstract: The subject of the study are those authorizations of the internal affairs organs in relevance to precriminal procedure that authorized personnel do as regular activities. Those are the activities of the subject of precriminal procedure that are in accordance to the Article 151, paragraph 2, of Criminal Procedure Law.

In this article we are interested in the legal base and circumstances for undertaking the searching activities of the internal affairs organs in precriminal procedure, their method of fixation as well as the value and importance of the informal materials of the internal affairs organs during the completion of precriminal and starting criminal procedure.

Key words: Internal affairs organs; precriminal procedure; searching activities; collecting data from citizens; vehicles, passengers and luggage control; restriction of movement in certain area; person and subject identification; searching for people and subjects, checking of the certain facilities that belong to state administration, enterprises and other legal entities; checking of the certain documentation that belong to organs and organization; informal materials of internal affairs organs.

СТРУЧНИ РАДОВИ

Петар ДУЈКОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

МЕЂУНАРОДНИ И УНУТРАШЊИ ПРАВНИ ИЗВОРИ У ОБЛАСТИ ПОГРАНИЧНИХ ПОСЛОВА

Резиме: У овом раду на једном месту су приказани правни извори, односно правни прописи који се примењују у вршењу пограничних послова и послова контроле кретања и боравка странаца. Посебно је указано на потребу и значај изучавања и познавања истовремено и унутрашњих и међународних правних извора од стране професионалних припадника Министарства унутрашњих послова који непосредно извршавају послове на државној граници или послова који су у непосредној вези са државном границом, као и послова из надлежности Министарства унутрашњих послова који се односе на проблематику кретања и боравка странаца у Савезној Републици Југославији, односно путовање држављана Савезне Републике Југославије у иностранство.

Кључне речи: Правни извори, домаћи правни извори, међународни правни извори, погранични послови, кретање и боравак странаца, путовање држављана Савезне Републике Југославије у иностранство.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Под појмом *пограничних послова* у најширем значењу могли би се схватити послови или делокруг (надлежност) органа државне управе у вези са државном границом и на државној граници. Међутим, одређење појма пограничних послова на наведени начин је превише широко јер је велики број државних органа који на државној граници и у вези са границом извршавају задатке из своје надлежности, што нас у овом случају посебно и не интересује. Ово из разлога што послови које ти органи обављају већ имају своје уобичајене називе и тешко би смо их могли назвати пограничним и поред тога што се обављају на државној граници, као што су на пример царински, послови санитарне, ветеринарске, фитопатолошке и других инспекција и слично. Због тога је, са становишта надлежности органа унутрашњих послова, најприхватљивија дефиниција да су *погранични послови они послови државне*

управе за чије вршење су законом одређени органи унутрашњих послова а који се врше на државној граници или су у непосредној вези са државном границом.

Појам органи унутрашњих послова употребљен је из разлога што у вршењу пограничних послова не учествује једно министарство унутрашњих послова, већ више њих. Послови „контроле прелажења преко државне границе“ и послови „контроле кретања и боравка у граничном појасу“ у Републици Србији у надлежности Министарства унутрашњих послова.¹ У Републици Црној Гори је то такође Министарство унутрашњих послова а Савезно министарство унутрашњих послова такође врши одређене пограничне послове.

Из изнетог произилази да су погранични послови унутрашњи послови који, према начину вршења, сложености и значају, припадају групи послова јавне безбедности. Они су претежно оперативно – стручни унутрашњи послови. Међутим, они су и управно-правни у одређеној мери, посебно када се ради о решавању захтева у управном поступку и у вези са тим издавању личних и других исправа у области пограничних послова.

Подразумева се да органи унутрашњих послова, посебно они којима је непосредно у надлежности вршење послова на државној граници, као што су послови контроле прелажења државне границе и контроле кретања и боравка у граничном појасу, извршавају и све друге унутрашње послове а посебно одређене послове у вези са заштитом безбедности Републике, откривањем и спречавањем делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка (послови државне безбедности), заштитом живота, личне и имовинске сигурности грађана, спречавањем и откривањем кривичних дела, проналажењем и хватањем њихових учинилаца и привођење надлежним органима, јавним редом и миром, контролом кретања и боравка странаца, набављањем, држањем и ношењем оружја и муниције, путним исправама и друго.

Област пограничних послова је уређена Законом о прелажењу државне границе и кретању у граничном појасу.² Полазећи од одредби овог Закона, којим су детаљно одређени сви послови које органи унутрашњих послова врше на државној граници, најкраће речено, пограничним пословима би се могли сматрати они послови државне управе које на државној граници врше органи унутрашњих послова а односе се на:

- **контролу прелажења државне границе;**
- **контролу кретања, боравка и задржавања лица и спровођење прописаног режима на државној граници;**
- **одређене послове у вези са обезбеђењем државне границе;**

---

¹ Закон о министарствима, „Службени гласник Р. Србије“ број 7/91; 8/91; 44/91; 76/91; 20/92; 87/92; 67/93; 23/96; 5/97; 47/99; 38/00 и 4/01.

² Закон је објављен у „Службеном листу СФРЈ“ бр. 34/79, 56/80, 53/85, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, „Службеним листу СРЈ“ бр. 24/94 и 28/96.

- спречавање, утврђивање и решавање граничних инцидената и других повреда државне границе.

Овоме треба додати и одређене послове из надлежности Министарства унутрашњих послова у области међународног друмског, железничког, речног и поморског и ваздушног саобраћаја који нису непосредно погранични али су у вези са државном границом или се обављају на државној граници или у непосредној близини исте. То су послови у вези са контролом и регулисање саобраћаја на међународним путевима, обављањем послова безбедности у међународним возовима, обезбеђењем аеродромских пристаништа, обезбеђење међународних пловних река и слично. За ове послове не можемо рећи да су погранични али је њихова веза са овом проблематиком очигледна. Чак штавише, једним делом ове послове извршавају организационе јединице Министарства унутрашњих послова које се претежно баве пограничним пословима, као што су организационе јединице приграничних секретаријата унутрашњих послова и станице пограничне полиције. Међутим, већина ових послова је у надлежности других организационих јединица које, између осталих, обављају и одређене послове у вези са пограничном проблематиком. То су у првом реду станице саобраћајне полиције које покривају међународне путеве, полицијске станице за безбедност на железници (праћња возова) и полицијске станице опште надлежности чије станично подручје излази на државну границу или на обале међународних река. Припадници полиције ових организационих јединица, када задатке из своје надлежности врше на државној граници или у приграничном подручју, морају да познају и прописе који се примењују у овој области и да у вршењу истих остваре потребну сарадњу са организационим јединицама Министарства унутрашњих послова које ту непосредно извршавају задатке као и са другим државним органима на државној граници.

ПРАВНИ ОСНОВ ЗА ВРШЕЊЕ ПОГРАНИЧНИХ ПОСЛОВА (ПРАВНИ ИЗВОРИ)

У области пограничних послова примењују се прописи који се могу поделити у две основне групе и то на унутрашње и међународне.

Унутрашњи правни извори

Унутрашњи извори права у области пограничних послова су правне норме садржане у законима, подзаконским и другим прописима који се непосредно примењују у вршењу ових послова. Све ове норме можемо поделити на оне које се односе на организацију, надлежност и овлашћења организационих јединица Министарства унутрашњих послова које у надлежности имају пограничну проблематику (формално-правни прописи), као и на норме којима је уређена област пограничних послова а непосредно их примењују органи унутрашњих послова у вршењу пограничних послова на државној граници или у непосредној вези са државном границом (материјално-правни прописи).

Норме које се односе на организацију, надлежност и овлашћења органа унутрашњих послова у вези са пограничном проблематиком садржане су у савезним и републичким прописима и то:

- Устав Савезне Републике Југославије³;
- Закон о вршењу унутрашњих послова из надлежности савезних органа управе⁴
- Закон о прелажењу државне границе и кретању у граничном појасу⁵ (одредбе којима се утврђује надлежност, организација и овлашћења);
- Закон о министарствима⁶, Р Србије и
- Закон о унутрашњим пословима⁷, Р Србије.

Изузетно, поједини послови који у суштини нису унутрашњи, могу да буду поверени органима унутрашњих послова али су такви случајеви изузетни и ретки. Овде је важно напоменути да се само законом и изузетно уредбом владе (савезне или републичке) могу органима унутрашњих послова, односно његовим организационим јединицама прописивати и они послови који по својој суштини нису унутрашњи. Такав случај имамо, на пример, код обавезе органа унутрашњих послова да контролишу и спроводе одредбе прописа о међународном осигурању возила иностране регистрације која прелазе државну границу и слично.

Материјално-правни прописи којима је уређена област пограничних послова и који се непосредно примењују у вршењу истих, су:

- Закон о прелажењу државне границе и кретању у граничном појасу⁸;
- Закон о кретању и боравку странаца⁹ и
- Закон о путним исправама југословенских држављана¹⁰;

Поред наведених закона, примењује се и већи број подзаконских прописа (правилници, одлуке, наредбе, упутства, инструкције). Овде је значајно напоменути да су у области пограничних послова на снази прописи донети од стране бивше СФРЈ и прилично су превазиђени, па је то проузроковало да органи који непосредно извршавају пограничне послове примењују и бројне инструкције и упутства надлежних управа у Министарствима унутрашњих послова, која понекад нису у потпуном складу са позитивним прописима. Овакво стање упућује на потребу уређења ове области на начин који би потпуније одражавао актуелну друштвену стварност.

---

³ Устав је донет 27. априла 1992. године.

⁴ Службени лист СФРЈ број 7/85, 24/86 и 44/90.

⁵ Исто као под 2.

⁶ Закон о министарствима „Службени гласник Р Србије“ број 7/91; 8/91; 44/91; 76/91; 20/92; 87/92; 67/93; 23/96; 5/97; 47/99; 38/00 и 4/01.

⁷ Службени гласник Р Србије бр. 44/91; 79/91; 54/96; 25/00 и 8/01.

⁸ Исто као под 2.

⁹ „Службени лист СФРЈ“ бр. 56/80, 53/85, 30/89, 26/90, 53/91 и Службени лист СРЈ бр. 16/93; 31/93; 41/93; 50/93; 24/94 28/96.

¹⁰ „Службени лист СРЈ“ бр. 33/96, 49/96, 12/98, 44/99, 15/00 и 7/01.

Као најзначајнији подзаконски општи акти који се примењују у вршењу пограничних послова могли би се навести:

- Правилник о контроли прелажења државне границе и о кретању, боравку, настањивању, лову и риболову у граничном појасу¹¹;
- Правилник о подручјима и објектима које обухватају гранични прелази за међународни саобраћај и гранични прелази за погранични саобраћај¹²;
- Правилник о вршењу подводних активности у обалном мору¹³;
- Правилник о начину утврђивања и решавања граничних инцидената и других повреда границе¹⁴;
- Правилник о начину употребе грба и заставе Савезне Републике Југославије на одређеним објектима на граници Савезне Републике Југославије и на другим објектима у Савезној Републици Југославији у близини границе¹⁵;
- Правилник о условима проласка страних рибарских бродова кроз југословенско територијално море¹⁶;
- Уредба о доласку и боравку страних јахти и страних чамаца намењених разоноди или спорту у обалном мору, рекама и језерима СФРЈ¹⁷;
- Правилник о начину издавања путних и других исправа и виза странцима и о обрасцима тих исправа и виза¹⁸;
- Правилник о начину издавања пословне визе (странцима)¹⁹;
- Правилник о одређивању јединственог матичног броја странаца²⁰.

Поред наведених правилника, донет је и један број општих подзаконских аката у форми уредби, одлука, наредби и решења којима су поједина питања у вези са државном границом, кретањем и боравком странаца и путовањем наших грађана у иностранство, ближе уређена. Набрајање истих узело би доста простора.

Међународни правни извори

Међународни извори права су међународни уговори (конвенције, споразуми, протоколи и слично) које су закључили надлежни органи наше земље са суседним и другим државама и међународним организацијама. Карактеристично је у овој области да се један већи број међународних извора права непосредно примењује у вршењу пограничних послова. Због тога и јесте

¹¹ „Службени лист СФРЈ” број 14/80.

¹² „Службени лист СФРЈ” број 8/80.

¹³ „Службени лист СФРЈ” број 12/80 и 53/87.

¹⁴ „Службени лист СФРЈ” број 12/80.

¹⁵ „Службени лист СФРЈ” број 12/94.

¹⁶ „Службени лист СФРЈ” број 22/87.

¹⁷ „Службени лист СФРЈ” број 38/87 и 33/88.

¹⁸ „Службени лист СФРЈ” број 44/81 и „Службени лист СРЈ” број 23/00 и 24/00.

¹⁹ „Службени лист СФРЈ” број 30/90 и 47/90.

²⁰ „Службени лист СФРЈ” број 43/80.

важно да припадници органа унутрашњих послова који се баве овом проблематиком, познају ове прописе.

Међународни извори права који се односе на државну границу могу се поделити на оне који се односе на:

- разграничење са суседним државама;
- одржавање прописаног режима на државној граници (спречавање и решавање граничних инцидената и других повреда државне границе – у даљем тексту: гранични инциденти);
- отварање граничних прелаза на државној граници са суседним државама;
- правни режим у појединим гранама и врстама међународног саобраћаја (железнички, поморски, речни, језерски, ваздушни, погранични...);
- правни положај, кретање и боравак странаца у Савезној Републици Југославији и путовање и боравак југословенских држављана у иностранству;
- реадмисија и враћање лица која су илегално доспела на туђу територију и
- остале међународне изворе о државној граници.

Разграничење са суседним државама. Савезна Република Југославија се граничи са седам држава односно са четири државе са којима се граничила и СФРЈ (Мађарска, Румунија, Бугарска и Албанија) и са три државе настале од бивших Република СФРЈ (Македонија, Босна и Херцеговина и Хрватска). У дужини од 299 километара Савезна Република Југославија излази на Јадранско море.

Стање разграничења са суседним државама треба посматрати на два начина и то у односу на државе које су се граничиле са СФРЈ пре њеног распада и у односу на државе настале отцепљењем бивших југословенских република.

Са суседним државама *са којима се граничила СФРЈ* на делу Републике Србије и Црне Горе, које сада чине државу СРЈ, границе су утврђене међународним уговорима који су закључени после првог и другог светског рата. С обзиром на то да је између старе и нове Југославије постојао међународни континуитет и да је Југославија настала после Другог светског рата била носилац права и обавеза које су произилазили из уговора и других међународних правних аката које је закључивала стара Југославија, уговори о разграничењу су остали и даље на снази. Шта више, са изузетком Италије, све границе су остале исте као и пре почетка Другог светског рата.

Граница између СРЈ и Републике *Мађарске* је заправо утврђена још Тријанонским међународним уговором од 04. јуна 1920. године између тадашње Југославије и ове суседне државе. Демаркацију овако утврђене границе извршила је међународна комисија 1920 и 1921. године. Мировним уговором који је закључен у Паризу 10. фебруара 1947. године ова граница је потврђена. На основу овога уговора у Београду је 30. јануара 1954. године закључен Споразум између ФНРЈ и НР Мађарске о обнови и обележавању граничних ознака на Југословенској Мађарској граници. После закључивања овог спо-

разума приступило се обнови граничне линије и граничних ознака од стране југословенско – мађарске комисије која је формирана са тим циљем. По завршетку радова сачињен је Завршни протокол Мешовите југословенско – мађарске комисије комисије за обнову и обележавања граничних ознака о завршетку радова на југословенско – мађарској граници од 10. августа 1957. године у Будимпешти. На основу овог Протокола израђен је нови опис југословенско – мађарске границе. Ови међународни документи су остали на снази настанком Савезне Републике Југославије.

Државна граница са *Румунијом* је утврђена Уговором закљученим у Северу 10. августа 1920. године, а гранична линија повучена 1923. године, од стране Међународне комисије. Детаљан опис граничне линије са потребним картама израђен је тек 30. јануара 1933. године, а томе је предходило неколико протокола о протезању државне границе између две земље. По завршетку Другог светског рата су успостављене границе са стањем од 1. јануара 1941. године, дакле остале су исте како су и утврђене предходно наведеним Уговором, пошто са Румунијом није закључила мировни уговор 1947. године, јер иста није била у ратном стању са Југославијом. После Париске мировне конференције која је одржана 1947. године, на основу договора министарстава иностраних послова две земље извршена је обнова границе у времену од 1947. до 1948. године и то на основу докумената који су сачињени 1933. године.

Граница са суседном *Бугарском* је утврђена Нејским мировним уговором од 27. новембра 1919. године. То је, уз мање исправке, стара српско – бугарска граница. Демаркација је извршена у периоду 1920–1922. године. Тада је, на основу Нејског мировног уговора сачињен Завршни протокол о разграничењу који је потписан 30. октобра 1922. године у Софији. Уз овај протокол је као прилог дат опис границе од једног до другог граничног камена. После другог светског рата Мировним уговором потписаним 1947. године у Паризу окончано је ратно стање са Бугарском. Овим уговором је утврђено да „границе Бугарске остану онакве какве су биле 01. јануара 1941. године”. На основу овог уговора, 20. фебруара 1954. године, закључен је Споразум између владе ФНРЈ и владе НР Бугарске за обнову и обележавање граничних пирамида и граничне линије на југословенско-бугарској граници. У скаладу са овим споразумом мешовита комисија је извршила обнову граничне линије и граничних ознака. Ова комисија је после тога сачинила Протокол о изради новог описа граничне линије и нових скица положаја граничних ознака (пирамида), који је потписан 16. јуна 1956. године у Софији. Као прилози уз овај протокол дати су опис југословенско-бугарске границе и топографске скице.

Државна граница између Југославије и *Албаније* је утврђена Лондонским споразумом од 1913. године, када је на Амбасадорској конференцији донета одлука о успостављању независне државе и усвојен Статут ново формиране државе Албаније. На основу овог Споразума, као његова допуна донета су касније два акта: Париска одлука Конференција амбасадора закључена 09. новембра 1921. године и Протокол о разграничењу који је закључен у Фиренци 26. јула 1926. године. На основу овог Протокола сачињен је опис граничне линије и израђене скице. У току Другог светског рата Албанија није била члан

Антихитлеровске коалиције већ је извршена окупација ове државе од стране Италије 1939. године и проглашена је унија између две државе. Супротно међународном праву, Италија је 12. августа 1941. године, припојила Албанији део југословенске територије, Косово и Метохију. После Другог светског рата, нова Југославија, у жељи да помогне Албанији, неформално је прешла на мирнодопске односе уз поштовање граница какве су биле пре другог светског рата. Поновно обележавање границе између Југославије и Албаније извршено је на основу Споразума између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и владе Народне Републике Албаније о обнови порушених и оштећених граничних пирамида, као и изградњи граничних међупирамида на државној југословенској-албанској граници, који је закључен 11. децембра 1953. године у Подградецу. У скалду са овим споразумом формирана је мешовита комисија која је извршила обнову граничне линије између ове две земље, поставила уништене и обновила оштећене граничне ознаке. Завршни записник ове мешовите комисије је потписан тек 07. децембра 1967. године због тога што је било неколико спорних места на ушћу реке Бојане, територијалном мору, реци Грнчару, ушћу Решанског потока и на Црном Дриму.

Са новоформираним државама које су настале на тлу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије граница још увек није у потпуности утврђена или није до краја решена, осим са Македонијом²¹. Као привремено решење примењује се фактичко стање и до коначног разграничења границом између Савезне Републике Југославије и тих новонасталих држава сматрају се бивше административне републичке границе. У пракси се ове границе називају још и *апроксимативне границе*.

Између Савезне Републике Југославије и Републике Македоније преговори о утврђивању границе су окончани и потписан је Споразум о томе. На овој граници предстоји поступак демаркације.

Између Савезне Републике Југославије и *Републике Хрватске* званични преговори о разграничењу још нису отпочели. Границом се сматра фактички, матица реке Дунава, на сувоземном делу, на територији Републике Србије, бивша административна републичка границе, а део границе на територији Републике Црне Горе (Превлака) је под мандатом Уједињених нација.

У односу на *Босну и Херцеговину*, целом дужином, Савезна Република Југославија се заправо граничи са *Републиком Српском*. Преговори о разграничењу почели су у првој половини 2001. године.

У вези са поступком разграничења треба напоменути да овај процес може да потраје. Преговорима о разграничењу обично претходи интензивна једно-страна активност држава на прикупљању грађе. Чак шта више се сматра да државе међусобно, на нивоу мешовитих комисија и не могу доћи до коначног решења већ се решења проналазе најчешће уз помоћ међународних фактора или на највишем државном нивоу. У прилог томе говори и чињеница да се између Савезне Републике Југославије и државе које су настале распадом

²¹ Са Р. Македонијом граница је утврђена почетком 2001. године, Споразум је потписан и ратификован у Савезној скупштини. Предстоји демаркација (обележавање границе на терену).

претходне Социјалистичке Федеративне Републике Југославије по овом питању није значајније одмакло ни после десет година.

За очекивати је да ће политичке промене које су настале у нашој земљи резултирати и променама у политици о проблемима разграничења са ново-насталим државама у нашем окружењу.

Гранични инциденти и друге повреде државне границе. Проблематика граничних инцидената је правно регулисана међудржавним споразумима, које је наша земља закључила са свим суседним државама, осим са ново-насталим Хрватском, Македонијом и Босном и Херцеговином (Републиком Српском). На основу споразума које су закључиле владе наше и суседних држава, закључен је и један број Протокола којима су поједина питања у вези са граничним инцидентима ближе уређена. Споразумима су установљене мешовите комисије које се брину о спровођењу споразума и протокола и које имају задатак да решавају граничне инциденте и да предузимају мере, свака на својој страни, да се исти и не дешавају. Споразуми који су закључени предвиђају, поред Главне мешовите комисије и одређени број локалних или секторских мешовитих комисија, зависно од дужине државне границе, као и друге заједничке органе на државној граници који брину о овој проблематици. Мешовите комисије се у своме раду придржавају споразума, протокола и правила о раду, које саме оне доносе на првим заседањима а која могу и да мењају, уколико је то потребно.

Са *Албанијом* је први Споразум о мерама за спречавање или решавање инцидената који би се евентуално могли догодити убудуће на линији државне југословенско-албанске границе²² закључен 1953. Главна мешовита комисија је на основу Споразума донела Правилник о процедури рада Главне мешовите југословенско-албанске комисије²³. Нешто касније, 1958. године, закључен је Споразум о начину поступка локалне мешовите комисије у случају убиства, рањавања или повреда војних и цивилних лица²⁴. Са Албанијом су 12. јуна 1971. године извршене измене постојећих споразума а затим су ова два споразума 27. јуна 1978. године унификована у јединствен Споразум. На основу овог Споразума је 9. јуна 1980. године од стране Главне мешовите комисије за граничне инциденте донет нови Правилник о процедурама Главне мешовите комисије и локалних мешовитих комисија за решавање инцидената на југословенско-албанској државној граници, којим су Правила о процедури рада Главне мешовите комисије и локалних мешовитих комисија од 14. јуна 1973. године стављена ван снаге. На снази је и Протокол о одређивању правила за заједничко коришћење воде која се налази на двома тачкама на линији државне југословенско-албанске границе и о повраћају стоке без власника која пређе југословенско-албанску границу, који је закључен у Подградецу 11. 12. 1953. године.

²² „Службени лист ФНРЈ” додатак 3/55.

²³ „Службени лист ФНРЈ” додатак 15/56.

²⁴ „Службени лист ФНРЈ” додатак 4/58.

Са Румунијом, Мађарском и Бугарском први споразуми закључени су 1955. године. Побољшањем међусобних односа са овим државама дошло је до измена постојећих споразума.

Са Румунијом, 1954. године, закључен је Споразум између ФНРЈ и Румунске Народне Републике о начину испитивања и решавања инцидената који би настали на југословенско-румунској граници а затим је на основу овог Споразума од стране мешовите комисије донет Правилник о раду мешовите комисије. Споразум је претрпео одређене измене 1976. године²⁵.

Са Мађарском је први Споразум о начину предупређења и испитивања инцидената на југословенско-мађарској граници закључен 1963. године²⁶. Касније је овај Споразум мењан и допуњаван неколико пута. На основу овог Споразума главна мешовита комисија, основана сходно одредбама истог, донела је Правилник о раду Главне мешовите комисије²⁷ и Правилник о раду локалних мешовитих комисија²⁸. Ови општи међународни правни акти важили су до 1979. године, када је у Будимпешти закључен нови Споразум између владе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и владе Народне Републике Мађарске о предупређењу и решавању повреда граничног режима на југословенско-мађарској државној граници²⁹ којим је споразум из 1963. године стављен ван снаге. Исте године су усвојена и правила о раду југословенско-мађарске главне мешовите комисије за решавање граничног режима и правила о раду југословенско-мађарских локалних мешовитих комисија за решавање повреда граничног режима.

Са Бугарском, 1965. године, закључен је Споразум о начину испитивања и решавања граничних повреда³⁰. Овај споразум је измењен 1972. односно 1973. године разменом нота³¹, у погледу примене језика. На основу споразума, централна мешовита гранична комисија је 13. 11. 1968. године утврдила у Софији правила о раду централне граничне комисије и 07. 10. 1972. године у Софији правила о раду секторских мешовитих граничних комисија и граничних опуномоћеника.

Са суседним државама са којима није дошло до закључења Споразума, проблематика граничних инцидената се решава дипломатским путем.

Отварање граничних прелаза на државној граници са суседним државама. Гранични прелази као једина места где се може прелазити државна граница могу бити отворени за вршење међународног и пограничног саобраћаја. Гранични прелази за међународни саобраћај (стални и сезонски) су: железнички, друмски, поморски, речни, језерски и аеродромски.

---

²⁵ „Службени лист СФРЈ” додатак 3/54 и „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 26/76.

²⁶ „Службени лист ФНРЈ” додатак 7/63.

²⁷ „Службени лист СФРЈ” додатак 4/67.

²⁸ „Службени лист СФРЈ” додатак 4/67.

²⁹ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 6/80.

³⁰ „Службени лист СФРЈ” додатак 7/66.

³¹ Наша нота 669/72, Бугарска 65370/73.

Гранични прелази за погранични саобраћај су места за прелажење државне границе грађана који живе у одређеној зони уз државну границу.

Овде треба напоменути да у пракси постоје и међудржавни прелази као места где грађани Савезне Републике Југославије и грађани суседне земље, у конкретном случају Мађарске, прелазе државну границу са важећим пасошима. Наш Закон не познаје такву врсту граничних прелаза, али су они утврђени споразумом са суседном државом и као такви постоје (међудржавни гранични прелази на југословенско-мађарској граници: Бајмок–Бачалмаш и Ђала–Тиса Сигет).

Отварање граничних прелаза је унутрашња ствар сваке државе и у нашој земљи је тај поступак у надлежности Савезне владе. Међутим, неке прелазе не може једна држава да отвори једностраном одлуком, јер би се тиме створила једна нелогична ситуација, већ је пре тога потребно да се закључи међународни уговор са суседном државом о чему опет треба да донесе одлуку надлежни орган те земље. Ово се односи на граничне прелазе за друмски, железнички, речни и језерски саобраћај.

До сада је у нашој земљи отворено укупно 83, од чега у Р Србији 71 гранични прелаз. Од овог броја 76 су међународни, док су 4 искључиво погранични. Од овог броја 5 је аеродромских који су унутрашњи гранични прелази, који су отворени од стране надлежног органа наше земље и при томе нису закључивани никакви међународни уговори. На исти начин су отворени и остали унутрашњи гранични прелази (поморски и речни који се налазе у унутрашњости) док је отварању осталих граничних прелаза претходило *закључивање споразума између Савезне владе наше земље са владама суседних земаља*.

На *југословенско-мађарској граници*, отворено је 7 граничних прелаза за међународни саобраћај: Бездан–Мохач³² и Кањижа–Сегедин (речни); Бачки Брег–Херцег Санто, Келебија–Томпа и Хоргош–Реске (друмски) и Суботица–Келебија и Хоргош–Реске (железнички).

Поред ових, на овој граници су отворена и два међудржавна гранична прелаза и то: Бајмок–Бачалмаш и Ђала–Тиса Сигет.

На југословенско мађарској државној граници не постоје гранични прелази за погранични саобраћај већ се ова врста саобраћаја, сагласно међународном уговору, одвија преко поменутих међународних односно међудржавних граничних прелаза.

Постоји иницијатива за отварање нових граничних прелаза на југословенско-мађарској граници, код места Гаково, Растина, Таванкут и Рабе.³³

На *југословенско-румунској граници* је отворено 18 граничних прелаза и то 13 за међународни, 4 за малогранични и 1 за ванредни саобраћај.

³² Између Владе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Владе Републике Мађарске, закључен је 1985. године Споразум о заједничкој контроли на речним граничним прелазима Бездан и Мохач. Споразум је суспендован 1991. године, због познатих догађаја који су претходили распаду СФРЈ.

³³ Иницијатива је да се отвори тројни гранични прелаз на тремећи између СР Југославије, Мађарске и Румуније.

Међународни гранични прелази су: Српска Црња–Жомбољ, Ватин–Стамора Моравица, Калуђерово–Најдаш, Ђердап–Гвоздена Врата 1, Кусјак–Гвоздена Врата 2 и Голубац–Стара Молдава³⁴ (друмски); Кикинда–Жомбољ и Вршац–Стамора Моравица (железнички) и Велоко Градиште–Стара Молдава, Доњи Милановац–Свињица, Текија–Оршава, Кладово–Дробета и Прахово.

На овој граници, поред наведених међународних прелаза, отворени су и малогранични прелази: Врбица–Калкањ, Наково–Лунга, Мећа–Фењ 1 и Јаша Томић–Фењ 2.

На месту изградње хидро-енергетског система Ђердап 2, Споразумом о изградњи овог система, између осталог, отворен је и гранични прелаз за ванредни саобраћај Кусјак–Гвоздена Врата 2. Овај прелаз користе радници и службена лица која су ангажована на изградњи, када у службене сврхе прелазе границу. Исти су снабдевени са посебном Пропусницом за прелажење границе, која је такође предвиђена овим Споразумом. Предвиђено је да по завршетку изградње овај прелаз прерасте у међународни друмски.

Осим ових граничних прелаза, учесници у малограничном саобраћају, сагласно међународном уговору, могу да користе и граничне прелазе за међународни саобраћај.

Постоји иницијатива да се на граници између Савезне Републике Југославије и Републике Румуније, постојећи малогранични прелази прекатегоризују у међународне, а да се на појединим правцима отворе нови малогранични.³⁵

На *југословенско-бугарској* државној граници отворено је 6 међународних граничних прелаза и то: Мокрање–Брегово, Градина–Калотина, Стрезимировци–Стрезимировци и Рибарци–Олтоманци (друмски) и Димитровград–Калотина запад (железнички).

Између Савезне Републике Југославије и Републике Бугарске, сагласно међународном уговору, погранични саобраћај се одвија преко међународних граничних прелаза и посебни прелази у ту сврху нису отворани.

На овој државној граници одвија се и ванредни саобраћај у складу са Споразумом између наше и бугарске државе о саборима када се граница прелази и ван граничних прелаза, на местима која су за то посебно утврђена.

Постоји иницијатива да се између Савезне Републике Југославије и Републике Бугарске отвори нови гранични прелаз Кади Богаз код Књажевца.

На *југословенско-албанској* државној граници отворени су међународни гранични прелази: Врбница–Морина, Ћафа Прушит–Ћафа Морина и Божјај–Хани Хотит (друмски) и Тузи–Хани Хотит (железнички).

На овој државној граници не постоји гранични прелаз за погранични саобраћај. Постоји иницијатива да се отвори нови гранични прелаз Сукобин–Додај.

---

³⁴ Друмско-скелски гранични прелаз.

³⁵ Иницијатива је покренута да се отворе малогранични прелази код места Војводинци у општини Вршац, Гај у општини Сечањ.

Са новоформираним суседним државама, које су настале на тлу претходне Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, постоји посебна правна ситуација. Наиме, Уредбом о одређивању граничних прелаза и контроли прелажења државне границе³⁶ једнострано су одређена места за прелажење границе између Савезне Републике Југославије и суседних Република: Босне и Херцеговине, Македоније, Хрватске, и територије под заштитом Уједињених нација (Република Српска Крајина). Ова места се и данас користе као гранични прелази с тим што је касније дошло до закључења Споразума о отварању граничних прелаза са Републиком Хрватском и Македонијом а на граници са Босном и Херцеговином (Републиком Српском) још увек је на снази Уредба. У време доношења наведене Уредбе, надлежне власти суседних држава, односно српских ентитета су исто то учинили са своје стране. Полазећи од постојећих комуникација а поштујући потребу људи са једне и друге стране границе да исту могу да прелазе на најпогоднији начин, прећутно је дошло до својеврсног међусобног споразума о отварању граничних прелаза, који је практично важио све до закључења међународних уговора, односно још увек је на снази у делу који се односи на Босну и Херцеговину (Република Српска).

На *југословенско-македонској* граници отворено је 6 граничних прелаза за међународни саобраћај и то: Прохор Пчињски–Пелинци, Прешево–Табановци, Ђенерал Јанковић–Долно Блаце и Глобочица–Јажинце (друмски) и Прешево–Табановци и Качаник–Волково (железнички).

На *југословенско-хрватској* граници отворено је 14 граничних прелаза, 11 за међународни и 3 за погранични саобраћај и то: Батровци–Бајаково, Шид–Товарник, Јамена–Строшинци³⁷ Беркасово–Бапска³⁸, Вајска–Вуковар³⁹, Сот–Принциповац кота 208, Љуба–Принциповац кота 208, Нештин–Илок, Бачка Паланка–Илок, Богојево–Ердут и Бездан–Батина (друмски) и Шид–Товарник и Богојево–Ердут (железнички).

На граници Савезне Републике Југославије и бивше југословенске Републике Хрватске, у време када је у пограничном делу Хрватске егзистирала Република Српска Крајина, Уредбом Савезне владе отворена је већина наведених граничних прелаза.⁴⁰

Успостављањем дипломатских односа између Савезне Републике Југославије и Хрватске, дошло је до нормализације односа и закључења низа споразума а као најважнији могао би се навести Споразум о нормализацији односа између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске.⁴¹ После тога је дошло до закључења неколико међународних уговора и на тај начин до ко-

³⁶ „Службени лист СРЈ“ број 2 од 01. 05. 1992. године.

³⁷ На југословенско-хрватској граници, прелази Јамена–Строшинци, Беркасово–Бапска и Вајска–Вуковар, су погранични.

³⁸ Исто као 37.

³⁹ Исто као 38.

⁴⁰ Уредбом савезне владе „Службени лист СРЈ“ број 2/92, отворен је и гранични прелаз Дебели бријег, који фактички и сада ради, мада Споразумом није обухваћен.

⁴¹ „Службени лист СРЈ“ – Међународни уговори, број 5 од 04. 10. 1996. године.

начног формално-правног регулисања стања на овој граници. Наиме, потписани су следећи међународни уговори који се односе на пограничну проблематику и то:

- Споразум између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Хрватске о отварању граничних прелаза⁴²;
- Споразум између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Хрватске о пограничном саобраћају⁴³, који предвиђа да се ова врста саобраћаја између две државе одвија на постојећим међународним и пограничним граничним прелазима;
- Споразум између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Хрватске о међународном друмском превозу путника и ствари⁴⁴ и
- Споразумом између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Хрватске о регулисању граничног железничког саобраћаја.⁴⁵

На основу наведених Споразума закључен је и један број протокола о спровођењу истих, којима је ова област ближе и прецизније уређена.

На граници са *Босном и Херцеговином (Републиком Српском)*, поменутом Уредбом Савезне владе отворени су гранични прелази преко којих се одвијају све врсте саобраћаја и као такви прктично имају статус међународних и то: Увац–Увац, Котроман–Вардиште, Бајина Башта–Скелани, Љубовија–Братунац, Мали Зворник (стари мост)–Зворник, Мали Зворник (нови мост)–Каракај, Трбушница–Шепак, Бадовинци–Павловића Мост, Сремска Рача–Рача и Јамена⁴⁶–Суботиште (друмски) и Мали Зворник (Брасина)–Каракај и Сремска Рача–Бијељина (железнички).

Пошто још увек није дошло до закључивања међународног уговора са Босном и Херцеговином, обострано се уважава фактичка ситуација и саобраћај између Савезне Републике Југославије и Босне и Херцеговине (Републике Српске) се одвија преко наведених прелаза.

Међународни железнички саобраћај. Међународни железнички саобраћај између Савезне Републике Југославије и суседних држава одвија се преко 11 граничних прелаза на основу билатералних Споразума које је наша држава закључила.

Пре разматрања регулативе на билатералном плану, треба рећи да је наша земља приступила и Конвенцији о међународним превозима железницама (СО-TIF), која је потписана у Берну 9. маја 1980. године и Протоколу о изменама конвенције⁴⁷ од 1990. године.

---

⁴² „Службени лист СРЈ” – Међународни уговори, број 1 од 06. 03. 1998. године.

⁴³ Исто као 42.

⁴⁴ Исто као 43.

⁴⁵ Исто као 44.

⁴⁶ Јамена–Суботиште је друмско-скелски гранични прелаз.

⁴⁷ „Службени лист СРЈ” додаток број 3/93.

Са Републиком Мађарском 30. октобра 1957. године потписан је Споразум о вршењу пограничног железничког саобраћаја између југословенских железница (ЈЖ) и мађарских државних железница (МАВ). Закључењем Конвенције о регулисању пограничног железничког саобраћаја између Југославије и Мађарске 1969. године, овај Споразум је престао да важи.⁴⁸

Са Републиком Румунијом закључена је Конвенција за уређење железничке пограничне службе између Федеративне Народне Републике Југославије и Румунске Народне Републике.⁴⁹

Са републиком Бугарском је закључена Конвенција о регулисању пограничног железничког саобраћаја између Југославије и Бугарске⁵⁰ којом су, поред осталих, уређена важна питања која се односе на заједничку пасошку и царинску контролу у току кретања воза и на заједничкој, односно пограничној станици, прелажење државне границе и боравак на суседној територији железничког особља и њихов правни положај, ношење униформе и оружја, изглед, садржина и начин издавања исправа за прелажење државне границе и друго.

Са Републиком Македонијом закључен је у Скопљу 04. септембра 1996. године, Споразум о регулисању граничног железничког саобраћаја⁵¹, којим су одређени гранични прелази за железнички саобраћај Прешево–Табановце и Ђенерал Јанковић–Волково и уређена, између осталог и питања у вези са прелажењем границе службеног особља.

Споразумом између Југославије и Албаније, за одвијање железничког саобраћаја одређен је гранични прелаз Тузи–Хани Хотит. После познатих догађаја у Албанији 1999. године, када је свргнут режим Саљи Берише, дошло је до тешког оштећења пруге на албанској страни, од ког времена је железнички саобраћај са овом суседном државом у прекиду, мада је Конвенција о регулисању пограничног железничког саобраћаја између Југославије и Албаније формално још увек на снази.⁵²

Са Републиком Хрватском Савезна Република Југославија је 15. септембра 1997. године Закључила Споразум о регулисању граничног железничког саобраћаја.⁵³ Споразум предвиђа да се међународни железнички саобраћај између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске одвија на међународним железничким пругама Шид–Товарник и Богојево–Ердут, те да службено особље границу прелази са посебном „службеном пропусницом“, као и друга питања, која нису посебно интересантна за рад и поступање органа унутрашњих послова.

⁴⁸ Споразум је објављен 1959. године, „Службени лист ФНРЈ“, додаток број 5/59 а Конвенција у броју 23/69, са изменама у броју 51/76.

⁴⁹ „Службени лист ФНРЈ“ додаток број 9/55, види: Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 337.

⁵⁰ „Службени лист СФРЈ“ – Додатак број 9/64 и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“ број 12/81.

⁵¹ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 5/96.

⁵² „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 3/80.

⁵³ „Службени лист СРЈ – Међународни уговори“, број 1/98.

Са Босном и Херцеговином (Републиком Српском), железнички саобраћај се одвија преко граничних прелаза Мали Зворник (Брасина)–Каракај и Сремска Рача–Бијељина.

Међународни поморски, речни и језерски саобраћај. Међународни поморски саобраћај је најстарија поморска грана. Југославија као поморска земља непосредно је ангажована у поморском саобраћају у коју сврху је одредила и граничне прелазе за поморски саобраћај Бар и Зеленика (Котор), који су унутрашњи гранични прелазни. Интересантно би овде било поменути правне изворе мора, који су садржани у међународним уговорима, обичајним правилима и нормама унутрашњег права. Међународни уговори којима је регулисан статус поморске области су:

- Конвенција о територијалном мору и спољњем поморском појасу, донета је 1958. а ступила на снагу 1964. године;
- Конвенција о отвореном мору, донета 1958. а ступила на снагу 1962. године;
- Конвенција о рибарењу и очувању биолошког богатства отвореног мора из 1966. године;
- Конвенција о епиконтиненталном појасу из 1964. године;
- Конвенција Уједињених нација о праву мора⁵⁴;

Међународни поморски саобраћај је уређен Конвенцијом о олакшицама у међународном поморском саобраћају.⁵⁵

Међународни речни саобраћај је по свом карактеру и начину како се одвија сличан међународном поморском саобраћају, па се због тога поједине норме које регулишу ову врсту саобраћаја, примењују и у речном саобраћају. Међународни речни саобраћај се у нашој земљи одвија на Дунаву, Тиси и Сави. Саобраћај на Дунаву је регулисан Конвенцијом о режиму пловидбе Дунавом⁵⁶, закљученој 18. августа 1948. године (у чијем је доношењу учествовала и наша земља). Поред овог најважнијег међународног извора права у области међународног речног саобраћаја, посебно у односу на међународни правни режим на реци Дунав, наша земља је закључила и билатералне међународне уговоре и то:

- Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Аустријске савезне владе о регулисању пловидбе Дунавом⁵⁷;
- Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Бугарске о ближем регулисању пловидбе на Дунаву⁵⁸;

---

⁵⁴ Југославија је ову Конвенцију ратификовала 1958. године.

⁵⁵ „Службени лист СФРЈ” додаток број 8/86.

⁵⁶ „Службени лист ФНРЈ” број 8/49 а последње измене, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 1/86 и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 6/98.

⁵⁷ „Службени лист ФНРЈ”, додаток број 2/56.

⁵⁸ „Службени лист ФНРЈ” додаток број 4/58.

- Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Савезне Републике Немачке о привременом регулисању пловидбе на Дунаву⁵⁹.

Међународни правни режим на реци Тиси регулисан је Споразумом између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Мађарске о пловидби реком Тисом,⁶⁰ који је закључен 9. марта 1955. године у Београду.

На реци Сави међународни правни режим није уређен већ се примењују унутрашњи прописи приобалних држава а пловидба се најављује дипломатским путем.

У Савезној Републици Југославији не постоје језерски гранични прелази а једино на Скадарском језеру постоје језерске граничне воде.

Међународни ваздушни саобраћај. Међународни ваздушни саобраћај убрја се у најмлађу грану међународног саобраћаја која се све брже развија и сваким даном постаје све масовнија. Правни режим у међународном ваздушном саобраћају је уређен:

- Конвенцијом о међународном цивилном ваздухопловству из 1944. године, коју је потписала и наша земља 1960. године („Чикашка конвенција”);
- Конвенцијом о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима, која је закључена у Токију 14. септембра 1963. године, („Токијска конвенција”);
- Конвенцијом о сузбијању незаконите отмице ваздухоплова, закључена у Хагу 16. децембра 1970. године („Хашка конвенција”).

Поред ових мултирателарних међународних уговора, област међународног ваздушног саобраћаја је регулисана и билатералним споразумима између наше и великог броја држава.

Погранични саобраћај. Под пограничним саобраћајем подразумева се саобраћај држављана наше и суседних држава који су настањени у одређеној зони уз државну границу. Ширина ове зоне, као и друга питања у вези са прелажењем државне границе, боравком и одређеним олакшицама утврђују се билатералним међународним уговорима које је наша земља потписала са суседним државама Мађарском, Румунијом, Бугарском и Хрватском и другим међународним актима који су закључени на основу ових уговора, као што су протоколи, правилници и слично, којма се ближе и прецизније разрађују поједине одредбе из уговора. Међународни уговори и други општи међународни правни акти који су закључени на основу ових уговора су:

- Споразум између Владе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Владе Народне Републике Мађарске о регулисању малограничног промета⁶¹, закључен 9. августа 1965. године и Правилник сталне југосло-

⁵⁹ „Службени лист ФНРЈ” додатак број 8/55–11.

⁶⁰ „Службени лист ФНРЈ” додатак број 9/56.

⁶¹ „Службени лист ФНРЈ” додатак број 3/66, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 123.

венско-мађарске комисије за малогранични промет⁶², закључен истовремено када и Споразум. Касније је са Мађарском закључен нови Споразум о регулисању малограничног саобраћаја лица у пограничној зони између Југославије и Мађарске.⁶³

- Споразум између Владе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Владе Социјалистичке Републике Румуније о малограничном саобраћају лица у пограничној зони⁶⁴, закључен 13. јануара 1970. године; Протокол о преласку југословенско-румунске границе у вези изградње хидроенергетског и пловидбеног система Ђердап на реци Дунаву⁶⁵, закључен 30. новембра 1963. године и Споразум између Владе Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Владе Социјалистичке Републике Румуније о унификацији дозвола за прелажење југословенско-румунске државне границе⁶⁶ од 6. априла 1965. године.
- Споразум између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Хрватске о пограничном саобраћају⁶⁷ и Протокол о спровођењу Споразума, који је закључен истовремено када и Споразум.

Правни положај, кретање и боравак странаца у Савезној Републици Југославији. Правни положај странаца у нашој земљи, поред унутрашњих, регулисан је и међународним правним изворима који се могу делити на различите начине. Једна од подела би могла да буде на међународне конвенције које су мултилатералне природе и на билатералне међународне споразуме које је наша земља закључила са једним бројем држава. Карактеристика и једних и других је то пошто се њима, поред осталог, регулише правни положај, односно статус појединих категорија страних држављана за време док бораве у нашој земљи и што се сви они у добром делу непосредно примењују од стране надлежних државних и других органа и организација која врше јавна овлашћена, када одлучују о првима и обавезама странаца.

Мултирателарне *међународне конвенције* у овој области су:

- Конвенција о дипломатским односима донета у Бечу 1961. године⁶⁸;
- Конвенција о конзуларним односима донета у Бечу 1963. године⁶⁹;

⁶² „Службени лист ФНРЈ” додатак број 7/66, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 137.

⁶³ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 8/77.

⁶⁴ „Службени лист ФНРЈ” додатак број 55/70, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 140.

⁶⁵ „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 11/64, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 360.

⁶⁶ „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 5/66, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 169.

⁶⁷ „Службени лист СРЈ”, додатак број 1/98.

⁶⁸ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 2/64.

⁶⁹ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 5/66.

- Конвенција о специјалним мисијама генералне Скупштине УН од 08. 12. 1969. године;
- Конвенција о представљању држава о њиховим односима са међународним организацијама универзалног карактера⁷⁰ усвојена 1975. године;
- Европска конзуларна конвенција.
- Конвенција о статусу избеглица из 1951. године⁷¹ и Протокол о статусу избеглица из 1967. године;
- Конвенцију о правном положају лица без држављанства из 1954. године⁷²;
- Споразум између СРЈ и Међународне организације за миграције о привилегијама и имунитетима ове организације – ИОМ⁷³;
- Споразум између СРЈ и Међународног комитета црвеног крста о статусу међународног комитета црвеног крста – ICRC⁷⁴;
- Споразум између СРЈ и Међународне федерације друштава црвеног крста и црвеног полу месеца – IFRCRC⁷⁵;
- Споразум између СРЈ и Високог комесаријата УН за избеглице – UNHCR⁷⁶.

Поред ових, са већим бројем држава су закључени билатерални Споразуми о укидању виза којима су, поред укидања виза на све или поједине врсте путних исправа, регулисана и друга питања која се односе на услове путовања и боравка наших и грађана дотичне земље.

Предходна СФРЈ је имала закључене Споразуме о укидању виза и о другим питањима у вези са путовањем са много већим бројем држава, посебно европским (скоро са свим државама Европе, осим Грчке и Албаније) али је због познате ситуације у вези са настанком нових држава на њеном тлу и услед промене политике ЗЕ држава о овим питањима, дошло до суспензије или укидања тих споразума. За очекивати је да ће СР Југославија ући у нове преговоре са овим или и другим државама света и приступити уређењу ових односа на начин који би омогућио брже и лакше путовање наших грађана и долазак страних држављана у нашу земљу.

У вези са овом проблематиком значајно је знати да су земље са којима немамо закључене ове споразуме једнострано утврдиле услове за издавање виза југословенским држављанима, као и друга питања у вези са путовањем и боравком у истима, што је учинила и наша земља по принципу реципроцитета. Ови услови су објављени и они такође представљају својеврсни међународни извор права у овој области.

⁷⁰ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 3/77.

⁷¹ „Службени лист ФНРЈ” – дод. бр. 7/60.

⁷² „Службени лист ФНРЈ” – дод. бр. 9/59.

⁷³ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 1/95.

⁷⁴ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 1/95, страна 7.

⁷⁵ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 4/96.

⁷⁶ „Службени лист СФРЈ” – дод. бр. 6/96.

Закључно са 2000-том годином овакви споразуми су закључени са 40 држава и још увек се примењују. Те земље су: Алжир, Аргентина, Арменија (Јерменија), Аустралија, Азербејџан, Белорусија, Боливија, Ботсвана, Бугарска, Чиле, Египат, Еквадор, Грузија, Хрватска, Ирак, Италија, Јапан, Јордан, Канада, Казахстан, Кина, Кипар, Киргизија, Куба, Мађарска, Малезија, Мексико, Молдавија, Монголија, Нигер, Пакистан, Румунија, Русија, Сан Марино, Сејшелска Острва, Северна Кореја, Таџикистан, Тунис, Замбија, Зимбабве.

На основу наведених прописа настао је одређени режим кретања и боравка странаца у нашој земљи, који треба да познају сви припадници Министарства унутрашњих послова који у извршавању задатака из своје надлежности долазе у контакт са страним држављанима, посебно они припадници Министарства који непосредно раде на пословима контроле странаца.

Путовање и боравак југословенских држављана у иностранству. Међународно правни положај наших држављана, за време боравка у иностранству, утврђен је практични истим међународним прописима, који се односе на странце у нашој земљи, уколико се налазе у земљама са којима је Савезна Република Југославија потписала билатералне споразуме или у земљама које су потписнице мултилатералних међународних уговора (ковенција).

Рeadмисија и враћање лица која су илегално доспела на туђу територију. Илегалне миграције које су појава која је у савременим условима попримила велике размере, за последицу између осталог имају и нелегални боравак страних држављана у нашој земљи, односно наших држављана у некој од страних држава.

Како би се олакшао повратак оваквих лица у своју земљу практикује се закључивање међународних уговора. Наша земља је са једим бројем европских држава закључила споразуме о враћању лица који илегално бораве на територији друге стране док су преговори са једном групом земаља прекинати због познатих догађаја. Споразуми су закључени са СР Немачком, Швајцарском, Шведском, Норвешком и Данском. Поред споразума са СР Немачком и Швајцарском закључени су и Протоколи о примени ових споразума, тако да се отпочело и са применом истих, док су преговори са осталим земљама такође у току.

Поред наведених проблема који се јављају као последица илегалних миграција, могуће је да и држављани трећих држава који илегално бораве на територији једне земље, буду враћени на територију земље са које су доспели. У вези са овим све чешће се у последње време приступа закључењу билатералних споразума о реадмисији лица, којима се утврђује, између осталог, која лица могу да буду враћена на територију државе на којој су предходно боравила, како се утврђује такав статус лица и сам поступак враћања. Наша земља је овакав споразум закључила са Републиком Италијом, а са једим бројем држава, посебно суседних (Мађарска, Румунија, Бугарска, Хрватска) о томе се воде преговори или постоји иницијатива за то.

За сада се таква лица, између наше и суседних држава Мађарске, Румуније и Бугарске, враћају на основу споразума којим је регулисана проблематика граничних инцидената и других повреда државне границе, али је овај поступак, у складу са сврхом и одредбама истих, ограничен на мањи број лица и њима се проблем у потпуности не решава.

Остали међународни извори о државној граници. Поред наведених међународних правних извора који се односе на државну границу, са аспекта надлежности Министарства унутрашњих послова, могли би се као интересантни навести они који се односе на:

- обнову и обележавање државне границе;
- пограничну водопривреду;
- изградњу хидроенергетског и пловидбеног система Ђердап на реци Дунаву;
- погранични ПТТ саобраћај;
- конзуларну проблематику и слично.

Ови, а евентуално и други, за нас могу да буду интересантни само у делу где се говори о начину прелажења државне границе (места за прелажење, исправе, боравак на суседној територији и слично) и другим питањима која су у надлежности органа унутрашњих послова.

О *обнови и обележавању државне границе* између наше и појединих суседних држава закључени су до сада међународни уговори и то:

- Конвенција између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Албаније о чувању, одржавању и обнови граничних пирамида, међупирамида и осталих граничних ознака на државној југословенско-албанској граници⁷⁷ којом је стављена ван снаге Конвенција од 11. августа 1929. године;
- Конвенција између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Албаније о чувању и одржавању обалних и пловних светлосно-сигналних уређаја и пловних сигнала којима је обележена југословенско-албанска граница на водама Скадарског, Охридског и Преспанског језера⁷⁸ која се примењује у делу који се односи на Скадарско језеро.
- Конвенција између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Бугарске о чувању, одржавању и обнови граничне линије, граничних пирамида и граничних ознака на југословенско-бугарској граници⁷⁹ која је закључена у Софији 16. јуна 1956. године. Касније,

⁷⁷ „Службени лист ФНРЈ” – додаток број 13/56, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 259.

⁷⁸ „Службени лист ФНРЈ” – додаток број 9/57, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 262.

⁷⁹ „Службени лист ФНРЈ” – додаток број 6/57, види: „Збирка међународних уговора о путничком саобраћају преко државне границе, правном положају, кретању и боравку странаца и путовању и боравку југословенских држављана у иностранству”, I књига, ССУП, Београд 1971. година, страна 268.

1984. године ова Конвенција је мењана и сада је на снази Конвенција између Југославије и Бугарске о обнављању, обележавању и одржавању граничних линија и граничних ознака на југословенско-бугарској државној граници⁸⁰;

- Конвенција између Валаде Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Мађарске о чувању, одржавању и обнови граничне линије и граничних ознака на југословенско-мађарској граници, закључена у Београду 18. јануара 1956. године. Ова Конвенција је престала да важи 1985. године закључењем Конвенције између Савезног извршног већа Скупштине СФРЈ и Владе Народне Републике Мађарске о обнављању, обележавању и одржавању граничне линије и граничних ознака на југословенско-мађарској државној граници⁸¹;
- Конвенција између Валаде Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Румуније о чувању, одржавању, обнови и заштити граничних стубова и граничних ознака којима је обележена југословенско-румунска гранична линија⁸².

У вези са *пограничном водопривредом* наша земља је такође закључила међународне уговоре и то:

- Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Албаније о водопривредним питањима⁸³;
- Споразум о водопривредним питањима између владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Бугарске⁸⁴, закључен 4. априла 1958. године у Софији;
- Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Владе Народне Републике Мађарске о водопривредним питањима⁸⁵ и
- Споразум између Владе Федеративне Народне Републике Југославије и Румунске Народне Републике о хидротехничким питањима на хидротехничким системима и водотоцима граничним или пресеченом државном границом⁸⁶.

Хидроенергетски и пловидбени систем Ђердап, као важан заједнички привредни пројекат наше и румунске државе гради се на основу Конвенције између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Румуније о експлоатацији и одржавању хидро-енергетског система Ђердап I и Ђердап II, са прилозима⁸⁷, којим су, између осталог, регулисана и одређена питања из надлежности органа унутрашњих послова, као што су питања у вези са пре-

⁸⁰ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/84.

⁸¹ Конвенција из 1957. године објављена је у „Службеном листу ФНРЈ”, додатак број 1/57 а из 1985. године у „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 10/85.

⁸² „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 5/58.

⁸³ „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 11/57.

⁸⁴ „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 11/58.

⁸⁵ „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 15/56.

⁸⁶ „Службени лист ФНРЈ”, додатак број 8/56.

⁸⁷ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 7/78.

лажењем државне границе, боравком радника и других службених лица на суседној територији и слично.

Погранични ПТТ саобраћај између наше и суседних држава одвија се на основу међународних уговора и то:

- Споразум о служби поште и комуникација између Југославије и Албаније⁸⁸ и Протокол о размени поште у међусобном саобраћају и транзиту између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Албаније;

У области *конзуларних послова* Савезна Република Југославија је закључила међународне уговоре са великим бројем држава и сви они једним делом садрже и одредбе које се непосредно примењују и од стране органа унутрашњих послова као што су грађанска стања наших грађана који бораве у иностранству, издавање личних исправа, привилегије и имунитети конзуларних службеника и слично.

ЗАКЉУЧАК

Општа карактеристика правних извора у области управног права, па самим тим и у вези са пограничним пословима и пословима контроле кретања и боравка странаца је њихова бројност и разноврсност (Васиљевић, 1999: 17.). За разлику од других области управног права, у овој области међународни извори се често и непосредно примењују, што је свакако разлог више који упућује на потребу озбиљнијег бављења овом проблематиком. О правним изворима који се односе на пограничне послове и послове контроле кретања и боравка странаца писано је сасвим довољно, али одвојено у литератури управног права, када је реч о унутрашњим и у литератури међународног јавног права, када је реч о међународним изворима. Посебно у литератури међународног јавног права ова област је обрађена уопштено и у општем контексту а не у односу на проблеме практичне примене међународних извора. С тога сматрам да би овај рад могао да представља скроман покушај да се о овој проблематици размишља на нешто практичнији начин.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аврамов Смиља – Миленко Крећа, Међународно јавно право, Савремена администрација, Београд, 1997. године.
2. Васиљевић мр Драган, Управно право – посебан део, област унутрашњих послова, ВШУП, Београд, 1999. године.
3. Ђорђевић др Ненад и Крећа др Миленко, Практикум за међународно право, ВШУП, Београд, 1979. године.

⁸⁸ „Службени лист ФНРЈ” – додатак број 6/58.

БЕЗБЕДНОСТ

---

4. Кривокапић Борис, Лексикон међународног права, Радничка штампа, Институт за упоредно право, Београд, 1998. године.
5. Марковић Ратко, Управно право, Службени гласник Р Србије, Београд, 1995. године.
6. Милетић Слободан, Полицијско право, књига I и II, Полицијска академија, Београд, 1997. и 2000. године.
7. Поповић мр Јелена, Управно право – општи део, ВШУП, Београд 1985. год.
8. Збирка међународних уговора, закона и подзаконских прописа, ССУП, књига I-III, Београд, 1971. године.
9. WWW. Intermex.co.yu (22. 08. 2001) и
10. WWW. propisi.com (22. 08. 2001).

INTERNATIONAL AND DOMESTIC LEGAL SOURCES IN BORDER AFFAIRS

Abstract: In this work legal sources are presented at one point, more exactly law regulations which are applicable in border affairs and in control of foreigner movement and stay. It is especially pointed out the need and importance of studying and knowing at the same time both – the domestic and international legal sources, by those Ministry of Interior professionals who carry out the affairs at the state border or those affairs which are in connection with state border, as well as those affairs which are in the jurisdiction of the Ministry of Interior related to the problems of foreigner movement and stay in the Federal Republic of Yugoslavia, and traveling abroad for the citizens of the Federal Republic of Yugoslavia.

Key words: legal sources, domestic legal sources, international legal sources, border affairs, foreigner movement and stay, traveling abroad for the citizens of the Federal Republic of Yugoslavia.

Слађан КРУШИЋ,
Средња школа унутрашњих послова

НЕКИ КРИВИЧНО-ПРАВНИ И КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ОТМИЦЕ

Резиме: У овом раду су анализиране основне криминалистичке и кривично-правне особености отмице, обзиром да је обрада овог кривичног дела у нашој теорији веома ретка. Указано је на актуелност отмице, на основне феноменолошке аспекте и законске недостатке који се на њу односе. Посебно су наглашена питања и проблеми који могу деловати усмеравајуће на даља теоријска и емпиријска истраживања.

Кључне речи: отмица, законски недостаци, класификација отмица.

У нашој кривично-правној теорији кривично дело отмице, иначе нормирано позитивним законодавством у чл. 64 Кривичног закона Србије, разматрано је углавном кроз анализу важећих нормативних решења, док су критички осврти на регулативу изостајали. Један од разлога могао би бити наводно непостојање друштвене актуелности проблема. Са друге стране, криминалистичка литература оскудева у тактичко-методичким приступима и обради отмице из више разлога. Прво, релевантни криминалистички проблеми који се изучавају у систему полицијског школства су стручно обрађивани у уџбеницима наменског типа, који су усклађивани са важећим наставним плановима и програмима, те је криминалистичка обрада отмице изостајала због тога. Друго, откривање, расветљавање и доказивање овог кривичног дела организационо је позиционирано у део службе унутрашњих послова који се бави сузбијањем имовинског криминалитета, обзиром на лукративни карактер самог кривичног дела, што сматрамо погрешним. Наиме, ради се о кривичном делу систематизованом у групи дела против слобода и права човека и грађанина, чија сложеност изискује посебан вид оперативне специјализације. Треће, свака политичка инструментализација органа унутрашњих послова нужно доводи и до кршења начела професионализма у оперативном раду. Један број политичких отмица од којих је већина неразјашњена рефлектује дуго примењивано правило да одређивање „оперативних приоритета” зависи од прећутне или изричите сагласности неформалних центара моћи.

Задатак овог рада је да, колико је могуће, истакне најважнија кривично-правна и криминалистичка обележја отмице, као и да се осврне на специфичности оперативног рада у њеном спречавању и сузбијању.

Намера аутора је и да изнесе одређене предлоге и сугестије за које сматра да би били корисни у разјашњавању конкретних случајева.

ОТМИЦА КАО КРИВИЧНО ДЕЛО

По општем мишљењу¹ отмица представља сложено кривично дело које у себи садржи елементе противправног лишења слободе, принуде према одређеном лицу (лицима) и изнуде. У вези са њеном законском инкриминацијом, појављује се неколико питања. Прво, однос отмице са противправним лишењем слободе је наизглед јасан. Код противправног лишења слободе ради се о одузимању слободе кретања жртви кривичног дела, и то, како законодавац наводи, „затварањем, држањем затвореним, или на други начин”. Код отмице, радња дела је одвођење или задржавање неког лица. Међутим, тешко је замислити ситуацију у којој је отето лице одведено или задржано против своје воље, а да истовремено није учињено његово затварање у одређену просторију, моторно возило и сл. Стога као основни критеријум за квалификацију отмице служи користољубива намера, сачињена од изнуђивања имовинске користи или принуђивања других лица на чињење, нечињење или трпљење. Исправно је схватање да између отмице и противправног лишења слободе не може бити стицаја, јер су противправно лишење слободе и принуда консумирани отмицом. Међутим, мишљења смо да је намера отмицара у чл. 64 КЗ Србије нормирана сувише рестриктивно, тј. да инкриминација не обухвата неке случајеве који се у пракси редовно појављују. На пример, познати су случајеви политичких отмица, где се политички активисти и опоненти на организован начин уклањају вршењем њихове отмице, и одвођењем у непознатом правцу. Такви случајеви се у већини ситуација правно третирају као нестанак лица, односно као одређени догађај, јер се отмица предузима на начин и у месту које карактерише изразит информациони дефицит, односно недостатак сведока и материјалних трагова. У овој ситуацији (познатој највише из праксе неких латиноамеричких земаља), која се често везује за појам „државног тероризма”, нема јасно изражене намере учиниоца да изнуди имовинску корист, нити се друга лица недвосмислено принуђују на одређено понашање. За опште циљеве политичке отмице могло би се рећи да су вишеструки: уклањање политичког противника, застрашивање његових истомишљеника, исказивање неформалне друштвене моћи, задржавање постојећих позиција у центрима одлучивања итд. Намера починиоца је, међутим, ван законске норме, или тачније речено – стриктна примена кривичног закона довела би до закључка да не постоји један од битних елемената кривичног дела. Друго, нејасно је зашто законодавац као квалификовани облик отмице предвиђа онај где је задржавање лица трајало дуже од десет дана. На основу каквих критеријума је одређен наведени рок? Он се теоријски не може оправ-

---

¹ Овакво мишљење налази се код већине наших теоретичара кривичног права.

дати јер, на пример, код противправног лишења слободе услов за тежу квалификацију је да противправно стање траје дуже од тридесет дана. Практично, код лукративних отмица трајање задржавања жртве кривичног дела не зависи искључиво од извршилаца кривичног дела, већ и од других околности као што су: да ли је отмица пријављена органима унутрашњих послова, какве мере и радње се предузимају ради ослобађања отетог лица, колико је времена прошло од извршења до сазнања за кривично дело, колико дуго трају преговори са извршиоцем и ко су њихови учесници, каква се корист или услуга тражи и сл. Зато је нелогично да се тежа квалификација кривичног дела повезује са околностима чије је наступање често неизвесно. Даље, норма као квалификаторну околност одређује и „наступање других тешких последица”. Тешко је навести пример отмице која не оставља тешке последице, како по психички интегритет отетог, тако и на његову породицу, блиске сроднике и др. Природа самог дела је таква да његово вршење као узредну последицу има поремећаје у функционисању породице, неиспуњење пословних обавеза, постојање интензивног стања трауматизованости и друго. Стваралац норме је, примера ради, навео „тешко нарушење здравља” код жртве, али је потпуно нејасно шта сматра под „другим тешким последицама” које већ нису обухваћене основним обликом кривичног дела, или децидно набројаним другим тешким облицима (као што је случај када оштећени услед отмице изгуби живот).

Као потпуно нецелисходно, и криминално-политички неоправдано сматрамо постојање става 3, где се као факултативни основ за ослобађање од казне предвиђа могућност да то буде учињено ако учинилац добровољно пусти отетог на слободу и ако није остварен циљ отмице. У кривично-правној теорији се ово решење правда утицајем на учиниоца, на којег би требало деловати да добровољно пусти на слободу отето лице. Анализа наведеног аргумента, међутим, указује на његову суштинску контрадикторност. У пракси треба поћи од основане претпоставке да извршиоци, у огромној већини случајева, не знају да оваква норма постоји. Уколико би органи гоњења изнели такву понуду учиниоцу отмице, тада се евентуално ослобађање отетог не би могло третирати као сасвим добровољно, што се чл. 64 ст. 3. изричито захтева. Наиме, овде се по свему ради о посебном случају инкриминације добровољног одустанка, а одустанак није добровољан ако је учинилац сазнао за постојање кривичног поступка. Даље, споран је критеријум на основу којег треба одредити да ли је остварен циљ отмице. Није довољно уопштено рећи да се ради о фактичком питању које се решава од случаја до случаја, јер мотив учиниоца и његова намера могу бити реализовани већ самим принудним одвођењем или задржавањем неког лица.

Посебан проблем представља казна одређена за основни и квалификоване облике кривичног дела отмице. Она је, сматрамо, неоправдано ниска, посебно што се тиче посебног минимума и максимума (затвор од једне до пет година). За овај став постоји више аргумената. Отмица се може извршити само са директним умишљајем, а у пракси се она огледа у организованом, планском и синхронизованом деловању, најчешће већег броја лица. Редовна примена силе или озбиљне претње даје јој посебну друштвену опасност. У прилог

строжијег кажњавања иде и чињеница да се отмицом не угрожава и повређује само слобода кретања оштећеног, већ овде долази до таквог напада на интегритет личности где се људски живот, као најзаштићеније добро, употребљава као средство за остваривање циља отмице. Могуће је тврдити да отмица, због своје природе, у себи увек инкорпорира посебну дрскост и безобзирност.

НЕКИ КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ОТМИЦЕ

Почетна сазнања за ово кривично дело имају извесне методичке специфичности, које се односе како на сам начин сазнања за кривично дело, тако и на постојање тзв. „тамне бројке“, односно бројних учињених отмица које нису пријављене, или се за њих није сазнало на други начин.

По правилу, отмицу редовно пријављују чланови породице отетог лица, а у једном броју случајева блиски пријатељи, пословни сарадници и друга лица која услед фактичког стицаја околности прва долазе до сазнања да је кривично дело учињено. Такође, јављају се и пријаве грађана, очевидаца, јавно поговарање, накнадно сазнање, средства јавног информисања и други облици сазнања. Прва могућа ситуација настаје када је уочен нестанак лица, али нема конкретних оперативних индиција да се ради о отмици. Тада се најчешће у органу унутрашњих послова прима пријава за нестало лице, а радно-проблемски за њу бивају задужене организационе јединице за потражњу делатност какво је, на пример, Одељење за потраге Секретаријата у Београду. Обзиром на начин извршења отмице и њене циљеве, могуће је да од предузимања радње кривичног дела до контакта оштећеног или учинилаца са породицом жртве прође изванредно период времена. Стога заступамо мишљење да у сваком случају нестанка лица треба као једну од верзија поставити и верзију о евентуалној отмици, и такву верзију проверити оперативним радом. Ово се посебно односи на случајеве када, обзиром на имовно стање, личне прилике, запослење, друштвени статус и друге околности, постоје оперативне индиције за такву хипотезу. У супротном, може се догодити да у рад на осветљавању отмице, која је формално регистрована као нестанак, не буду укључени сви релевантни чиниоци и потребна специјализована служба, да избор оперативних мера и радњи буде неадекватан, и да дође до губљења драгоценог времена. Посебно треба нагласити могућност да се пропусти утврђивање тачног места отмице, што резултира невршењем увиђаја, а такав пропуст је касније тешко или немогуће исправити.

Када је реч о пријави грађана или очевидаца, она садржи извесне специфичности: они најчешће не познају жртву кривичног дела, већ само уочавају одређени догађај, или одступање од нормалног тока ствари које се огледа у примени силе, претњи или другим поступцима учиниоца који управо и мотивишу пријавиоце да обавесте орган унутрашњих послова. Потребно је скренути пажњу на поступак код пријема пријаве. Прво, осим за учиниоце, неопходно је узети и детаљан лични опис отетог, а посебно се то односи на изглед обуће, одеће и ручног пртљага. Јер, постоји могућност да се накнадним оперативним радом такве чињенице не могу са недвосмисленом сигурношћу

утврдити. Друго, обзиром на процесе опажања, памћења и репродукције сведока, а у контексту мера првог оперативног захвата, детаљно се информисати о личном изгледу отмицара, моторном возилу које евентуално користе, правцу у којем су се удаљили, средству којим су претили, и другим важним индицијама. Очевидац треба да лично покаже тачно место извршења, како би исто било обезбеђено, јер ће се на том месту обавити увиђај. Поред тога, овакав поступак омогућава оперативном раднику делимичну мисаону реконструкцију догађаја, а посебно утврђивање конфигурације терена, прилазних праваца, распоред објеката.

У једном броју случајева, за извршену отмицу органи унутрашњих послова сазнају јавним поговарањем, односно ширењем гласина. Погрешна пракса је да у таквим случајевима оперативни радник пасивно чека да сродници оштећеног поднесу кривичну пријаву, јер се ради о кривичном делу за које се гоњење предузима по службеној дужности. Посебно је штетно да се иницијатива препусти приватним лицима или приватним агенцијама, под изговором да ће на тај начин брже и једноставније доћи до ослобађања отетог. Мишљења смо да оперативне мере и радње на расветљавању догађаја треба предузимати одмах по сазнању, чак и ако се томеprotиве чланови породице и друга лица, јер они често под теретом емоција, пре свега страха и зебње за судбину жртве, нису у стању да реално и ваљано расуђују о свим аспектима догађаја. Истичемо и могућност да је неко од лица блиских оштећеном учествовао у отмици у својству подстрекача, помагача или организатора, те би било недопустиво да од њихове воље зависи исход претходног и кривичног поступка.

Специфична ситуација настаје када су делимично отклоњене последице учињене отмице, односно када је без знања органа унутрашњих послова постигнут договор између отмицара и заступника отетог лица, те је ово, уз надокнаду, пуштено на слободу. Поставља се питање сврсисходности предузимања оперативно-тактичких и истражних радњи у оваквој ситуацији. Са једне стране, кривично дело је извршено, и за њега се сазнало (на пример, из средстава јавног информисања), пгго успоставља законску обавезу органа претходног и кривичног поступка да предузму све потребне мере и, радње на разјашњавању отмице. Са друге стране, евидентно је да наведени случајеви имају елемент инверзије, а оперативна пракса још увек није изнапша адекватна решења за такве отмице. Мишљења смо да, иако у време извршеног кривичног дела није из различитих разлога постојала спремност за сарадњу лица блиских оштећеном, могуће је основано претпоставити да она накнадно желе да буду обштећена и предупреду будућу опасност да се отмица понови. Осим тога, жртва која је на слободи често је у позицији да пружи корисне податке за разјашњавање и доказивање отмице, посебно у погледу идентитета отмицара, места на које је одведено или где је држано, средстава и начина извршења. Стога је неопходно успоставити контакт са оштећеним, уз предочавање да је то у његовом интересу, и покушати да се прикупљањем обавештења, обављањем информативног разговора, криминалистичком провером и другим мерама и радњама дође до конкретних материјалних и личних доказа. Није потребно посебно наглашавати да је за реализацију тог задатка потребна

изразита темељитост и упорност, али и веома висок степен стручности и специјализације оперативног радника.

ВРСТЕ ОТМИЦА И НАЧИНИ ИЗВРШЕЊА

Постоји могућност да се отмице класификују на основу различитих критеријума.

Према мотивима учинилаца и објекту напада, најтипичније врсте отмица биле:

А) Политичке отмице

Код ове врсте отмица, као доминантни мотив појављује се остваривање политичког циља отмицом неког лица. Тај циљ може се састојати у уклањању политичког противника из јавног живота, застрашивању опонената, пасивизацији одређених политичких снага и др. Карактеристике политичке отмице, у смислу криминалистичке обраде и прогнозе, су бројне и сигнификантне:

- Објекат напада најчешће су истакнути политички активисти и руководиоци опозиционих политичких партија и покрета. По правилу, ради се о жртвама које исказују упорност у исказивању супротних политичких уверења и представљају реалну политичку снагу у друштву.
- Компаративна пракса показује да се политичке отмице у највећем броју случајева претварају у убиство оштећеног, уз истовремено уклањање леша.
- Начин извршења има одлике организованости и професионализма, односно, како се у појединим изворима наводи, „државног тероризма”; у неким случајевима, ради се о специфичном облику „хватања живог језика” да би се сазнало за планиране политичке акције, стратегију и циљеве опонената, а оваква отмица у пракси међународних терористичких организација често има комбиноване циљеве. Наиме, отмице индустријалаца, међународних финансијера и предузетника повезаних са финансирањем политичких партија реализују се уз новчани откуп.
- Оперативни рад на разјашњавању политичке отмице одвија се уз опструкцију и сваковрсна ометања, и у обрнутој је пропорцији са степеном зависности полиције и правосудног система од неформалних центара друштвене моћи. Међународна пракса показује да највећи број политичких отмица остаје недовољно разјашњен или недоказан.
- Политичке отмице, у социолошком и кривичноправном смислу, имају посебно висок степен друштвене опасности, јер су израз друштвене нестабилности, неефикасности или корупције у државним органима. Томе значајно доприносе и нормативни недостаци. На пример, у нашем кривичном законодавству, у члану 123 КЗ СРЈ, нормирано је као кривично дело насиље према представнику највишег државног органа, које се врши „отмицом” или „вршењем другог насиља” према шефу државе, председнику скупштине или владе (савезне и републичке) и њима блиским лицима. Ради се о непотпуној инкриминацији политичке отмице. Законодавац је, свакако, објекат заштите ограничио на носиоце највиших државних функција, и чла-

нове њихових породица. Међутим, суштинско криминално-политичко оправдање за то не постоји. Наиме, не видимо по чему се потенцијална отмица, на пример, чланова владе или вођа политичких партија у време избора разликује од облика одређених у закону, ни када је реч о друштвеној опасности, нити по важности објекта заштите. Чини се да би било целисходније и сасвим оправдано да радња кривичног дела остане непромењена, а да се законском нормом заштите носиоци државних функција и вршиоци јавних послова, без таксативног навођења о којим функцијама и пословима се ради. Обзиром на друштвену динамику и интензитет друштвених процеса, као и конкретно стање у социјалној заједници (политичко, економско, безбедносно и др.) обављање одређених руководећих послова и функција има релативан карактер. Уколико би се прихватило наведено екстензивно одређење објекта заштите, остварила би се потпунија кривично-правна заштита, а јавном тужилаштву и судовима омогућило да као политичке отмице третира и случајеве какви су, на пример, отмица министра, посланика, новинара, синдикалних активиста и сл.

- Отмица ваздухоплова, инкриминисана и у нашем законодавству (од 1977. године) представља, по својим најважнијим елементима, облик политичке отмице. Међутим, како би се омогућила међународна сарадња у сузбијању оваквих деликата, у Конвенцији о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства нормирана је обавеза држава-потписница да екстрадирају отмицаре, и да дело отмице у овом случају не могу третирати као политички деликт.

Б) Отмице из користољубља

У ову врсту отмица убрајамо само оне код којих је непосредни циљ остваривање материјалне користи, која се може изразити у новцу, стога што свака отмица има одређене, посредне или непосредне, користољубиве циљеве. „Отмица ради откупа“ показује у међународној пракси, извесне карактеристике:

- Објекти напада су, у највећем броју случајева, имућни привредници, акционари и финансијери, и чланови њихових породица,
- Отмицу карактерише планирање и припремање, уз претходно детаљно информисање о кретању оштећеног, његовим навикама, слабостима и личним склоностима; у једном броју случајева, у припрему отмице се укључују лица запослена код жртве, којима су познате одређене околности и информације о систему заштите објеката и возила, планираним активностима потенцијалне жртве,
- Отмицари ступају у контакт са породицом оштећеног уз унапред припремљене и спецификоване захтеве, који се односе на висину откупа, начин примопредаје, осигурање сопствене безбедности и конкретне услове под којима ће циљ отмице бити реализован.
- Посебан облик отмице из користољубља настаје када се она реализује у друго кривично дело, као што је разбојништво где се употребљава ватрено

оружје. Такође, може се радити о отмици више лица, односно узимању талача.

- Специфичан облик користољубиве отмице настаје, у форми одузимања малолетног лица ради организовања и вршења проституције. Методичка посебност „трговине белим робљем” је да код ње нема откупа, већ се лукративни циљ остварује на два начина: први је да, уз ограничење слободе кретања, учинилац лично принуђује жртву на проституцију чијом незаконитом накнадом он располаже, а други је продаја отетог лица трећим лицима, односно уступање уз новчану или другу материјалну надокнаду. Код оваквих дела, за објекат напада учинилац често бира малолетницу са несрећеним емотивним животом, личним проблемима и поремећеним породичним односима. Дело у једном броју случајева добија и елемент иностраности. Карактеристично је да појава има међународне размере, што се јасно види и из Ковнеције УН о правима детета (по којој се под појмом „дете” подразумева свака особа млађа од 18 година), где је у чл. 35 наведено: „Стране уговорнице ће предузимати све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере да спрече отмицу, продају или трговину децом у било коју сврху или у било којој форми”, док чл. 11. исте Конвенције садржи одредбу да ће „стране уговорнице предузимати мере за борбу против незаконитог пребацивања и задржавања деце у иностранству.”
- У међународној пракси јављају се бројни случајеви отмица деце ради организовања, продуковања и дистрибуције порнографског материјала. Тзв. „међународни ланци педофила” откривени су последњих година у више земаља, а карактеристично је да су деца након отмице и криминалне злоупотребе редовно лишавана живота.

В) Отмице ради остваривања другог циља

Пракса органа кривичног гоњења показује да међу циљевима и мотивима отмицара, истина, доминирају политички и материјални интереси, али се појављују и отмице из других разлога. Такве су:

- Отмица којом се омогућава бекство лица лишеног слободе, или узимање талача током спровођења мера државних органа усмерених на лишење слободе, истрагу или судски поступак,
- Отмица лица у превозном средству како би ово било употребљено у интересу отмицара,
- Отмица деце ради остваривања фактичког старатељства које није засновано на судској одлуци,
- Отмица ради присиљавања на брак,
- Отмице произашле из мотива душевно оболелих лица, а посебно параноидне психозе,
- Отмице из личних мотива мржње, освете, садизма

- Отмица ради остварења жеље другог лица, ометања закључења одређеног посла и сл.

СПЕЦИФИЧНОСТИ ОПЕРАТИВНОГ РАДА НА РАСВЕТЉАВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ ОТМИЦЕ

Како је у претходном делу рада јасно назначено, постоје садржинске посебности отмице у односу на друга кривична дела. Анализа оперативних метода, средстава и поступака расветљавања и доказивања овог кривичног дела мора уважити те специфичности.

У тренутку сазнања за кривично дело, податке од оперативног значаја не треба узимати телефоном, већ одмах упутити комбиновани тим овлашћених службених лица код пријавиоца. У његовом саставу би требало да буду: увиђајно-оперативни радник, криминалистички техничар и специјалиста за разјашњавање отмице. Није упутно одмах ангажовати униформисане раднике полиције, јер су захтеви отмицара најчешће комбиновани са тражењем да се дело не пријављује полицији. Уколико се одмах утврди тачно лице места, треба га обезбедити, а моторно возило у којем се евентуално налазила жртва отмице пребацити у службени простор (паркинг-плац за одузета возила, гаража Секретаријата) да би се обавио детаљан криминалистичко-технички преглед и евентуално пронађени трагови и предмети фиксирани у циљу даље обраде.

Са пријавиоцем отмице се обавља детаљан информативни разговор, посебно у односу на следеће околности: када је, где, и од кога сазнао или посумњао на отмицу; у каквом је односу са отетим лицем; да ли му је познато где се отето лице налазило или упутило у време извршења отмице и да ли је било са неким у друштву; да ли је жртва претходно уговарала неки састанак, испуњавала пословну обавезу или се налазила на испуњавању неке свакодневне дужности, као и којим лицима су биле познате те околности; да ли је оштећени у времену које непосредно претходи отмици испољавао страх, забринутост за сопствену безбедност и је ли износио одређене претпоставке или тврдње у вези тога; постоје ли индиције које су указивале на евентуално припремање кривичног дела, као што су узнемиравајући телефонски позиви, евентуалне претње, присуство непознатих лица у близини објекта у којем жртва ради или живи; у које време се оштећени последњи пут јавио и коме, те како је у време отмице био обучен и које предмете је носио са собом.

Уколико је пријавилац сазнао за отмицу од учинилаца, посебну пажњу треба обратити на околности: када су се учинилац јавио, каквим тоном и на какав начин се обратио и кога је тражио, колико је трајао разговор и да ли је уговорио следећи, каква је природа и садржина захтева које је изнео и претњи које је упутио; да ли су се у позадини током разговора чули тонови, звуци и шумови на основу којих је могуће поставити верзију о месту са којег је позвао (бука воза, сирена, шумови воде, музика, гласан разговор више лица и сл.); да ли је пријавилац запазио у разговору одређене карактеристике које би помогле идентификацији учиниоца (на пример, одређени нагласак и дијалекат у говору, приближно оцењивање година старости, употребу архаизама и ло-

кализама у обраћању, промуклост, муцање, страх и сл.) односно постављању верзије о кругу лица из којег би могао потицати отмичар. Једновремено, потребно је припремити техничка средства и прибавити потребна одобрења за слушање и тонско снимање телефонских позива, јер је тај начин најраспрострањенији начин обраћања отмичара у пракси, као и обезбедити примену техничких средстава ради тачног лоцирања места са којег је позив упућен. Пријавиоцу треба дати конкретна упутства за следећи контакт са отмичарима, а посебно:

- да покуша са одуговлачењем разговора, чиме се повећава могућност утврђивања тачне локације на којој се отмичар налази,
- да захтева од отмичара контакт са отетим лицем, како би се са поузданом сигурношћу утврдило да је отето лице у поседу отмичара и поставила верзија о озбиљности њихових захтева,
- да током разговора са учиниоцем не испољава страх и забринутост за судбину отетог, јер постоји могућност да привидном незаинтересованошћу и пасивношћу наведе отмичаре да пусте отето лице на слободу,
- да испољи спремност на сарадњу, уз истовремено изношење објективних околности и реалних препрека да се захтеви извршилаца испуне, како би се добило на времену.

Уколико у време пријављивања још увек није дошло до контакта са отмичарима, одмах се организује тајна опсервација објекта у којем се налази породица отетог лица, јер постоји могућност да саучесници приђу објекту, како би утврдили евентуално присуство полиције, или оставили писмену поруку.

Једновремено, врши се брз излазак на лице места, његово обезбеђење, и започиње вршење увиђаја. При томе, нарочито се треба усмерити на евентуалне трагове људског порекла, возила, обуће, трагове ломљења стакла, крви. Уколико је изалазак на лице места благовремен, постоји могућност проналажења очевидаца, у ком случају се мере и радње првог оперативног захвата тренутно прилагођавају сазнањима до којих се долази у разговору са њима (блокаде, заседе на путним правцима, потеря уз употребу посебно обучених паса, преглед и претресање моторних возила, путника и пртљага и друго). У пракси, отмичари редовно напуштају, односно мењају возило у којем су се налазили током извршења отмице, те је прегледом и претресањем терена такво возило могуће пронаћи у кратком року, чиме се отвара могућност постављања нових верзија о правцу и брзини кретања учинилаца, објектима према којима су се упутили. У таквом случају, обрада трагова на возилу или унутар њега, као и утврђивање порекла и власништва над возилом морају се извршити са нарочитом хитношћу. Посебно скрећемо пажњу на могућност да се на месту проналажења напуштеног превозног средства пронађу очевици, као и да унутар возила буде трагова папиларних линија подобних за идентификацију. Подразумева се да потражна делатност, коришћење личног описа, фото-робота и оперативна употреба фотографије непосредно зависе од првих почетних сазнања. Посебно скрећемо пажњу на правило да се облици и

садржина оперативне делатности прилагођавају у сваком конкретном случају начину извршења отмице.

У ситуацији када се оцени да су преговори са отмичарима неопходни, тактика поступања може бити веома сложена, у зависности од тога да ли је учиниоцу предочено да је случај пријављен, или није. Први случај се не препоручује, јер се тада од отмичара основано очекује изузетна опрезност, те ефекат изненађења изостаје.

Под претпоставком да је приближно или тачно лоцирано место на којем се отмичари налазе, уз пуну примену начела оперативности и брзине, конструише се оперативни план за лишење слободе, ослобађање отетог, и обезбеђивање доказа. Препоручљиво је да реализацију ових радњи предузимају специјално обучени радници Министарства, како не би дошло до угрожавања безбедности људи или других нежељених последица.

Уколико је са отмичарима уговорена висина, место и начин преузимања откупа, покушавамо да издејствујемо место на којем ће бити омогућено постављање нешкодљиве заседе. У пракси неких страних држава, садржина захтева учинилаца је типизирана: тражи се новац у ситним апоенима, место преузимања се мења непосредно пре предвиђеног термина како би се избегло изненадно лишење слободе, отето лице се задржава неко време након преузимања откупа као јемство сигурности учинилаца, за примопредају се догавара јавно место у урбаној средини где не може доћи до нешкодљиве употребе ватреног оружја од стране полиције, или осамљено место којем се не може прићи а да то учинилац не примети. Током рада, треба имати на уму значајну психолошку предност органа унутрашњих послова, која се састоји у чињеници да су извршиоци спремни и на одређени степен ризика како би реализовали циљ отмице. У случају да за време преговора буде утврђен идентитет неког од отмичара, могући аспект оперативног рада је да се, уз њихову сагласност, искористе чланови његове породице као средство психолошког притиска, што се постиже убеђивањем, наговарањем и на друге вербалне начине. Опште правило налаже да код отмичара није целисходно изазивати агресију или афекат, али и да се не треба одмах и безусловно повинovati њиховим захтевима. Ради реализације оперативног плана, оперативни радници би требало да буду у непосредној вези са телефонским оператерима и другим техничким службама.

Накнадна идентификација, хватање и лишење слободе отмичара, након пуштања на слободу отетог лица, омогућава употребу одговарајућих техничких средстава за праћење и лоцирање пртљага у којем се налази откуп; појачану контролу на саобраћајним пунктovima, посебно онима са међународним дестинацијама; хитан разговор са отетим лицем које по правилу има корисне податке о идентитету, кретању, навикама и плановима отмичара; криминалистичку обраду места на којем је држано отето лице и употребу посебно обучених паса; у складу са стеченим сазнањима, спровођење блокаде, рације, употребу хеликоптера и друге мере и радње које се ситуационо планирају.

ЗАКЉУЧАК

Обзиром да би детаљно разматрање одређених релевантних питања која се односе на отмицу значајно превазишло предвиђени обим овог рада, наглашавамо потребу даљег изучавања:

- Тзв. „талачких ситуација”, које настају отмицом и задржавањем више лица,
- Начина извршења отмице, чија разноликост условљава адаптирање оперативног рада конкретним условима и сложену оперативну комбинаторику,
- Анализу и тумачење специфичних доказних средстава код овог кривичног дела,
- Проблематику фингираних отмица и лажног пријављивања,
- Критеријуме оперативне специјализације за разјашњавање отмице, и спецификацију техничких средстава и опреме која је за то неопходна,
- Облика сарадње са другим органима и лицима (органи безбедности ВЈ, Царинска служба, РДБ, употреба информатора и сарадника),
- Питања могућности и облика превенције отмице, као и појединачне ситуације које у раду нису разматране.

Сматрамо да бројни случајеви отмица, извршених на нашој територији последњих месеци, треба да допринесу и ревидирају постојеће методологије прогнозе криминалитета, неодложном инкорпорирању методике њиховог разјашњавања у наставне програме полицијског школства и, уопште, озбиљнијем систематском научном приступу овом проблему.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексић Ж., Шкулић М. (2000) Криминалистика, Београд: Досије.
2. Група аутора (1985). Правна енциклопедија, Београд: Савремена администрација.
3. Кривокапић В., Жарковић М. (1999) Криминалистика–Тактика, Београд: Виша школа унутрашњих послова.
4. Лазаревић Љ. (1995) Кривично право Југославије – Посебни део, Београд: Савремена администрација.
5. Милошевић М. 1985) Отмица, Београд.

Abstract: In this work were analysed the basics of crime and the characteristics of crime law kidnapping, with consideration that the treatment of this crime work in our theory is very rare. It points to the currenty of kidnapping, on basics phenomenon aspects and deficiency of law which refers on it. Separately are accentuate the questions and problems wich can guide on the next investigations.

Key words: Kidnapping, deficiency of crime law, classification of kidnapping.

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Tracey BUD and Lorraine SIMS

АНТИСОЦИЈАЛНО ПОНАШАЊЕ И НЕРЕД: НАЛАЗИ ИЗ БРИТАНСКОГ ПРЕГЛЕДА КРИМИНАЛА 2000.¹

Британски преглед криминала (British Crime Survey – BCS) представља обимно национално истраживање у оквиру кога се грађани испитују о сопственим искуствима са криминалом као и о широком спектру тема повезаних са криминалом. У 2000. години у оквиру БЦС, као и у ранијим приликама, утврђивани су ставови грађана везани за перцепцију социјалних и физичких нереда у локалној области. Они су, такође, питани и о личним искуствима која се односе на антисоцијално понашање.

Кључни моменти

Перцепција нереда

- Око трећине одраслих сматра да су велики проблеми у њиховој локалној заједници следећи: коришћење или растурање дроге; вандализам; смуцање тинејџера по улицама; и разбацивање ђубрета. 37% каже да неред на подручју негативно утиче на квалитет њиховог живота.
- Изгледа да се неред доживљава као проблем и фактор са негативним утицајем на квалитет живота у срединама са ниским дохотком, односно насељима са општинским становима.
- Између 1992. и 2000. године расте проценат људи који сматрају да су различите врсте нереда велики проблем у њиховом подручју, мада то не мора нужно да одражава реални раст нивоа нереда.

¹ Tracey Budd and Lorraine Sims, Antisocial behaviour and disorder: findings from the 2000 British Crime Survey, Findings. No 145. 2001. Иначе публикацију Открића (Findings) издаје британско Министарство унутрашњих послова (Home Office) – Управа за истраживање, развој и статистику (Research, Development and Statistic Directorate) која у заглављу наводи као своју мисију унапређење утврђивања политике и процеса доношења одлука и праксе у подршци Министарству унутрашњих послова. Поред тога она има за циљ и да снабде јавност и парламент информацијама неопходним за аргументовану расправу као и да објави информације за будуће коришћење. Како се наводи, ставови који се износе у публикацији су ставови аутора, а не обавезно и Министарства унутрашњих послова (нити одражавају политику владе). Детаљније информације могу се добити на интернет адреси publications.rds@homeoffice.gsi.gov.uk

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Tracey BUD and Lorraine SIMS

АНТИСОЦИЈАЛНО ПОНАШАЊЕ И НЕРЕД: НАЛАЗИ ИЗ БРИТАНСКОГ ПРЕГЛЕДА КРИМИНАЛА 2000.¹

Британски преглед криминала (British Crime Survey – BCS) представља обимно национално истраживање у оквиру кога се грађани испитују о сопственим искуствима са криминалом као и о широком спектру тема повезаних са криминалом. У 2000. години у оквиру БЦС, као и у ранијим приликама, утврђивани су ставови грађана везани за перцепцију социјалних и физичких нереда у локалној области. Они су, такође, питани и о личним искуствима која се односе на антисоцијално понашање.

Кључни моменти

Перцепција нереда

- Око трећине одраслих сматра да су велики проблеми у њиховој локалној заједници следећи: коришћење или растурање дроге; вандализам; смуцање тинејџера по улицама; и разбацивање ђубрета. 37% каже да неред на подручју негативно утиче на квалитет њиховог живота.
- Изгледа да се неред доживљава као проблем и фактор са негативним утицајем на квалитет живота у срединама са ниским дохотком, односно насељима са општинским становима.
- Између 1992. и 2000. године расте проценат људи који сматрају да су различите врсте нереда велики проблем у њиховом подручју, мада то не мора нужно да одражава реални раст нивоа нереда.

¹ Tracey Budd and Lorraine Sims, *Antisocial behaviour and disorder: findings from the 2000 British Crime Survey*, Findings. No 145. 2001. Иначе публикацију Открића (Findings) издаје британско Министарство унутрашњих послова (Home Office) – Управа за истраживање, развој и статистику (Research, Development and Statistic Directorate) која у заглављу наводи као своју мисију унапређење утврђивања политике и процеса доношења одлука и праксе у подршци Министарству унутрашњих послова. Поред тога она има за циљ и да снабде јавност и парламент информацијама неопходним за аргументовану расправу као и да објави информације за будуће коришћење. Како се наводи, ставови који се износе у публикацији су ставови аутора, а не обавезно и Министарства унутрашњих послова (нити одражавају политику владе). Детаљније информације могу се добити на интернет адреси publications.rds@homeoffice.gsi.gov.uk

БЕЗБЕДНОСТ

Искуства везана за антисоцијално понашање

- 9% одраслих тврди да је у протеклој години имало искуство које се односи на неред или антисоцијално понашање – обично грубо или увредљиво понашање, свађу са комшијама и локалну буку и узнемиравање.
- 15% одраслих каже да је у прошлој години било увређено, узнемиравано или застрашено. Они обично сматрају да је извршилац желео да их збуни, насекира или заплаши. Скоро у петини инцидената изгледало је да је извршилац под утицајем алкохола.
- Млади људи и студенти посебно су склони да кажу да су имали искуства са антисоцијалним понашањем. Стручњаци и менаџери такође чешће наводе оваква искуства, нарочито у ситуацијама везаним за прошњу и вожњу (инциденте у саобраћају).
- Иако су припадници мањинских етничких група ређе били субјекти антисоцијалних или увредљивих понашања у односу на белце, ти случајеви често су укључивали злостављање на расној основи.

Везе између нивоа нерета, страха од криминала и криминала

- Нивои криминала су виши у подручјима са вишим нивоима перципираних нерета. Они који сматрају да је неред проблем у њиховом подручју су и најзабринутији криминалом.

Најзначајнији део владине Стратегије за смањење криминала је смањивање антисоцијалног понашања и нерета. Међутим, дефинисање и мерење антисоцијалног понашања и нерета је инхерентно тешко будући да очекивања која се односе на стандарде понашања варирају како између различитих заједница, тако и унутар једне заједнице. Усвојене су различите дефиниције у различитим контекстима, а термини антисоцијално понашање и неред често се користе један уместо другог. Закон о злочину и нереду из 1998. године дефинише антисоцијално понашање као поступање „на начин који узрокује, или може да узрокује узнемиравање, бол или опасност једној или више особа које нису из истог домаћинства (као прекршилац).”

Овај извештај презентује резултате из Британског прегледа криминала који се односе на перцепцију нерета и антисоцијалних понашања у Енглеској и Велсу.

Перцепција нерета

У оквиру Британског прегледа криминала за 2000. годину испитаници су питани о њиховим перцепцијама различитих облика социјалних и физичких нерета на њиховом локалном подручју (дефинисаном као удаљеност од куће која може да се пешице пређе за 15 минута). Нереди су приказани у дијаграму 1. Неки од набројаних облика укључују и елементе кривичног дела.

Случајно изабрана половина испитаника била је замољена да оцени колики проблем представљају различити облици нерета на њиховом подручју; друга половина је питана о томе колико су они присутни. Коришћена су два сета

питања зато што конкретан облик нереда, као на пример разбацивање Ћубрета, може бити доста заступљен на подручју, али се не доживљава као проблем.

У БЦС, од испитаника је тражено да процене колико су крш, вандализам и страћаре биле присутне у њиховом комшилuku или у домаћинствима која су посећивали. Поређењем перцепције ових проблема код интервјуера и респондента види се релативно висок степен сагласности.

Ниво нереда у 2000.

На националном нивоу коришћење или растурање дроге, вандализам, смуцање тинејџера по улицама и разбацивање Ћубрета сматрају се највећим локалним проблемима. Трећина људи идентификује сваки од ових проблема као „приличан”

Где је неред висок?

У процењивању да ли је одређен облик нереда уобичајен или представља проблем, испитаници ће давати субјективне оцене засноване на различитим факторима. То значи да разлике између појединих подручја или група људи могу да одражавају разлике у перцепцији, пре него да се ради о разликама у стварности.

Оквир 1 Конструисање скале нереда

Свако питање у поједином проблему је кодирано као: „веома велики проблем” = 3; „прилично велики проблем” = 2; „невелик проблем” = 1; „уопште није проблем” = 0. Скорови за појединачне испитанике израчунавани су сабирањем вредности одговора на свако питање. Направљена је скала у рангу од 0 (нпр. оцена да сви изнети облици нереда уопште не представљају проблем) до 27 (нпр. сви облици нереда су веома велики проблем). Просечна средња вредност је била 7. Збирови између 13 и 23 класификовани су као високи нивои перципираног нереда.

Да би се добило мерило обима нереда основ за конструкцију скале били су одговори који се односе на питања у вези проблема (Оквир 1). Коришћењем овог мерила, 14% одраслих сврстано је у групу која опажа да живи у подручјима са високим нивоом нереда. Неке групе биле су склоније да ниво нереда оцењују као висок (вид. листу доле). Ово се, барем делимично, може објаснити типовима рејона (зона) у којима ове групе живе:

- људи старости од 16 до 24 (жене – 23%; мушкарци – 19%)
- незапослени (20%)
- студенти (21%)
- људи црног (27%), индуског (23%), пакистанског порекла или из Бангладеша (34%)

БЕЗБЕДНОСТ

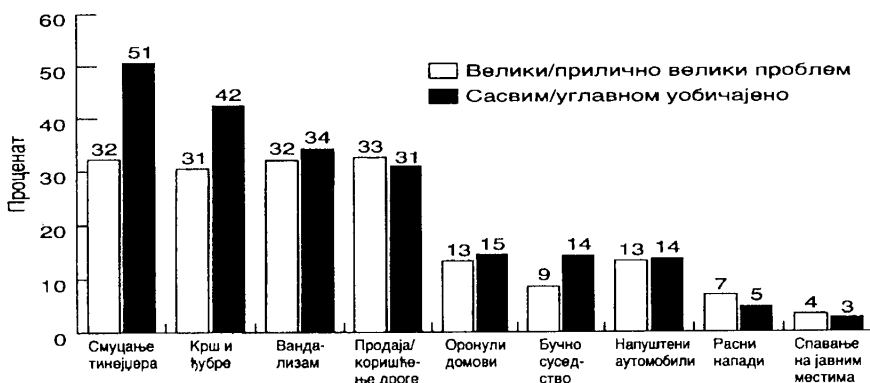
- људи који живе у сиромашним насељима (30%)
- људи који живе у домаћинствима са ниским приходима (26%)

Тип насеља је веома повезан са перцепцијама нереда. Људи који живе у сиромашним насељима са општинским становима и црначким гетима чешће су опажали висок ниво нереда (Табела 2).

Утицај нереда на квалитет живота

Неред може имати неповољан утицај на квалитет живота у неким заједницама. Тек нешто изнад једне трећине (37%) испитаника рекло је да најмање један од наведених облика нереда има негативан утицај на квалитет њиховог живота, најчешће наводећи смуцање тинејџера (Табела 1).

Дијаграм 1 Ниво нереда у 2000 БЦС

Табела 1 Најчешћи облици нереда и утицај нереда на квалитет живота (2000 БЦС)

Проценти	Најчешћи облици	Нег. утиц. на квал. ж.
Најмање један неред је имао негативан утицај	–	37
Не може да издвоји један	28	–
Смуцање тинејџера	31	15
Разбацивање ђубрета	19	12
Вандализам, графити, намерно наносење штете	6	10
Бучно суседство или гласне забаве	4	8
Људи који користе или растурају дроге	6	6
Напуштени или израбљени аутомобили	3	3
Куће у лошем стању	1	2
Расни напади/узнемиравање	<1	1
Људи који спавају на јавним местима	1	1
N	9,729	9,729

Напомена: Питања постављена онима који су се изјаснили о присутности различитих врста нереда. Било је дозвољено више од једног одговора. Резултати су дискутовани у секцији „Утицај нереда на квалитет живота“.

Следеће групе биле су најсклоније оцени да неред има негативан утицај на квалитет њиховог живота: незапослени (48%); студенти (44%); чланови сиромашних домаћинстава (41%); смештени у општинске станове (50%). Млађи од 65 година били су склонији да кажу да неред има одлучујући утицај на квалитет њиховог живота у односу на старије људе (39% према 28%). Табела 2 показује варијације у различитим типовима насеља.

Трендови

БЦС врши испитивања перцепције нереди још од 1992. године. Табела 3 показује да перцепција нереди временом осцилује. Међутим, са изузетком бучног суседства и разбацавања ђубрета, проценат људи који сматрају да су различити облици нереди велики проблем порастао је од 1992. до 2000. године (сигнификантно на нивоу 5%). Број оних који злоупотребу дроге сматрају проблемом више је него удвостручен.

Између 1998. и 2000. године бележи се значајан пораст (ниво 5%) свих типова нереди, осим бучног суседства. Ови подаци супротстављају се онима из Истраживања стамбених проблема Енглеске које указује да перцепција локалних проблема генерално опада између 1997/98 и 1999/00, нарочито када је реч о вандализму и хулиганизму, графитима и криминалу (ДЕТР, 2000). Ови резултати, међутим, нису директно упоредиви, будући да се коришћени упитник разликује, као и да садржај БЦС који се односи на криминал такође може да утиче на одговоре.

Док су перцепције нереди значајне, повећана свест о нередима не значи обавезно да је порастао актуелни ниво нереди. Људи могу постати осетљивији на одређене облике нереди током времена које услед повећане пажње медија или политичара почињу да виде као проблематичне.

Искуства антисоцијалних понашања

Овај одељак приказује резултате из 2000 БЦС који се односе на искуства у вези антисоцијалних и непристојних понашања. Прво се испитују искуства у вези вандализма и претњи која су мерена у истраживању као део стандардног бројања криминалитета. Друго, презентирани су налази из неколико нових питања укључених у истраживање 2000 ради специфичног мерења искуства антисоцијалног понашања. Без обзира на форму питања, резултати БЦС условљени су тиме како испитаници интерпретирају своја искуства у оквирима постављених питања и воље, односно спремности да интервјуерима изнесу своја искуства.

Искуства која се односе на вандализам и претње

БЦС 2000 процењује да је било 2,9 милиона инцидената вандализма и 2,4 милиона претњи у Енглеској и Велсу у 1999. години. 8% домаћинстава је имало искуства са најмање једним инцидентом вандализма у 1999, док је 3% одраслих било изложено претњи или другим облицима застрашивања.

БЕЗБЕДНОСТ

Табела 2 Процентат респондентата који опажају висок ниво нереда и кажу да неред има негативан утицај на квалитет живота (2000 БЦС)

Проценти	Висок неред	Утиц. на кв. жив.		Висок неред	Утиц. на кв. жив.
Богата предграђа и сеоске области	4	23	Богата градска подручја	21	50
Богати успешни људи, приградски предели	3	24	Отмени богати делови града, пословна зона	14	41
Богати старији људи, руралне заједнице	1	17	Перспективни стручњаци	13	45
Добростојећи пензионери, подручја за одмор	6	26	Боље плаћени службени, црначки гето	30	57
Подручја са богатим породицама	5	30	Општински станови и подручја са ниским дохотком	34	54
Подручја са породицама богатих службеника	5	34	Старији људи, мање успешни	17	43
Подручја са породицама добростојећих радника	6	28	Општински станови, имућнији домови	32	56
Подручја старијих домаћинстава	10	33	Општански станови, висока незапосленост	41	48
„Комфорни” средовечни	6	28	Општински станови, тешки услови живота	51	67
Квалификовани радници	16	39	Мултиетничка подручја са ниским дохотком	54	66
Новоформирана домаћинства	15	43			
Нова домаћинства, старије заједнице	15	42			
Канцеларијски радници, боље стојећа мултиетничка подручја	17	44	Енглеска и Велс	14	37

Напомена: Класификација подручја заснована на АЦОПН (A Classification of Residential Neighbourhoods, CACI Ltd.)

Табела 3 Трендови у перцепцији нереди од „великог“ до „прилично великог“ проблема (1992. до 2000. БЦС)

Проценти	1992.	1994.	1996.	1998.	2000.
Бучно суседство или гласне забаве	8	8	8	8	9
Тинејџери који се смуцају улицама	20	26	23	27	32
Разбацивање ђубрета	30	26	26	27	31
Вандализам, графити и други облици намерног оштећења имовине	26	29	24	26	32
Људи нападнути/шिकанирани због расе или боје коже	3	5	4	5	7
Људи који користе или растурају дроге	14	22	21	24	33

Искуство непристојних и антисоцијалних понашања

Иако се термин „антисоцијално понашање“ широко користи у области политике и криминологије, мало се зна о томе које типове понашања јавност сматра антисоцијалним. Стога је БЦС 2000 питао респонденте:

„Осим онога што је већ поменуто, да ли сте ви или неко из вашег домаћинства од првог јануара 1999. године били жртва неког типа непристојног или антисоцијалног понашања?“ Они који су навели да су имали искуства са таквим понашањем, замољени су да их укратко опишу. Криминални инциденти поменути у претходним „пробним“ питањима нису могли бити поново помињани у упитнику који се односи на неред.

Глобално, 9% респондентата рекло је да је имало искуства са неким облицима непристојног и антисоцијалног понашања у последњих годину дана. Ради се о широком дијапазону инцидената који су поменути, али је најчешћи био грубо или увредљиво понашање младих, што наводи једна петина оних који су имали искуства са антисоцијалним понашањем. Остали релативно чести облици понашања били су грубо или увредљиво понашање одраслих (15%), свађе са суседима (12%); и локална бука и узнемиравање (13%). На инциденте у вожњи се односи 8%; досађивање путем телефонских позива 2%; просјачење 2% и расно злостављање 1%.

Увредљиво, узнемиравајуће или застрашујуће понашање

2000 БЦС је такође питао случајно одабрану половину испитаника следеће, нешто специфичније питање: „Да ли сте од првог јануара 1999. године били увређени, узнемирени или застрашени на било који начин од некога ко није члан вашег домаћинства?“ Овде је респондентима дозвољено да укључе инциденте које су раније помињали у току интервјуа.

БЕЗБЕДНОСТ

У целини гледано, 15% респондента навело је да је било увређено, узнемирено или застрашено бар у једној прилици у току прошле године. Од оних који су били виктимизирани, петина (18%) каже да је била узнемирена двапут, а скоро половина (47%) три или више пута. Овај тип антисоцијалног понашања, стога, изгледа да је концентрисан на релативно малу групу људи.

У инциденте је најчешће укључен један извршилац (57%) мада је у 28% укључујено три и више извршилаца. Нешто изнад половине (58%) инцидента извршено је од стране странаца; у 17% жртва је добро познавала извршиоца или бар једног од извршилаца. Они који су били увређени, узнемирени или застрашени упитани су о томе шта мисле због чега се то догодило. Најчешћи разлози које су наводили били су да је извршилац желео да их збуди, понизи или изнервира, да је извршилац био пијан или да је желео да уплаши жртву. (Табела 4).

Трендови у искуству

Није могуће идентификовати да ли су актуелни нивои порасли током времена, или пак нису. Иако постоје извесна мерила искуства до којих се временом дошло, на пример БЦС рачуна вандализам и позиве полицији као прекршаје реда, они нису независни од промена у перцепцији. Пријављивање инцидента од стране јавности различитим властима (или БЦС) и бележење оваквих инцидента, биће у одређеној мери под утицајем временом променљивих перцепција типова понашања који се сматрају неприхватљивим.

Ризик антисоцијалног понашања

Невезано са тим да ли појединац оцењује генерално било који облик антисоцијалног понашања или специфична искуства која се односе на то да су били увређени, узнемирени или застрашени, следеће групе најсклоније су да кажу да су биле жртве – млади људи између 16 и 24 године; они који живе у приватно изнајмљеним становима; они са вишим нивоом образовања; они из домаћинства са вишим нивоом примања; стручњаци и менаџери и људи који живе у богатим градским зонама (Табела 5 и Графикон 2).

Табела 5 такође показује да је ризик да буду увређени, узнемирени или застрашени већи за незапослене, мада се то не односи и на ризик антисоцијалних понашања уопште.

Неки од ових налаза нису сагласни са онима који се односе на перцепцију нереди. На пример, они из домаћинства са ниским примањима склонији су да опажају локалне проблеме, док су они из домаћинства са високим примањима склонији да кажу да су имали искуства са антисоцијалним понашањима. Ово делом може бити због тога што се перцепције нереди тичу локалног подручја у коме људи живе, док се искуство антисоцијалног понашања може доживети на различитим местима – на радом месту или у вези активности које се односе на коришћење слободног времена. Такође, као што је наве-

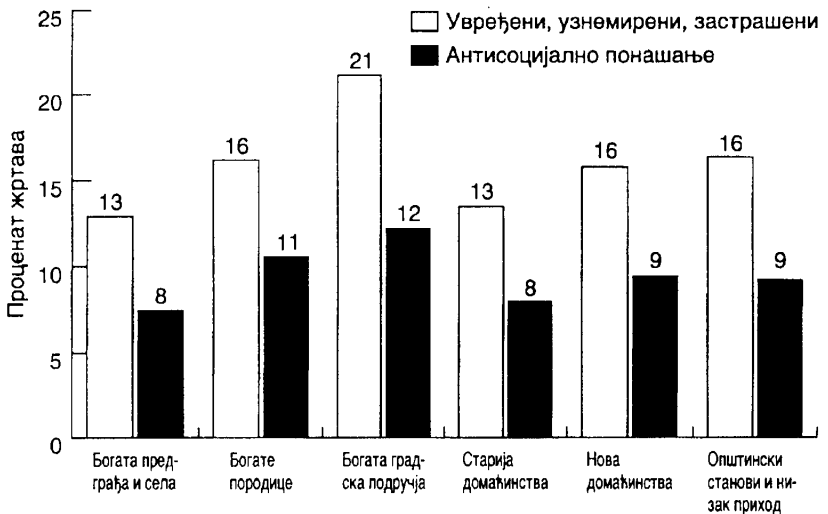
дено раније, различите групе могу имати различите погледе на то шта чини антисоцијално понашање.

Табела 4 Разлози да неко буде увређен, узнемирен или застрашен (БЦС 2000)

Зашто се инцидент догодио	%
Да се узбуди, понизи или изнервира	22
Починилац је био пијан	17
Да се жртва уплаши	17
Да се узме новац	9
У вези са саобраћајним инцидентом	5
Услед сексуалне перверзије починиоца/става о мушкој доминацији	3
Услед расних ставова починиоца	5
Зато што је жртва старији грађанин	1
Зато што је жртва инвалид	1
Због хомофобичног става извршиоца	1
Други разлози	31
Не зна зашто	9

Напомена: Базирано на онима који кажу да су били увређени, узнемирени или застрашени

Графикон 2 Искуства антасоцијалног понашања по типу насеља (БЦС 2000).

БЕЗБЕДНОСТ

Табела 5 Искуства антисоцијалног понашања (БЦС 2000)

	% увређ. узнемир. или застраш.	% жртва антисоц. понаш.		% увређ. узнемир. или застраш.	% жртва антисоц. понаш.
Мушкарци	16	9	Ниво образовања		
16–24	29*	14*	А – ниво и изнад	20*	12*
25–44	19*	10	Изнад нивоа А	15	9
45–64	12	8	Без квалификација	9	6
65 и старији	7	5			
Жене	14	9	Социјална класа		
16–24	27*	11	Стручњаци/менаџери	18*	11*
25–44	17*	10	Квалификовани немануелни радн.	17*	8
45–64	12	9	Квалификовани мануелни радн.	13	9
65 и старије	5	4	Полуквалификовани мануелни радн.	15	9
Етницитет			Неквалификовани мануелни радници	11	9
Црнци	15	9	Власништво некретнина		
Белци	14	6	Сопствено (власници)	13	8
Индуси	13	8	Изнајмљено од комуналног	16	9
Пакистан/Бангладеш	11	6	Изнајмљено од приватника	24*	12*
Радни статус			Доходак домаћинства		
Запослени	16	10*	Испод 5000	14	9
Незапослени	26*	9	5000 до 10000	12	8
Пензионисани	6	5	10000 до 15000	12	7
Студенти	30*	13*	15000 до 30000	15	9
Остали неактивни	16	8	30000 и више	18*	11*
			Национални просек	15	9

Напомена: * Значајно изнад националног просека на сигнификантном нивоу од 10%

** Они који изнајмљују стан од локалних власти или комуналне асоцијације.

Постоје извесне разлике у типовима антисоцијалног понашања које наводе различите групе. На пример, људи стари 65 и више година који су рекли да су имали искуства са антисоцијалним понашањем били су делом склони да помену свађе са суседима, локалну буку или узнемиравање и неуљудно понашање младих. Стручњаци и менаџери, као и они са вишим нивоом образовања били су делом склони да помену инциденте у вези са возњом или са просјачењем. Људи који живе у изнајмљеним становима често помињу свађе са суседима и неуљудно понашање младих.

Расно мотивисано злостављање и шиканирање

Према налазима БЦС мањинске етничке групе су, ако ништа друго, мање склоне да кажу да су искусиле антисоцијално или увредљиво понашање него белци (Табела 5). Међутим, од оних који су били жртве, припадници етничких мањина су склонији да виде да је инцидент био расне природе. Расни елемент је поменула око половина Индуса, Пакистанаца и испитаника пореклом из Бангладеша који су били увређени, узнемирани и застрашени, а трећина жртава су били црнци (3% жртава били су белци). Кланси (Clansey) и сарадници у свом извештају из 2001. детаљно ће изнети налазе БЦС о искуствима која се тичу расно мотивисаног криминалитета.

Везе између нереда, криминала и забринутости због криминала

Ранијим истраживањима установљена је веза између нерада и страха од криминала као и самог криминала, мада је природа тог односа остала отворено питање. Налази БЦС 2000 потврђују да постоји веза између нереда и криминала у Енглеској и Велсу. Прво, респонденти који спадају у групу која опажа висок ниво нереда у свом подручју (према скали нереда) били су чешће жртве криминала у претходној години (48%) од оних који су опажали средњи или низак ниво нереда (36% односно 24%). Друго, ACORN подручја (види Табелу 2) са релативно високим процентом становника који опажују висок ниво нереда имају више стопе провалних крађа.

Однос између нереда и криминала објашњава се помоћу различитих теорија. Теорија „поломљеног прозора“ сугерише да неред води директно у криминал, доказујући да извршиоци узимају знаке нереда као индикатор да су становници индиферентни према ономе што се догађа на њиховом подручју и да нису спремни да интервенишу, да позову полицију или да сведоче у вези злочина (Вилсон и Келинг, 1982/Wilson and Kelling). Међутим, недавна истраживања указују да неред не резултира директно криминалом, већ да пре обоје, и неред и криминал настају у подручјима у којима је социјална контрола слаба, а ниво сиромаштва висок (Sampson and Raudenbush, 2001).

Указивање на повезаност између актуелног нивоа криминалитета и нереда не изненађује респонденте који опажују висок ниво нереда у свом подручју и који су највише забринути злочиним (Табела 6). Међутим, мултиваријантна анализа БЦС 1994. указује да постоји директна веза између нереда и нивоа забринутости. Перцепције нереда респондентата биле су предвидиве на основу забринутости, независно од осталих фактора, укључујући и актуелна искуства везана за злочин (Hough, 1995). Сугерисано је да је то због тога што се неред посматра као сигнал криминалног проблема.

Методолошка напомена:

БЦС 2000 има национални узорак од 19.411 људи староста од 16 година на више који живе у приватним домаћинствима у Енглеској и Велсу. Стопа одзива била је 74%. Случајна половина респондента (9663) питана је колики проблем на њиховом подручју представљају различити облици нереда. Друга половина (9748) била је упитана колико су они чести. 9748 респондента је питано о њиховим искуствима у вези антисоцијалног понашања, а 9747 о искуствима везаним за узнемиравајуће, увредљиво или застрашујуће понашање. ВЦС 2000 такође има додатни узорак респондента из мањинских етничких група. Овај узорак се користи када се презентирају резултати за различите мањинске етничке групе. Национални центар за социјална истраживања и Национални статистички уред водили су интервјуе уз помоћ рачунара, између јануара и јула 2000. Више детаља може се наћи на <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/bcs1.html>.

Референце

Clancy, A., Hough, M., Aust, R. and Kershaw, C. (2001, forthcoming), *Crime, Policing and Justice: the experience of ethnic minorities: Findings from 2000 British Crime Survey*. Home Office Research Study No. 223. London: Home Office

DETR (2000) *Survey of English housing: preliminary results*. Housing Statistics No. 7, 1999/00. London: Department of Environment, Transport and regions.

Hough, M. (1995). *Anxiety about crime: findings from the 1994 British Crime Survey*, Home Office Research Study

No. 147. London: Home Office

Sampson, R. and Raudenbush, S. (2001). *Disorder in urban neighbourhoods – does it lead to crime?*

Washington: National Institute of Justice.

Wislon, J. and Kelling, G. (1982). *The police and neighbourhood safety: broken windows*. Atlantic 127:29–38.

Други извори информација

Antisocial behaviour toolkit – useful links to other sources of information (www.crimereduction.gov.uk/toolkits/as00.htm).

The Crime Reduction Strategy – (www.crimereduction.gov.uk/crsdoc.htm).

National Strategy for Neighbourhood Renewal – (www.cabinet-office.gov.uk/seu).

ПРИКАЗИ

Др Предраг ИЛИЋ, Милан ДЕЛИЋ,
Институт безбедности

Др Милан Милошевић „СИСТЕМ ДРЖАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ”

– или(ти) кићење туђим перјем (уместо приказа)

I

Писање универзитетских и других уџбеника је, без икакве сумње, изузетно тежак, важан и одговоран друштвени задатак и посао. Оно од аутора захтева не само јаку жељу и амбицију, него и читав низ других особина – одлично познавање одређене области, натпросечну марљивост и стрпљење, спремност на дугогодишња истраживања, аналитичан и синтетичан дух, критичност и самокритичност, систематичност, пристојно владање писаном речју и још неке друге, не баш честе особине. Због тога се појава сваког новог доброг уџбеника дочекује са радосћу и захвалношћу не само од стране његових најбројнијих читалаца – студената и ђака – него и од уже стручне и научне јавности.

Убеђени да је управо о таквом случају реч, узели смо у руке најновију књигу нашег колеге др Милана Милошевића, професора Полицијске академије у Београду, под насловом *Систем државне безбедности* (издање Полицијске академије, Београд, 2001). Будући да ју је сам аутор најавио као први универзитетски уџбеник из истоимене научно-наставне области, очекивали смо да у њој нађемо много тога корисног, поучног и новог, не само за студенте поменуте академије, него и за нас који се годинама теоријски и практично бавимо том проблематиком и објављујемо радове о њој.

И заиста, књига коју је потписао др Милошевић делује, на први поглед, баш као прави универзитетски уџбеник – великог формата, уобичајеног за ту врсте књиге, са преко 450 страница густо штампаног текста, солидном композицијом и оптималним бројем шема и фуснота, преводима садржаја на три светска језика, неколико прилога, изабраној литератури, и све то у завидној техничкој опреми. Ако се изузму предговор, прилози и литература, садржај књиге је подељен на Увод и пет великих поглавља: I-Појам и врсте обавештајних служби; II-Предмет и методи деловања савремених обавештајних служби; III-Организација и садржаји рада савремених служби безбедности; IV-Савремени

безбедносно-обавештајни системи и V-Систем државне безбедности Савезне Републике Југославије.

Међутим, већ после читања првих делова књиге, наши позитивни утисци почели су да бледе и да се кваре, да би нас даље читање потпуно учврстило у закључку да се овде, на жалост, не ради о некаквом новом научно-теоријском доприносу и правом ауторском делу. Ма колико да је то тешко изрећи (зато што је реч о дугогодишњем колеги и знанцу), ипак морамо сасвим јасно да кажемо да је *Систем државне безбедности* др Милошевића у великој мери **плагијат**, тј. обичним српским језиком речено, крађа туђе интелектуалне својине и туђих теоријских доприноса. Наиме, ако се под ауторским делом подразумева „индивидуална интелектуална творевина, која је **резултат личних интелектуалних ауторових напора**, конкретизована у одређеној форми” (Правна енциклопедија, 1989), онда је сасвим сигурно да се ова књига не може назвати таквим делом, као што се ни њен потписник не може назвати аутором у правом смислу те речи. А када је већ тако, сматрамо да ово дело др Милошевића не заслужује уобичајени критички приказ, већ само указивање на размере и „технике” плагирања, примењене у њему.

Читајући са великим интересовањем поменути уџбеник, ми смо, један за другим (најпре на своје велико изненађење, а онда и огорчење), откривали на његовим страницама своје сопствене идеје и концепте, дефиниције, класификације и формулације, које смо, својевремено, већ обелоданили у неколико својих књига и других радова. Овде, пре свега, мислимо на следеће књиге: Савић А., (1994/2000), *Увод у државну безбедност*. Београд, Виша школа унутрашњих послова; Делић М., (1996), *Обавештајна делатност*. Београд, Образовно-истраживачки центар РДБ МУП-а Р. Србије и Савић А., Делић М., Илић П., (1997) *Основи државне безбедности*. Београд, Образовно-истраживачки центар РДБ МУП-а Р. Србије.

У *Систему* др Милошевића има „позајмљених” идеја и формулација и неких других аутора, али се на њих нећемо овде освртати из два разлога. Прво, зато што је др Милошевић највише „позајмљивао” баш из наших, горе поменутих, књига и друго, зато што право реаговања на остале „позајмице” препуштамо ауторима, који су њима погођени.

Када је у питању „позајмљивање” наших идеја, ставова и текстова од стране др Милошевића, треба најпре констатовати да њему ни најмање није засметала чињеница да наслови и намене наших књига и његове, нису исти. Он је, упркос томе, обилато користио наше књиге, покушавајући да то прикрије на неколико, наизглед врло вештих, али ипак провидних, начина и притом је демонстрирао скоро све познате „технике” интелектуалне крађе. Поступајући по оној народној – „да се Власи не сете”, он је велики део наших идеја и текстова преузимао тако што се позивао, веома ретко, на наше радове и то, по правилу, на неке њихове мање значајне делове, а онда све оно што је важније приказивао као свој допринос, без икакве назнаке о изворима преузимања. Други вид крађе изводио је препричавањем наших идеја и ста-

вова –тзв. „својим речима”, које су, међутим, остале суштинска копија наших текстова. Трећи вид је остваривао преокретањем, односно изменом редоследа појединих наших текстова или класификација па су тако они добијали нова места или друге бројеве у његовим аранжманима и класификацијама. Четврти начин плагирања спроводио је кроз мале, тзв. „козметичке” измене наслова појединих поглавља, а пети, кроз наизменично преузимање сличних текстова и садржаја из две или више, наших и туђих књига. Шести начин представља комбинацију дословних преписа из појединих књига са причавањем белешки са предавања неких од потписника ових редова, одржаваних на неким облицима стручног усавршавања у Образовно-истраживачком центру... итд., итд.

II

Прегледом назива глава, одељака и тачака, које су преузете са идентичним или пермутованим значењем и њиховим садржајима, установљено је, на пример, да је Одељак први – „Појам и врсте обавештајних служби” (стр. 15–75), Одељак други – „Предмет и методи деловања савремених обавештајних служби” (стр. 81–101) и Одељак трећи – „Организација и садржаји рада савремених служби безбедности” (стр. 165–236) интерпретација „већ виђеног”, јер у суштини пресликава методолошки оквир теоријске школе Образовно-истраживачког центра. Већина наслова је идентична или незнатно измењена фузионисањем термина, односно извлачењем битних одредница из садржаја, а присутне су и „рокаде” појединих наслова и садржаја у односу на поменуте.

Иако се наслови и распоред појединих глава Одељка првог из *Система*, као и њихових делова, незнатно разликују од оних у Уводу, стручњаци ће лако утврдити да је део 4Б, Главе прве – „Организациона структура обавештајних служби” (стр. 31–39) преузет из 4. дела Увода – „Анализа опште организације савремене обавештајне службе” (стр. 68–76), да Глава друга *Система* – „Врсте обавештајних служби” (стр. 47–75) копира 3. и 5. део Увода – „Карактеристике и начелна подела савремених обавештајних служби” (стр. 59–68) и „Наднационално и субнационално организовање као најновији домети савремених обавештајних служби” (стр. 76–80). Класификација обавештајних служби из 4. дела исте главе *Система* извучена је из одговарајућег дела Увода, под 3.3. У истом одељку *Система* др Милошевић нештедимиче преузима и делове *Обавештајне делатности* (упореди стр. 25–31 и 155–163 из *Система* са стр. 34–39, 67–69 и 132–143 из *Обавештајне*). Слична је ситуација и са осталим одељцима *Система*, с тим што се тамо плагирају и *Основи државне безбедности* (аутора овог осврта) као и *Основи државне безбедности – општи део*, др Обрена Ђорђевића.

Као примере дословног, или скоро дословног, преписивања појединих текстова из *Обавештајне делатности* у прва два одељка *Система* наводимо следеће:

Обавештајна делатност

стр. 3.

Први писани извор о обавештајној активности сеже уназад 4000 година, када су археолози, откопавајући остатке града државе Мари на реци Еуфрат (данашња источна Сирија), пронашли глинену плочицу на којој је забележен најстарији, за сада познат, шпијунски извештај на свету. Шпијун, по имену Банум, јављао је свом „господару“ да је видео како у суседним непријатељским насељима становници размењују поруке ватреним сигнаlima и да ће лично отићи тамо да испита о чему се ради а да, у међувремену, треба појачати страже на градским вратима.

стр. 18.

Технолошка еволуција која у Европи има за последицу појаву нове капиталистичке класе, убрзава друштвене процесе у којима обавештајне активности имају значајну улогу.... Крај XIX и почетак XX века човечанству доноси бурна друштвена превирања – Француско-пруски рат, Париску комуна, Аустријско-турски рат, ослобађање балканских земаља од Турске, уједињење Италије, грађански рат у Америци, Јапанско-кинески рат, Руско-јапански рат...

стр. 31.

Обавештајна активност је настала на одређеном степену развоја људског друштва (средње доба варварства) када је дошло до друштвених појава својине (имовинског раслојавања), тајне у међуљудском односу, интереса и сукоба. ... Разлике и неједнакости карактеристичне су на свим новоима односа: општег, посебног и појединачног, како у историјском пресеку, тако и у савременом развоју друштва. Разлике и неједнакости међу људима условиле су појаву обавештајних активности.....

Систем државне безбедности

стр. 17.

Први писани траг о постојању обавештајних активности датира из периода око 2000. године п.н.е. У питању је глинена плочица коју су археолози пронашли приликом ископавања остатака древног града тадашње државе Мари на реци Еуфрат (данашња источна Сирија). На плочици је записан, за сада први познати шпијунски извештај на свету, у коме је извесни шпијун Банум јављао свом господару о ситуацији у суседним непријатељским насељима и предлагао му да предузме одређене безбедносне мере у случају изненадног непријатељског напада.

стр. 19.

Даљи развој капитализма и коначни нестанак феудализма у XIX веку, означили су сасвим нови период у развоју људског друштва, али и обавештајних активности. .... У том периоду у Европи долази до револуционарних превирања (револуције из 1848. године, Париска комуна), отварају се многи сукоби између држава, али и грађански ратови (у САД), што такође утиче на обавештајне активности.

стр. 19.

Као што је истакнуто (из претходног текста се такав утисак не може стећи – прим. МД), обавештајна активност је настала на одређеном нивоу развоја људског друштва када је дошло до појава имовинског раслојавања, интереса и сукоба. Појаве неједнакости и разлика унутар друштвених заједница на индивидуалном, групном и општем плану, условиле су нестанак тајни међу члановима друштвених заједница, а тиме и потребу да се у остварењу различитих интереса и разрешавању друштвених сукоба тајне дознају организацијом и спровођењем обавештајних активности. Иако су још од настанка обавештајних активности (период варварства)....

стр. 87.

Избор као фазу агентурног обавештајног рада треба посматрати целовито, а не само као тренутни чин, односно доношење одлуке о томе да се неко лице придобије за сарадњу. Савремене обавештајне службе у свом дугорочном планирању могу евидентирати одређена лица као потенцијалну агентуру да би истинску оперативну реализацију тог задатка започели и више година након тога

стр. 90.

Приступ представља скуп поступака који се испољавају на посредан начин, у врменском интервалу чије границе нису постављене на начин као код врбовања, и који су усмерени на стварање оптималних услова и околности за врбовање....Према томе, приступ као фазу агентурног метода обавештајних активности треба посматрати у његовој целовитости, односно од тренутка остваривања првог контакта који је избор иницирао, или је био његова последица, па све до момента када потенцијални агент треба да донесе одлуку о прихватању или одбијању рада за обавештајну службу.

стр. 100.

Предности оваквог начина одржавања тајне везе вишеструке су и састоје се у следећем:

- Обавештајац има могућност да непосредно запажа и физичке реакције које могу бити релевантне за даљи ток агентурног односа;
- Могућност усмеравања разговора не само у функцији изазивања реакција, већ и побуђивања пажње, као и стварање жеље за акцију;
- Могућност довођења агента у стање испољавања потпуног поверења и поверавања;

стр. 115.

Селекција и избор кандидата као фаза агентурног рада мора се посматрати целовито, а не само као тренутна радња, јер обавештајне службе у дугорочном планирању и спровођењу обавештајних делатности морају стално вршити евидентирање и селекцију лица за будућу агентуру.

стр. 116.

Приступ изабраном кандидату за агента као једну од радњи за успостављање агентурног односа треба посматрати целовито, од момента остваривања првог контакта обавештајца са потенцијалним агентом, до самог чина врбовања у ужем смислу. Она представља скуп поступака у одређеном времену, који су усмерени на стварање оптималних услова и свих потребних околности за врбовање агента у ужем смислу.

стр. 119.

Предности непосредног контакта као начина одржавања везе са агентом у односу на посредан начин јесу:

- Обавештајац је у могућности непосредно даље, свестраније и дубље изучавања личности агента, што је додатни квалитет за целокупан агентурни однос;
- Могуће је да обавештајац усмерава разговор са агентом у жељеном правцу с циљем већег побуђивања пажње и иницирања агента за нове обавештајне задатке,

<ul style="list-style-type: none"> – Могућност ефикаснијег и потпунијег обучавања агента; – Могућност непосредног и правовременог поверавања добијених обавештајних података, односно искрености агента; – Смањивање могућности неспоразума итд. 	<ul style="list-style-type: none"> – Одржавање непосредне везе већ у старту гарантује успостављање већег степена поверења агента у обавештајца и обавештајну службу са којом има однос сарадње.... – Сталним и непосредним контактом обавештајца са агентом отворене су могућности за ефикасније и потпуније обучавање агента за све врсте обавештајних задатака.... – Непосредна веза омогућава правовремено проверавање тачности обавештајних података... - Смањује се могућност појаве грешака у раду, евентуалних неспоразума на релацији обавештајац – агент и томе слично;
---	--

Све „технике“ Милошевићевог „ресавског“ стила (ресавског у најгорем смислу те речи) посебно долазе до изражаја у Одељку трећем, Глава трећа, под насловом *Екстремизам и тероризам* (стр. 207 – 238). Остављајући, овде, по страни питање да ли та област државне безбедности може да се подведе под одељак са насловом *Организација и садржај рада обавештајних служби*, скрећемо пажњу само на чињеницу да се чак на 25 од укупно 32 стране ове главе налазе или дословни преписи или скоро дословна препричавања III главе из књиге *Основи државне безбедности* (стр. 71 – 92), чији је аутор др Предраг Илић. И то без и једног помињања те књиге и поменутог аутора. (У том делу Милошевићевог *Система* има, иначе, и препричавања делова предавања др Илића са једног од поверљивих облика образовања у Институту безбедности, па се, из разумљивих разлога, у доказивање те плагијаторске „нијансе“ нећемо овде упуштати). Најпре, само упоредни приказ једног дела наслова из поменутих књига.

<p><i>Основи државне безбедности</i> III глава Унутрашњи екстремизам и тероризам 1. Појам и врсте унутрашњег екстремизма 1.1. Тоталитаризам 1.2. Национал-шовинизам и сепаратизам 1.3. Клерошовинизам и верски фанатизам 1.4. ...</p>	<p><i>Систем државне безбедности</i> Глава трећа Екстремизам и тероризам 1. Појам и врсте унутрашњег екстремизма и тероризма 1.А) Екстремни национализам и сепаратизам 1.Б) Клерошовинизам и верски фанатизам 1.В) Тоталитаризам</p>
---	--

Примери дословног преписивања из III главе Основа државне безбедности:

<p><i>Основи државне безбедности</i> стр. 73.</p> <p>.....Унутрашњи екстремизам је један од два могућа вида испољавања политичког екстремизма (уз спољни, односно међународни). У ширем смислу речи, под унутрашњим екстремизмом се подразумевају сва она политичка схватања и понашања (појединаца, група, организација) која битно, драстично одступају од онога што је прихватљиво и законито у политичким односима и борбама унутар једног демократског друштва. У ужем смислу, под тим појмом се подразумевају она схватања и понашања која карактерише неумереност и искључивост у постављању политичких циљева и спремност на употребу насиља и уопште најгрубљих метода и средстава ради остварења сопствених циљева. Оваква понашања редовно изазивају озбиљне политичке и безбедносне проблеме у сваком друштву, па су, нужно, предмет пажње и ангажовања свих субјеката заштите уставног поретка, а посебно РДБ.</p> <p>стр. 79.</p> <p>Регионални партикуларизам је синоним за регионални сепаратизам. Овим изразом се означавају појаве издвајања појединих региона (подручја) једне државе у засебне целине, што је могуће независније од средишта државе и других региона. Иако се овакве појаве најчешће бране потребом одређене аутономије региона и њихових грађана, оне објективно иду на штету целине, односно општедржавних или општенационалних интреса. Иако се регионална припадност становништва не мора поклапати са националном припадношћу, у логици и тактици деловања регионалних партикулариста, односно сепаратиста долазе до изражаја манифестације сличне национал-шовинистичким. Отуда и могућа опасност од овог партикуларизма и шовинизма по унутрашњу стабилност и опстанак једне државе.</p>	<p><i>Систем државне безбедности</i> стр. 207.</p> <p>Унутрашњи екстремизам је један од два могућа вида испољавања политичког екстремизма (уз спољни, односно међународни). У ширем смислу речи, под унутрашњим екстремизмом се подразумевају сва политичка схватања и понашања (појединаца, група, организација) која битно, одступају од онога што је прихватљиво и законито у политичким односима и борбама унутар једног демократског друштва. У ужем смислу, под тим појмом се подразумевају сва схватања и понашања која карактерише неумереност и искључивост у постављању политичких циљева и спремност на употребу насиља и уопште најгрубљих метода и средстава ради остварења сопствених циљева. Таква понашања редовно изазивају озбиљне политичке и безбедносне проблеме у сваком друштву, због чега су предмет интересовања и ангажовања свих субјеката заштите уставног поретка, а посебно службе безбедности.</p> <p>стр. 210.</p> <p>Регионални партикуларизам и шовинизам у ствари, представља регионални сепаратизам. Тим изразом се означавају тежње за издвајање појединих региона (подручја) једне државе у засебне целине, што је могуће независније од средишта државе и других региона (тзв. аутономаштво). Иако се такве потребе најчешће бране потребом одређене аутономије региона и њихових грађана, оне објективно иду на штету целине, односно општедржавних или општенационалних интреса. Иако се регионална припадност становништва не мора поклапати са националном припадношћу, у логици и тактици регионалних партикулариста, долазе до изражаја манифестације сличне национал-шовинистичким. Отуда и могућа опасност од тог партикуларизма и шовинизма по унутрашњу стабилност и опстанак једне државе.</p>
---	--

стр. 77

Као посебна врста унутрашњег политичког екстремизма јавља се и екстремизам у међуверским, односно међурелигијским односима.

Савезна Република Југославија је у верском погледу врло разнородна државна заједница. У њеним оквирима, поред оних који не верују у Бога и натприродне силе (атеисти), живе и верници (теисти), припадници неколико светских религија (хришћанства, ислама, јудаизма и сл.), који су организовани у неколико десетина верских заједница цркава, секти, деноминација и култова. Иако се скоро сви верници декларишу као мирољубиви и толерантни људи, у њиховим међусобним односима је кроз историју често долазило до тешких сукоба, па чак и до ратова, што је оставило тешке последице и на њихове садашње односе. Сукобљавали су се и ратовали хришћани и муслимани, хришћани и јудаисти, муслимани и јудаисти, али и сами хришћани међусобно (православци и римокатолици, протестанти и римокатолици). Сукобљавали су се и верници са наверницима, па чак и верници исте религије и исте верске заједнице. На трагу тих појава и југословенско друштво, као мултирелигиозно оптерећено је појавама какве су клерикализам, клерошовинизам, антитеизам и антиатеизам, прозелитизам, секташтво, верски догматизам, фанатизам, фундаментализам итд.

стр. 77–78

Са политичког и безбедносног становишта најзначајнија и најинтересантнија појава је свакако **клерошовинизам**. Назив ове појаве настао је спајањем појмова клерикализам и шовинизам. Пошто је о шовинизму већ било речи у претходном тексту треба нешто рећи о појму клерикализма. Под њим се, наиме, по-

стр. 210–211

Екстремизам у међурелигијским односима је облик унутрашњег политичког екстремизма који се испољава у односима према припадницима других религија и нација, односно према атеистима... Наиме, у готово свакој модерној држави, поред оних који не верују у Бога и натприродне силе (атеисти), живе и верници (теисти, анимисти). Верници су припадници неке од неколико светских религија (хришћанства, ислама, јудаизма, будизма и браманизма), који су организовани у неколико десетина верских заједница – цркава, секти, деноминација и култова... Иако се скоро сви верници декларишу као мирољубиви и толерантни људи, у њиховим међусобним односима је кроз историју често долазило до тешких сукоба, па чак и до ратова, што је оставило тешке последице и на њихове садашње односе. Сукобљавали су се и ратовали хришћани и муслимани, хришћани и јудаисти, муслимани и јудаисти, али и сами хришћани међусобно (православци и римокатолици, протестанти и римокатолици). Сукобљавали су се и верници са атеистима, па чак и верници исте религије и исте верске заједнице. Због тога је, на пример, југословенско друштво, као мултирелигијско, било оптерећено појавама какве су клерикализам, клерошовинизам, антитеизам и антиатеизам, прозелитизам, секташтво, верски догматизам, фанатизам, фундаментализам и сл.

стр. 211.

Са политичког и безбедносног становишта најзначајнија и најинтересантнија појава је свакако *клерошовинизам*. Назив те појаве настао је спајањем појмова клерикализам и шовинизам. Под *клерикализмом* (од латинске речи *clericalis* – што значи свештеник) подразумевају се активности клера, тј. професионал-

дразумевају активности клера, тј. професионалног свештеничког staleжа неке верске заједнице усмерене на отворено или прикривено мешање у политичке односе и борбе. **Клерикализам** би се могао изједначити са политизацијом религије и верског организовања, односно са злоупотребом вере и цркве у политичке сврхе. Иако се савремени облици клерикализма не могу олако сврставати у екстремизам ипак је спој клерикализма са верским и националним шовинизмом врло опасна политичка и безбедносна појава. Распиривање чисто верско и комбинованог верског и национал-шовинизма у било ком друштву озбиљно нарушава унутрашње односе, стабилност и безбедност тог друштва и лако води у најтеже друштвене сукобе, грађанске ратове...

стр. 78.

Данас посебну друштвену опасност представља појава тзв. тоталитарних и деструктивних секти. У њиховој пракси долазе до изражаја разни облици скривене манипулације својим чланством (углавном младим људима), употреба дроге, финансијске малверзације и сл. Постоји озбиљна опасност од злоупотребе слепе оданости и поверења обичног чланства ових секти према њиховим верским или квази верским вођама. Навођење чланства на колективна самоубиства или ритуална убиства у неким сличним сектама у иностранству (Швајцарска, Француска, Канада, Гвајана) упућује на могућност сличних догађања и код нас...

ног свештеничког staleжа неке верске заједнице, усмерене на отворено или прикривено мешање у политичке односе и борбе. Клерикализам се изједначава са политизацијом религије и верског организовања, односно злоупотребом вере и цркве у политичке сврхе, или са настојањем одређене цркве да поистовети своју активност са интересима једне нације. Иако се савремени облици клерикализма не могу олако сврставати у екстремизам, сматра се да је спој клерикализма са верским и националним шовинизмом изузетно опасна политичко-безбедносна појава. Распиривање чисто верског и комбинованог верског и националог шовинизма у сваком друштву озбиљно нарушава унутрашње односе, стабилност и безбедност земље и често води у међуверске сукобе тј. грађанске ратове (нпр. у некадашњој Босни и Херцеговини).

стр. 212.

Данас посебну друштвену опасност представља појава тзв. тоталитарних и деструктивних секти. У њиховој пракси долазе до изражаја разни облици скривене манипулације чланством, злоупотреба дроге, финансијске малверзације и слично, а у изузетним случајевима и тероризам. Озбиљна опасност од злоупотребе слепе оданости и поверења припадника тих секти према њиховим верским или квази верским вођама прети и од навођења чланства на колективна самоубиства или ритуална убиства. Таки случајеви забележени су у Швајцарској, Француској, Канади и Гвајани.

Оваквих дословних преписа или преписа који се за „целих“ 1–2% разликују од текста др Илића, има у Милошевићевој Глави трећој овог одељка на 40-ак разних места. Е, па, што је много много је, чак и да је извор коректно навођен, а без тога то је више него ружно и жалосно. На примере дословног преписивања, односно несумњиве крађе, надовезују се и честа препричавања текста др Илића, комбинована са изменама реда речи, реченица и читавих пасуса

или редних бројева и ознака појединих његових класификација. Да на ту врсту мало перфидније краће не бисмо трошили много речи и простора наводимо овде само три карактеристична примера.

стр. 73.

Унутрашњи политички екстремизам се, у пракси појављује у разним видовима. Са становишта заштите уставног поретка, они се могу класификовати на следећи начин:

- 1) Тоталитаризам (односно екстремизам из редова тоталитарних и антидемократских политичких организација и покрета);
- 2) Национал-шовинизам и сепаратизам (екстремизам у међунационалним односима);
- 3) Клерошовинизам и верски фанатизам (екстремизам у међуверским односима);
- 4) Идеолошко-страначки шовинизам;
- 5) Регионални партикуларизам и шовинизам;
- 6) Мафијашко-гангстерски „екстремизам“.

стр. 75.

Под *национализмом* се и код нас и у свету подразумевају две скоро сасвим различите појаве, иако су обе везане за нацију, односно нације као велике друштвене групе. У првом значењу под њим се подразумева природна љубав, брига и везаност људи за своју нацију, што се може изједначити са појмовима патриотизма и родољубља. У другом, пак, значењу, израз национализам означава појаве претеране и необјективне љубави према својој нацији, коју редовно прати омаловажавање и врећање других нација, напади на њих и покушај остваривања интереса своје нације на рачун других нација. Због тога се у првом случају говори о национализму у позитивном смислу речи, а у другом о национализму у негативном смислу. У СФРЈ се, рецимо, израз национализам употребљавао редовно у свом негативном значењу.

стр. 208.

Као изразито негативна и по друштвено и државно уређење и безбедност земље у целини разарајућа појава, унутрашњи политички екстремизам и тероризам се у пракси испољавају различито. Са становишта заштите уставног поретка, ти видови испољавања се најопштије могу поделити на:

- а) екстремни национализам и сепаратизам (екстремизам у међунационалним односима), укључујући и регионални партикуларизам и шовинизам;
- б) клерошовинизам и верски фанатизам (екстремизам у међуверским односима) и
- в) тоталитаризам (екстремизам из редова тоталитарних и антидемократских политичких организација и покрета), укључујући идеолошко-страначки шовинизам.

стр. 208–209

Под национализмом се подразумевају две готово супротне појаве, иако су обе везане за нацију и односе између нација. У првом значењу под национализмом се подразумева патриотизам (родољубље), тј. природна љубав, брига и везаност људи за своју нацију. Због тога се може говорити о национализму у позитивном смислу речи. У другом, значењу, израз национализам означава појаве претеране и необјективне љубави према својој нацији, коју редовно прати омаловажавање и врећање других нација, напади на њих и покушај остваривања интереса своје нације на рачун других. Према томе реч је о национализму у негативном смислу.

Да би се избегли могући неспоразуми око овакве, различите употребе израза национализам обично се за означавање национализма у његовом негативном значењу употребљавају и неки додаци, односно сложенице, као што су: агресивни национализам, радикални, милитантни, екстремни или ултранационализам. С друге стране, могуће су и сложенице: национални шовинизам, националистички шовинизам или, пак, национал-шовинизам. Везивање појма национализма са појмом шовинизма је од користи утолико што око појма шовинизам нема скоро никаквих неспоразума. Под шовинизмом, у међунационалним односима се, наиме, увек подразумевају појаве некритичког величања своје нације, до њеног обожавања, уз отворено потцењивање и вређање других нација и расприривање мржње према њима. Како се, међутим, израз шовинизам употребљава за означавање и неких сличних појава у области међуверских, међурасних, међупартијских и других односа, сложеница „национал-шовинизам” нам помаже да га вежемо искључиво за међунационалне односе.

стр. 86–87

А кад је реч о међународном тероризму уопште, заблуда је да се он тиче само спољне безбедности једне земље и само њених контраобавештајних служби. Историја југословенске државе показује да се тај тероризам одражавао и одражава и на њену унутрашњу безбедност... на следеће начине:

1. Помагање и подстицање, од стране других држава, терористичке активности емигрантских политичких организација против Југославије...
2. Организовање или подстицање и помагање терористичке активности појединих југословенских националних мањина од стране суседних држава. У овоме погледу су се посебно ангажовале државне структуре Републике Албаније...

Да би се избегли могући неспоразуми око такве, различите употребе израза национализам обично се за национализам у негативном значењу употребљавају термини екстремни национализам или ултра национализам (национални шовинизам). Везивање национализма за шовинизам је од користи утолико што се под шовинизмом увек подразумевају појаве некритичког величања своје нације или етничке групе до обожавања, уз отворено потцењивање других нација, националних мањина или етничких група и расприривање мржње према њима. Према томе, израз шовинизам се с правом користи и за означавање неких сродних појава у области међуверских, међурасних, међупартијских и других односа.

стр. 222–223

Међународни тероризам уопште, а посебно транснационални одражава се и на унутрашњу безбедност земље. Рефлексије међународног тероризма на унутрашњу безбедност у пракси се најчешће манифестују као помагање и подстицање терористичке активности организација екстремне политичке емиграције од стране других држава. Овде спада и организовање или подстицање и помагање терористичке активности појединих националних мањина које организују и суседне државе (у случају наше земље у том погледу се посебно ангажовало руководство Албаније).

Други облик манифестовања међународног тероризма на унутрашњу безбедност представља убацивање терористичких група на територију суверене државе:

<p>3. Обрачунавање страних служби безбедности са својим политичким противницима на територији Југославије. У више наврата службе безбедности неких других држава предузимале су акције застрашивања и ликвидирања својих политичких противника који су нашли уточиште, односно азил у Југославији. Чиниле су то, наравно, тајно, злоупотребавајући дипломатске погодности и функције и југословенско гостопримство.</p> <p>4. Проширивање терористичке активности иностраних терористичких организација на територију Југославије. Неке од тих организација предузимале су терористичке акције против дипломатско-конзуларних представника трећих земаља на југословенској територији. Друге су је користили за међусобне обрачуне или за транзит својих чланова, оружја и другог материјала...</p>	<p>„Компромисни тероризам”, тј. обрачунавање страних служби безбедности са својим политичким противницима који су нашли азил у датој држави, јесте посебан облик испољавања међународног тероризма који има вишеструке штетне ефекте и на спољну и на унутрашњу безбедност. Такве акције се врше конспиративно, злоупотребавањем погодности дипломатских функција функција и гостопримства државе акредитације. Осим тога, овде спада и проширивање терористичких активности иностраних терористичких организација на територију дате земље. Неке од тих организација предузимају терористичке акције против дипломатско-конзуларних представника трећих земаља, док је друге користе за транзит својих чланова, оружја и другог материјала.</p>
---	--

Важно је напоменути и то да је др Милошевић увелико користио и сепарате М. Делића о обавештајно-безбедносним система појединих држава које му је аутор, пре више година, дао на лично упознавање (неки од њих су објављени, у скраћеном облику, у *Основима државне безбедности* и *Уводу у државну безбедност*). Колега Милошевић је модификовао те сепарате, изостављајући неке делове и допуњавајући их подацима, углавном са Интернета (посебно питање је колико су ти подаци ваљани у научно-истраживачком раду), али није могао, или није хтео, а да не препише. Тако је упао у замку да препише и једну омашку која је М. Делићу својевремено промакла. Делић је, наиме, сврстао Итон, најпрестижнију средњу школу (колеџ) у Великој Британији (коју редовно похађају мушки чланови британске краљевске куће) у универзитете, што је и др Милошевић, препишујући, учинио. Слично је и са обрадама обавештајно-безбедносног система Француске (стр. 298–309), Италије (309–315), Израела (315–323) и Албаније (342–346), где др Милошевић, у великој мери, користи сепарате М. Делића

Сепарат о об.безб. систему В. Британије

стр. 4.

Кадрови који чине окосницу ове службе (MI6) регрутују се углавном са елитних универзитета као што су Oxford, Cambridge i Iton.... Располаже са знатним материјалним и финансијским средствима али је много значајније од тога што је у позицији да користи резултате рада многих Других институција као нпр. Британског Савета (државна институција у области културе) ББЦ, Центра за стратешка истраживања итд., што је сврстава у сам светски врх међу обавештајним службама.

Сепарат о об.безб. систему Француске стр. 6.

Претпоставља се да у ДСТ ради око 2000 специјалиста за контраобавештајне послове и 5000 на административним, техничким и другим помоћним пословима. Половина од тог броја ради у централи а остали у контраобавештајним секторима и детањанима у прекоморским департањанима.

Сепарат о об.безб. систему Италије стр 5.

Центри *SIS-Mi* су независни од видовских об.безб. служби, и лоцирани су изван војних објеката у местима где је већ дуже време објективно могућ обавештајно-безбедносни рад, а то су административни и привредни центри као што је Милано, Торино, Ђенова, Напуљ, Фиренца, Болоња, Палермо, Каљари, Перуђа... Ипак, најважнија оперативна активност ове службе...одвија се преко подцентара и пунктова који имају могућности дубљег камуфлирања, а могу бити лоцирани у заграничном подручју или у иностранству. Обавештајни пунктови ове службе у иностранству најчешће су под маском Војног изасланства у дипломатским представништвима....

Систем државне безбедности

стр. 289.

Окосницу те службе чине кадрови који су регрутовани углавном са елитних универзитета (Оксфорд, Кембриџ, Итон). Као једна од најважнијих установа британског обавештајно-безбедносног система, МИ 6 располаже знатним финансијским и материјалним средствима. Осим тога, у позицији је да користи резултате рада многих других, формално необавештајних институција (Британски савет ББЦ итд.) што је сврстава у ред најефикаснијих служби тог профила у свету. „

стр 307.

Најзад, ДСТ има у свом саставу око 2000 специјалиста за контраобавештајне послове и 5000 службеника ангажованих на пословима администрације, техничким и другим задацима у централи службе, по контраобавештајним секторима и детањанима у прекоморским департањанима.

стр. 311.

Центри службе су лоцирани изван војних објеката, у административним и привредним центрима као што су Милано, Торино, Палермо и други. Они су у свом раду независни од видовских обавештајних служби. Делују преко подцентара и пунктова који имају могућност још дубљег камуфлирања и смештени су, осим у дубини територије Италије, у пограничним подручјима и у иностранству. Обавештајни пунктови лоцирани у иностранству, најчешће делују у оквиру војних посланстава у ДК представништвима. Руководилац војног посланства је, по правилу, припадник копнене војске, Односно SISMI а његови помоћници су припадници SIOS-A и SIOS-M. Пунктовима су придодати и

<p>Шеф изасланства је по правилу припадник КОВ-а, односно <i>СИС-Ми</i>, а његови помоћници су припадници <i>СИОС-А</i> и <i>СИОС-М</i>. Таквом обавештајном пункту могу бити придодати карабињерски подофицир који је задужен за физичко обезбеђење Амбасаде и њених чланова, и један или више оперативаца из централе под маском дипломате.</p> <p>Сепарат о об.безб. систему Израела стр. 5.</p> <p>Центри Шин Бета, према подацима из 1977. г., цалазили су се у Тел Авиву, Јерусалиму Хеброну, Хаифи, Ашдаду и Наблусу. Обавештајни пунктови лоцирани су у свим местима која представљају неуралгичне безбедносне тачке за Израел не само на сопственој или окупираној територији већ и у земљама непосредног окружења као што су Либан и Јордан.</p>	<p>карабињерски подофицири са задатком физичког обезбеђења Амбасаде и њеног особља, и један или више оперативаца из централе легендиран као дипломата.</p> <p>стр. 319.</p> <p>Обавештајни центри ШНАВАК смештени су у Тел Авиву, Јерусалиму, Хеброну, Хаифи и другим местима. Обавештајни пунктови лоцирани су у свим местима која представљају кризне тачке за безбедност Израела не само на израелској територији и окупираним подручјима него и у земљама непосредног окружења као што су Либан и Јордан.</p>
--	---

(Напомена уз последњи пример: М. Делић је дао фусноту у првој реченици са наводом о извору података, који се, међутим, не налази у библиографији др Милошевића.)

III

Због свега горе наведеног, можда је недовољно рећи да је „Систем“ др Милошевића обичан плагијат, тј. обично издавање туђег дела под својим именом. Он, по нашем мишљењу, представља „виши“ облик плагирања, познат под називом компилација (од латинске речи *compilare* – пљачкати, пленити, односно *compilatio* – прикупљање, згртање). У њему је демонстрирана компилаторска алхемија, у смислу спретног и бескрупулозног састављања једног наизглед новог дела, пабирчењем туђих текстова и достигнућа, по следећем рецепту: мало из једне, мало из друге, треће, четврте.... књиге, мало из новина и са Интернета, мало са предавања својих колега; све то зачинити са неколико својих израза и „открића“, па онда „опет Јово наново“. Све у свему, доста спретно и вешто, али провидно и, на жалост, тако ружно, да се овај *Систем* слободно може посматрати и као својеврстан „уџбеник“ плагирања. А то, сматрамо, не може да служи на част ни једном припаднику МУП-а Републике Србије, а још мање професорима у његовим школама било ког нивоа.

Завршавајући овај осврт, желимо да уверимо нашу стручну и ширу јавност да смо се на њега одлучили из неколико крајње озбиљних разлога. Први је да, на овом примеру, скренемо пажњу на врло честу праксу објављивања уџбеника и других књига мање више отвореним преписивањем и препричава-

њем туђих резултата рада и достигнућа. Други разлог је везан за нашу жељу да др Милошевића и друге млађе колеге упозоримо на то да се на овај начин не би смела правити било каква, а поготову не универзитетска репутација и каријера. На крају, као аутори поменутих и других радова, и као следбеници неколико генерација професора и теоретичара нашег Школског центра, сма-трамо да имамо не само право, него и обавезу да заштитимо несумњиво значајна теоријска достигнућа остварена у Центру, од олаког својатања и присвајања. То што је др Милошевићу годинама омогућаван несметан увид у та достигнућа не даје му за право да се испод њих потписује и приказује као своја. Ни њему, нити било ком другом!

Љиљана ДАПЧЕВИЋ-МАРКОВИЋ,
Виша школа унутрашњих послова

Богољуб Милосављевић „ОМБУДСМАН ЗАШТИТНИК ПРАВА ГРАЂАНА”

У издању Центра за антиратну акцију јуна 2001. године изашла је студија др Богољуба Милосављевића „Омбудсман заштитник права грађана”, као резултат рада на пројекту успостављеном са намером да „пружи сопствени допринос што успешнијем правном обликовању институције омбудсмана”. Поред тога, реализација пројекта треба да поспеши популаризацију институције омбудсмана, будући да њена суштина и значај нису довољно познати широкој јавности.

У студији су изложена сва релевантна питања која се односе на постанак и развој ове институције, њен статус, организацију, овлашћења и надлежност. Користећи решења и искуства, пре свега скандинавских земаља, затим земаља чланица Савета Европе, Канаде и САД, као и земаља–суседа СРЈ, на упоредноправни начин, приказани су одговарајући уставни и законски основи и оквири институције омбудсмана, као и респектабилни стручни радови и студија Савета Европе израђена крајем јуна 1997. године.

Књига Богољуба Милосављевића „Омбудсман заштитник права грађана” подељена је у шест тематских целина.

У првој се обрађује порекло и развој институције омбудсмана, њен значај, као и институције сличне омбудсману – уставна жалба, скупштинске комисије за представке грађана, Одбор за петиције немачког Бундестага и институција Канцелара правде, која се сматра узором од кога се пошло приликом креирања институције омбудсмана у Шведској.

Други део књиге детаљно обрађује правне прописе о омбудсману (устав, закон и др. прописе), при чему је дат и приказ уставног регулисања ове институције у уставима бивших југословенских република: Словеније – Устав од 1991. године, Хрватске – Устав од 1990. године и Македоније – Устав од 1991. године, као и законско успостављање ове институције у једном броју земаља и оснивање омбудсмана на Косову, уредбом специјалног изасланика Генералног секретара УН, у функцији шефа Привремене управе Мисије УН на Косову

(УНМИК) од 30. јуна 2000. године. Овај део студије детаљно разрађује услове за избор носиоца функције омбудсмана при чему су посебно приказани прописани критеријуми које поједине земље захтевају (морални, квалитети личности, академско правно образовање, професионално искуство на примени права и раду у управи). Такође је обрађен начин избора омбудсмана, мандат и престанак функције. Посебно су дати, упоредноправно, разлози и поступак разрешења омбудсмана. Неопходан услов успешности функције омбудсмана – независност и самосталност, илустровани су на неколико законских тј. уставних решења. У овом делу такође су обрађени општи и специјализовани омбудсмани – организовани на функционалном принципу, што може бити интересантно приликом правног постављања институције омбудсмана у нашој земљи. На крају, обрађен је начин финансирања рада омбудсмана, што је значајно са становишта постизања економске самосталности ове институције, а нарочито од оних органа чији рад треба да надзире.

Део „Улога и надлежност омбудсмана“ обрађује питање улоге омбудсмана, као супсидијарног средства контроле рада управе, који треба да „штити грађане од лошег рада управе и да брани и промовише права и слободе грађана у њиховом односу са управом и другим органима јавне власти“.

Користећи компаративну студију Савета Европе, као и уставне и законске текстове, аутор је успео да покаже улогу омбудсмана у шеснаест држава, као и на Косову. Имајући у виду значај питања надлежности омбудсмана, др Милосављевић је одредио круг субјеката над чијим радом омбудсман врши контролу, дајући приказ одређивања надлежности омбудсмана у осамнаест земаља и на Косову.

Начин рада омбудсмана и овлашћења која омбудсман има посебно су, на детаљан начин, објашњена у четвртм делу. Начин активирања омбудсмана – по жалбама грађана и по сопственој иницијативи, представља значајно питање функционисања и прихваћености омбудсмана као независног и непристрасног заштитника права грађана. Аутор је успео да на једноставан начин прикаже поступак по жалбама грађана, упознајући читаоца са позитивним и негативним странама појединих решења (формални услови за подношење жалбе супсидијарна надлежност омбудсмана и одступања од тог принципа у случајевима преваге идеје о превентивној улози омбудсмана, рокови, обавеза чувања приватности и тајности података који се односе на подносиоца жалбе). Посебно су обрађена истражна овлашћења омбудсмана – увид у службене списе, документа и збирке података, тражење података, објашњења и обавештења, право непосредног увида у рад и поступање органа које контролише, узимање изјава од службених лица, сведока и вештака и право присуствовања расправи и одлучивању у суду и пред органима управе. Коначно, ова истражна овлашћења не би била потпуно схваћена без дела који обрађује овлашћења којима омбудсман располаже, а поводом утврђеног стања по жалби грађанина или по сопственој иницијативи.

Пети део бави се једним аспектом без кога рад омбудсмана не би имао потпуне ефекте, а то је улога јавности, која треба да допринесе јачању ауторитета ове институције и њен рад учини транспарентним и доступним

грађанима. Претпоставка за подршку јавности у функционисању институције омбудсмана јесте објављивање препорука омбудсмана, као и стављање на увид примера погрешног рада органа управе и јавних служби, као и објављивање годишњег извештаја о раду омбудсмана. У овом делу такође су обрађени ефекти деловања омбудсмана у земљама у којима постоји, као и очекивања од увођења омбудсмана у земљама које су закорачиле ка демократским променама.

Прилог уз ову студију јесте Модел закона о омбудсману у СРЈ/Републици Србији, као и основна полазишта, односно принципи који су примењени при изради наведеног Модела закона.

Читаоцу ове студије др Богољуба Милосављевића на једноставан и систематичан начин приказана је институција омбудсмана са свим елементима њеног функционисања. Оно што је несумњив допринос јесте то што је једна актуелна институција представљена на начин доступан обичном грађанину чије интересе треба да штити, као и управном службенику и познаваоцу рада органа управе и јавних служби. При томе је дат упоредни приказ ове институције у различитим земљама, што до сада ниједан аутор који се бавио овом темом на овако исцрпан начин није урадио. Стичући, тако, комплетну визију ове институције, читалац је у ситуацији да заузме свој став према институцији уопште, а посебно према решењима појединих земаља, као и о моделу који би могао бити примењен у нашој земљи. Аутор је успео да, користећи научни метод и једноставан начин исказивања усмери концепт управе у једном позитивном, прогресивном и модерном смислу. О томе најбоље говори следећи цитат из наведене студије др Богољуба Милосављевића: „Омбудсман је само један корак више ка демократији, а његово постојање једна од степеница у успону грађанина ка равноправним односима са органима власти. Он умањује појединачни осећај беспомоћности пред државним органима када се појединац нађе у ситуацији да му постојеће институције правне заштите не могу пружити помоћ. Својом акцијом, која почива на снази аргумената и убеђивања, а понекад и на правним средствима, омбудсман се првенствено ослања на подршку јавности, која му је утолико више наклоњена уколико га сматра објективним.”